

10

Verzamelwet Brexit

Aan de orde is de behandeling van:

- **het wetsvoorstel Wijziging van enige wetten en het treffen van voorzieningen in verband met de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie (Verzamelwet Brexit) (35084).**

De voorzitter:

Aan de orde is de Verzamelwet Brexit, Kamerstuk 35084. Ik heet iedereen van harte welkom, ook de mensen op de publieke tribune en de minister van Buitenlandse Zaken. Ik geef de heer Verhoeven namens D66 als eerste spreker het woord.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer Verhoeven (D66):

Voorzitter, dank u wel. We hebben het er gisteren uitgebreid over gehad, maar ik blijf het herhalen: de brexit stemt mij en mijn partij droevig. In een tijd waarin we voor een stabiele en veilige toekomst juist meer moeten samenwerken, ook op Europees niveau, kiest een lidstaat ervoor om uit de Unie te treden, op eigen houtje verder te gaan en minder samen te gaan werken. Ik vind dat heel teleurstellend. De Britten horen bij ons, bij de Europese Unie. Wat D66 betreft blijven de Britten gewoon welkom in de Europese Unie, mochten ze zelf op een bepaald moment besluiten om de brexit alsnog niet door te laten gaan; dat kan ik ook niet vaak genoeg zeggen.

Gister spraken wij in de Kamer over de manier waarop Nederland zich voorbereidt op de praktische kant. Ook in dat debat hebben we het gehad over de situatie in het Britse parlement, het Britse Lagerhuis. Daarbij werd eigenlijk breed geconstateerd dat de kans gewoon serieus aanwezig is dat de Britten er uiteindelijk in zullen blijven. Als dat op de ene of andere manier gebeurt, zal dat wat D66 betreft een zeer wenselijke ontwikkeling zijn. Ik heb al eens eerder gezegd dat sinds het Britse parlement in 1649 de koning onthoofde, de Britten niet meer zo in verwarring waren als nu. De deal die was gesloten door de heer Barnier namens de Europese Unie en mevrouw May, is vorige week met een overweldigende meerderheid weggestemd. Premier May heeft toen haar plan B gelanceerd, maar ze houdt eigenlijk gewoon vast aan haar deal. Zij gokt er eigenlijk op dat ze de ruimte krijgt van haar eigen parlement om met de Europese Unie te gaan spreken en dat, als de druk verder oploopt, haar parlement alsnog haar deal zal steunen. Dat is een risicovol scenario. Dat mag ik wel zeggen, maar ik ga deze tijd niet gebruiken om kritiek te uiten op May, want zij doet haar uiterste best om de rotzooi van heel veel anderen op te ruimen. Degenen die in het parlement op dit moment haar grootste criticasters zijn, zijn tegelijkertijd degenen die helemaal geen idee hebben hoe het dan wél zou moeten.

Voorzitter. Intussen spreken wij hier als Nederland over de manier waarop wij ons voorbereiden op alle scenario's die mogelijk zijn. We moeten ons dus ook op het ergste scenario voorbereiden, een zogenoemde no-dealbrexit, dus een brexit zonder enige afspraken op 29 maart. Nederland lijkt

zich op basis van wat we nu kunnen zien, goed voor te bereiden; dat hebben we gister uitgebreid besproken en ik heb dit toen ook gezegd. Op alle departementen is hard gewerkt om de verschillende onderdelen op een goede manier te organiseren. De wet die we vandaag bespreken, is een onderdeel van die voorbereiding en is een verzamelwet. Het is een wet die gebaseerd is op een inventarisatie, op basis van de vraag waar we allemaal tegen aan kunnen lopen als er geen deal is, als er geen afspraken zijn en als we dus terug moeten vallen op regelgeving om dingen die dan in een vacuüm vallen, alsnog te regelen. De vraag is: welke wetgeving moet gewijzigd worden in het geval van uitbreiding door het Verenigd Koninkrijk? Het is ook een "zet klaar"-wet. Voor het geval van een no deal moeten namelijk wettelijke grondslagen worden gecreëerd om maatregelen te kunnen nemen. Wij weten nog niet welke maatregelen dat kunnen zijn. Dat maakt deze wet ook best wel virtueel, zou je kunnen zeggen. We weten dus niet of het gaat gebeuren. We zetten de wet dus klaar voor het geval dat het nodig is om te kunnen handelen.

Er is wel steeds meer duidelijk over de no-dealplanning van het kabinet. Gister spraken we daarover met Economische Zaken en Financiën. Ook het ministerie van Landbouw is er nauw bij betrokken. Het blijft een unieke situatie waarvan niemand weet hoe die precies gaat uitpakken. Deze wet gaat dus eigenlijk in op de unknown unknowns. Je weet niet wat er gaat gebeuren. Je moet iets doen. Je hebt altijd wetten nodig om dingen in dit land te regelen. Er wordt nu als het ware een mogelijkheid gecreëerd om daar stappen in te zetten.

Ik begrijp deze wet dan ook goed. Ik begrijp dat er een wet nodig is die dit doet. Ik vind het logisch dat het kabinet zegt: het is zo'n unieke situatie; we moeten iets kunnen doen. Tegelijkertijd is er veel kritiek geweest op de manier waarop de grondwettelijke beginselen van onze democratie door deze wet in gevaar zouden kunnen komen. Daar is veel over gesproken. Er zijn hoogleraren in de Kamer geweest. Er is debat geweest. Twaalf van de dertien fracties in de Kamer hebben vragen aan de minister gesteld. De minister heeft de wet tot twee keer toe aangepast. Het primaat van de wetgever moet nooit zodanig zijn dat het parlement buiten spel komt te staan. Er moet een balans zijn tussen het parlement, dat controleert, en de regering, die slagvaardig kan handelen tijdens een grote brexit. Dat is een hele ingewikkelde balans en die balans moeten we vandaag vinden.

In dat licht waardeer ik het dat de minister zijn wet, vooral op het punt van dat beruchte artikel X, waar al die bijzondere bevoegdheden in stonden, al tot twee keer toe heeft aangepast om de vergaande bevoegdheden die deze wet aan de regering geeft, al wat in te perken. De minister heeft wijzigingen doorgevoerd waardoor het parlement meer te zeggen krijgt. Er zijn ook scherpere voorwaarden aan verbonden. Dat vind ik een goede stap. Maar het was nog niet genoeg wat D66 betreft en daarom dienen wij vandaag met collega Omtzigt van het CDA twee amendementen in om de machtiging die de regering zichzelf geeft, nog wat verder in te perken en te zorgen voor een balans, een juist evenwicht, tussen aan de ene kant kunnen handelen en anticiperen en aan de andere kant kunnen controleren.

Het eerste amendement zorgt voor een nauwere betrokkenheid van beide Kamers. Sowieso moet een ministeriële regeling die door het kabinet wordt opgesteld, binnen 24 uur naar het parlement worden gestuurd. Ook willen we

een valbijregeling. Dat betekent dat tien weken nadat de ministeriële regeling is ingevoerd, nadat het via een ministeriële regeling is geregeld, er een normale parlementaire route moet worden georganiseerd, zodat de Kamer het alsnog via een normale Kamerprocedure kan doen. De ministeriële regeling vervalt volgens dit amendement dus ook na tien weken.

Het tweede amendement zegt gewoon dat deze wet niet een jaar maar een halfjaar kan worden gebruikt, omdat na een halfjaar toch echt wel duidelijk moet zijn welke unknown unknowns dan op ons afgekomen zijn, waardoor we dan weten wat we moeten doen. Dus een jaar lang deze wet vinden wij te lang; het moet een halfjaar zijn.

Op basis van deze twee amendementen denkt D66 de wet in balans te hebben gebracht en zouden we deze wet kunnen steunen. Maar dan moeten deze twee amendementen wel gesteund worden.

Mevrouw Leijten (SP):

De positie van de Tweede Kamer en de Eerste Kamer, van de Staten-Generaal, is grondwettelijk dat ze medewetgever en controleur van de macht zijn. Dan is een voorstel om per decreet te gaan regeren, in welke situatie dan ook, buiten proportie. We kunnen niet weten wat er morgen gebeurt, maar de politiek moet dan toch handelen. Juist die brexit zonder afspraken zien we aankomen. Er zou een enorme voorbereiding binnen de overheid zijn geweest, maar die heeft vijf onderdelen voor deze wet opgeleverd, van rijbewijzen tot octrooien voor halfgeleiders. Als dat het dan is, heb je artikel X niet nodig. Ik heb gezien dat D66 er ook mee worstelt, met het regeren per decreet en het buiten werking stellen van de controlerende en wetgevende macht die wij grondwettelijk hebben. Wat nou als die twee amendementen die u samen met de heer Omtzigt hebt ingediend, niet worden aangenomen? Dan stemt u tegen de wet.

De heer Verhoeven (D66):

Ik vind het altijd lastig om in als-danredeneringen te spreken. Als je bij dit soort wetgeving, met dit soort toch wel heel vergaande bevoegdheden voor de regering, nadenkt over het aanbrengen van balans in deze wet, nadat er al stappen zijn gezet, en als je dan twee amendementen indient om ervoor te zorgen dat deze wet nog verder in balans komt dan nu het geval is, dan wegen die amendementen heel erg zwaar. Ik ga u hier niet zwart-op-wit zeggen of ik voor of tegen stem. Maar ik heb samen met collega Omtzigt twee amendementen ingediend om deze wet in balans te brengen. Ik denk dat die dan in balans is. Die twee amendementen zijn daar wel voor nodig.

Mevrouw Leijten (SP):

D66 en het CDA hebben samen geen meerderheid. Als bij de stemming alleen de handen van D66 en het CDA — dat zijn 38 zetels — omhooggaan, dan blijft regeren per decreet, zoals staat in artikel X, gewoon mogelijk. Dat is dan los van het principiële punt dat de regering dit zichzelf toe-eigent en het parlement vraagt om zijn eigen macht weg te geven. Daar kom ik in mijn eigen termijn nog wel op terug. Maar dan blijft dus dat artikel X, dat u uit balans vindt. Stemt u dan tegen de wet?

De heer Verhoeven (D66):

Ik vind het een intrigerende vraag. Ik vind die intrigerend, omdat ik verwacht dat ook mevrouw Leijten ons amendement zal steunen. Mevrouw Leijten zegt: ik vind deze wet zó ver gaan en ik vind dit regeren per decreet. Ik snap die kritiek. Volgens mij worstelen we daar Kamerbreed mee. Dan denk ik dat mevrouw Leijten zou moeten zeggen: goh, elke verbetering van de wet in de richting van mijn eigen positie zou ik moeten steunen. En verder vind ik het nu niet verstandig om vooruit te lopen op stemverhoudingen. Wij zullen stemmen zoals we stemmen. Het zal een stevig gesprek in onze fractie opleveren als deze twee amendementen van D66 en het CDA het niet halen.

De voorzitter:

Mevrouw Leijten, u mag reageren.

Mevrouw Leijten (SP):

Het is de heer Verhoeven, denk ik, wel bekend dat ik het voorstel heb gedaan om dit artikel gewoon te schrappen uit de wet.

De heer Verhoeven (D66):

Zeker, dat is mij bekend.

Mevrouw Leijten (SP):

De brexit wordt hier ernstig misbruikt om de grondwettelijke taken van deze Kamer buiten werking te zetten. En wij moeten dan zeggen "och, doe maar, geweldig!"? In een volgende situatie — bij een economische crisis of misschien gebeurt er iets in de samenleving wat onvoorzien is en waar we direct op moeten handelen — zal de regering zeggen: ach, de Kamer vindt dat prima; zij heeft dat toen bij de brexit geaccordeerd, dan kunnen we die parlementaire macht nu ook wel weer breken; dus ik ga voor het meest vergaande voorstel. Maar nu hoor ik hier dat de heer Verhoeven van D66 een beetje aan het schaken is: o, mevrouw Leijten van de SP zal wel voorstemmen en dan zal de rest dat ook wel doen en dan haalt het het. Maar het scenario waarin wij dat niet steunen omdat wij gaan voor artikel X — en dat haalt het ook niet — en al die amendementen die zijn ingediend het niet halen en artikel X gewoon blijft staan, maakt dat hij hier moet aangeven of hij dan voor- of tegenstemt. Hij is heel fel geweest in de media. Hij heeft lekker op de televisie kunnen zeggen dat het allemaal niet mag, maar dan moet je hier ook zeggen dat je tegenstemt als artikel X ongewijzigd blijft.

Mevrouw Arib (PvdA):

U heeft uw punt gemaakt, mevrouw Leijten.

De heer Verhoeven (D66):

Ik zou eigenlijk tegen mevrouw Leijten willen zeggen: ik moet helemaal niks. Maar ik neem mevrouw Leijten zeer serieus en haar inbreng ook en ik probeer door de toon van haar inbreng naar de inhoud toe te gaan. En dan hoor ik alleen dat mevrouw Leijten aan de ene kant van het spectrum staat en meneer de minister van Buitenlandse Zaken aan de andere kant van het spectrum. Daartussen zit een aantal partijen die voorstellen hebben gedaan. Mijn voorstel

ligt dicht bij wat u wil dan het voorstel van de minister. Dus ik laat aan u wat u stemt op mijn amendement.

En dan het tweede. Daarna zal ik afsluiten met deze beantwoording, voorzitter. De redenering van mevrouw Leijten is een klassieke drogredenering. Zij heeft namelijk de volgende stelling: als de Kamer het kabinet in dit unieke geval van de brexit een bepaalde handelingssnelheid biedt — het gaat over praktische uitvoeringskwesaties waar wettelijke verandering voor nodig is — dan zal dat ook wel gebruikt worden op allerlei andere momenten; daardoor zullen we helemaal buiten spel komen te staan en daar zal D66 dan ook wel mee instemmen. Dat zijn drie aannames in één drogredenering die alle drie niet kloppen en die ik alle verre van mij werp. Dus, nee, dit gaat niet over grotere zaken dan in dit geval spelen: de rijbewijzen, de octrooien en de andere zaken. We letten heel goed op de positie van de Kamer. We hebben twee amendementen ingediend. Daarmee leveren we een bijdrage aan de positie van de Kamer in dit debat en ik heb er alle vertrouwen in dat die amendementen het zullen halen.

De voorzitter:

Dan wil ik echt naar de heer Van Ojik of de heer Van Raan gaan, want dit punt is, denk ik, voldoende gewisseld.

Mevrouw Leijten (SP):

Als je artikel X in stand houdt en de regering de mogelijkheid geeft om de grondwettelijke taken die we hebben over te slaan, als je dat weggeeft, dan zal dat zeker precedentwerking hebben. Het is ongekend; het is niet eerder gebeurd. Niet bij de nationalisatie van ABN, niet bij de situatie waarin we het eigen risico binnen één dag behandeld hebben. De Kamer kan in noodsituaties op zaterdag vergaderen. Geen enkel probleem. En dan zal je zien dat wij allemaal voor het landsbelang kiezen. Maar de Grondwet uitschakelen omdat de brexit eraan komt ...

De voorzitter:

Dat heeft u duidelijk gemaakt, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

... dat is echt niet nodig.

De heer Verhoeven (D66):

En daarom hebben wij amendementen ingediend die ervoor zorgen dat er een balans is tussen de handelingskracht die nodig is in deze unieke situatie enerzijds en de controle door het parlement, altijd via de Kamer, via een voorhang, bij een AMvB of via een wet anderzijds. Dat is de reden voor onze amendementen. Daarom zou ik tegen mevrouw Leijten en alle andere collega's in de Kamer willen zeggen: ik hoop op de steun voor deze amendementen, zodat de virtuele situatie die mevrouw Leijten schetst, niet zal hoeven plaatsvinden.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

De heer Verhoeven wil nog niet aan mevrouw Leijten verklappen hoe hij gaat stemmen als zijn amendementen niet worden aangenomen. Maar hij zei in zijn eigen termijn wel:

als die twee amendementen worden aangenomen, dan gaan wij voor de wet stemmen. Dat zei hij, letterlijk.

De heer Verhoeven (D66):
Klopt!

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Nou zeg je zoiets meestal niet als je ook voor de wet gaat stemmen als ze niet worden aangenomen, toch? Toen ik hem dat hoorde zeggen, dacht ik: o, dat betekent dat, als ze niet worden aangenomen ... Anders zeg je dat toch niet? Klopt dat?

De heer Verhoeven (D66):

Ik vind dit een hele begrijpelijke vraag van meneer Van Ojik. Alleen, er zit nou eenmaal een bepaalde ruimte tussen iets wel doen op het moment dat iets wel gebeurt wat je wilt en iets niet doen op het moment dat iets niet gebeurt wat je wilt. Ik loop hier nu al acht jaar rond en een aantal leermomenten zijn mij bijgebleven. Een van die leermomenten is dat je soms in de situatie zit dat je hard moet werken om een bepaald compromis te bereiken. Daar doe je dan je best voor, en dan moet je niet al te stellig zijn over de manier waarop je stemt als dat compromis niet bereikt wordt. Die les heb ik geleerd. Daarom zal ik iedereen die mij nu vraagt hoe ik dinsdag ga stemmen, afhankelijk van de amendementen, nu geen concreet antwoord kunnen en willen geven, ook omdat mijn fractie er dan nog met mij over zal praten. Maar meneer Van Ojik heeft goed geluisterd, en mevrouw Leijten is ook niet gek. Ik vind deze twee amendementen namelijk een zeer belangrijke toevoeging.

De voorzitter:

Is dat een compliment voor mevrouw Leijten?

De heer Verhoeven (D66):

Ja, voor mijn doen is dat aan haar adres absoluut een ruimhartig compliment, voorzitter!

Maar ik ga terug naar meneer Van Ojik, want daar waren we. Ik denk dat hij goed geluisterd heeft. Deze twee amendementen zijn voor ons in ieder geval een zeer belangrijke toevoeging aan de wet.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Mede namens mevrouw Leijten: dank voor de complimenten. Zij is niet gek en ik heb goed geluisterd, dus onze dag kan eigenlijk al niet meer stuk!

De heer Verhoeven (D66):

U bent beiden goed bezig!

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dank u, dank u!

Maar de heer Verhoeven zegt niet voor niks: "Ik snap die vraag wel". Want normaal is het zo dat als je zegt "als jij nou dat doet, dan doe ik dat", dat dan niet betekent "maar

als je het niet doet, doe ik óók dat". Dat is niet de manier waarop het normaal gaat. Dus ik dacht een soort politiek signaal te horen in datgene wat de heer Verhoeven zei. Was dat de bedoeling?

De heer **Verhoeven** (D66):

Hoewel ik ook weleens onbedoeld dingen zeg, en zeker in debatten over Europese aangelegenheden, is het in het algemeen zo dat als je een amendement indient ... Dat geldt voor alle fracties hier in de Kamer en dat is ook het idee van een amendement, want, zo zeg ik voor de mensen thuis, een amendement is gewoon een toevoeging aan een wet. Dat amendement maakt die wet in jouw ogen beter. Dus als je een amendement indient en dat amendement haalt het, dan is het logisch dat je de wet ook steunt. Dat is logisch, want anders dien je geen amendement in. Je hebt altijd een gesprek daarover, maar in principe is een amendement, als dat wordt aangenomen, een reden ... Oké, meneer Van Ojik, ik zou u willen vragen: heeft u ooit wel eens meegemaakt ...

De **voorzitter**:

Nee, meneer Van Ojik komt straks aan de beurt!

De heer **Verhoeven** (D66):

... dat een amendement van u gesteund werd en dat u vervolgens toch tegen de wet stemde? Ik denk dat dat nooit gebeurt. Als al je amendementen op een wet gesteund worden, dan steun je vervolgens over het algemeen die wet. Zo bijzonder is dat niet. Daar kunnen we heel leuk een wiskundige Tweede Kameranalyse van maken, maar dat is nergens voor nodig.

De **voorzitter**:

Nee, dat hoeft niet.

De heer **Verhoeven** (D66):

Dat weet de heer Van Ojik ook.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Nou, laat ik ook beginnen met een compliment: de heer Verhoeven is ook niet gek.

De heer **Verhoeven** (D66):

Hoe weet u dat eigenlijk?

De heer **Van Raan** (PvdD):

Mijn vraag gaat over het amendement op stuk nr. 13, want dat gaat erover dat de valbijbepaling niet ingaat op het moment dat het Verenigd Koninkrijk gelijk wordt behandeld aan de EU. Heb ik dat goed begrepen?

De heer **Verhoeven** (D66):

Ja, volgens mij heeft u dat goed begrepen.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Dan vraag ik even wat tijd, want het is een ingewikkeld onderwerp.

We nemen even het voorbeeld van "de kip". Stel, er is een noodsituatie rondom kippen. Artikel X, het amendement op stuk nr. 13, wordt aangenomen, waarin wordt gezegd: voor wat betreft kippen en kippenimport naar Nederland behandelen we het Verenigd Koninkrijk als zijnde nog onderdeel van de EU. Dat zou kunnen in een noodsituatie. Dan geldt die valbijbepaling niet. Er wordt een regeling gemaakt die zegt: bij kippenimport van Engeland naar Nederland behandelen we het Verenigd Koninkrijk als zijnde onderdeel van de EU. Dat snap ik. Er kan een noodsituatie zijn.

Maar wat gebeurt er nu op het moment dat na een jaar — er zit namelijk geen einde aan dat type regeling — het product "kip" in Engeland dermate verandert dat het normaal gesproken niet meer geïmporteerd zou worden onder de EU-regeling? Dat kan namelijk. Of als, omgekeerd, de EU-regeling strenger wordt, waardoor die kip die nu nog in Engeland onder de EU-regel valt, niet meer geïmporteerd zou mogen worden? Met andere woorden: met het amendement op stuk nr. 13 kan er na verloop van tijd een situatie ontstaan waarin Nederland het Verenigd Koninkrijk voor een deel nog wel behandelt als een EU-lidstaat, terwijl het product of de dienst dat niet meer rechtvaardigt. Dat kunt u niet voorzien. Dan krijg je hele rare situaties, zowel vanuit het Verenigd Koninkrijk als in Nederland als in de derde relatie, namelijk het Nederlandse deel ten opzichte van de overige onderdelen van de interne markt.

De **voorzitter**:

En nu de vraag?

De heer **Van Raan** (PvdD):

Nou, dat kun je niet voorzien met artikel X. Dus met andere woorden: dat creëert alleen maar meer ...

De heer **Verhoeven** (D66):

Dit is wel een mooi voorbeeld. Het laat zien dat kip echt het meest veelzijdige stukje vlees is, want dit maakt het nog ingewikkelder dan het al is. Ik denk dat de heer Van Raan gelijk heeft met zijn analyse. Als we binnen dit amendement gebruikmaken van de mogelijkheid om het Verenigd Koninkrijk te zien als een EU-lid en we dus niet onze tienwekenvalbijl inzetten, ontstaat er inderdaad iets wat na een bepaalde periode leidt tot een situatie die we eigenlijk niet gewild hebben. Dat is eigenlijk wat de heer Van Raan schetst. Ik moet zeggen dat ik dit een terecht punt vind, maar ik moet hier even induiken, want dit is wel heel hypothetisch. Ik denk dat ik in tweede termijn even op dit punt moet terugkomen, want ik kan dat nu niet zo uit m'n blote hoofd. Maar ik snap wel het pijnpunt van de heer Van Raan. Ik wil even kijken hoe we daar in ons amendement al dan niet aan tegemoet moeten komen waar dat nodig is, maar ik snap zijn hypothetische geval. Als het goed is ...

De **voorzitter**:

U komt erop terug; dat zei u.

De heer **Verhoeven** (D66):
... kom ik er in tweede termijn op terug, want dit is wel echt heel complex.

De heer **Van Raan** (PvdD):
Prima.

De heer **Verhoeven** (D66):
Het gaat over iets in gang zetten wat onder ons amendement kan, maar vervolgens tot een situatie leidt waarvan we achteraf zeggen dat we die niet gewild hadden, omdat er dan iets veranderd is in de situatie.

De **voorzitter**:
Goed. U komt erop terug.

De heer **Verhoeven** (D66):
Dan heb ik nog een paar vragen aan het kabinet. Ik heb een vraag over artikel X. We hebben al eens gevraagd of dat ook van toepassing is wanneer het uittredingsakkoord geratificeerd wordt en er dus een overgangperiode zal zijn. Toen heeft de minister gezegd: ja, ook dan is artikel X nodig, wanneer op EU-niveau spoedeisende maatregelen genomen worden die onmiddellijke implementatie in de lidstaten vereisen. Maar wanneer het uittredingsakkoord de brexit regelt, hebben we een overgangperiode van anderhalf jaar, waarin alles hetzelfde blijft. Dan lijkt het me zo te zijn dat er op de brexitdag geen EU-wetgeving komt die met spoed geïmplementeerd moet worden. Waarom is dan zo'n ruime artikel X-bepaling nodig? Dit betreft dus een bepaalde situatie, die een ander licht op artikel X werpt dan een andere situatie. Ik wil graag van de minister horen hoe hij dat ziet.

Tot slot heb ik vragen over de positie van burgers. De wet biedt geen garantie voor Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk. Ze zijn afhankelijk van de besluitvorming van de regering-May. D66 heeft al vaker gezegd dat wij niet willen dat zij de dupe worden van de brexit. Ze zitten nog in grote onzekerheid over hun rechten. Ik pleit er al maanden voor — en ik doe dat vandaag nog een keer — dat voor deze afgebakende groep mensen een uitzondering gaat gelden in de vorm van een dubbele nationaliteit, maar de minister heeft gisteren al gezegd dat hij daar nu geen aanleiding voor ziet.

Daarnaast lees ik dat er bij artikel 7 van deze wet, over de sociale zekerheid, ruimte is voor zogenaamde wederkerigheid. Het gebruik van dat artikel, waarmee Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk nog een uitkering en toeslagen kunnen ontvangen, wordt na een no-dealbrexit afhankelijk gemaakt van de bereidheid van het Verenigd Koninkrijk om hetzelfde te doen. Voor mijn partij is dus onduidelijk of de regering gebruik zal maken — en zo ja, wanneer — van de mogelijkheid die artikel 7 biedt, zodat Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk hun uitkeringen kunnen blijven ontvangen, of dat zij zal wachten op de acties van het Verenigd Koninkrijk alvorens te beslissen over die sociale zekerheid. Die situatie, waarbij dit in het midden gelaten wordt, geeft natuurlijk onzekerheid voor de Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk. Ik hoor dus graag van de minister wat de intentie van de regering op dit punt is. Kan de minister toezeggen

dat hij gebruikmaakt van de mogelijkheden in artikel 7 en zo ja, wanneer?

Het zelfde geldt eigenlijk voor de artikelen 8 en 9, over het vergoeden van zorg aan Nederlanders die in het Verenigd Koninkrijk wonen, maar buiten het Verenigd Koninkrijk zorg ontvangen. Kan de minister verduidelijken of hij, nu hij deze grondslag zelf creëert, dit daadwerkelijk gaat regelen voor de Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk? Kan hij hun die zekerheid geven?

Tot zover. Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel, meneer Verhoeven. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Leijten namens de SP-fractie.

□

Mevrouw **Leijten** (SP):
Voorzitter. De Britten hebben ervoor gekozen om niet verder te gaan, geen lid te blijven van de Europese Unie. Het is nu al twee jaar onzeker hoe dit gaat uitpakken. Gisteren hebben wij al een groot debat in commissieverband over de brexit gevoerd. Daar heb ik het het falen van de politieke leiders genoemd, zowel van het Verenigd Koninkrijk als van de Europese Unie, dat er niet gewoon een ordentelijk uit elkaar gaan geregeld is. Het ziet er niet uit in het Lagerhuis, maar de afgedwongen eenheid van de overgebleven landen van de Europese Unie — die hebben ook een onderhandelingsinzet gehad — heeft geleid tot de situatie dat we nu kijken naar een mogelijke brexit zonder afspraken.

Ik zou gewoon van de minister willen weten of hij ons kan beloven dat de Nederlandse positie binnen die 27 Europese landen inhoudt dat wij een uitstel van de datum ter voorkoming van een brexit zonder afspraken onherroepelijk zullen steunen. Dat heeft hij gisteren in het debat niet toegezegd, maar ik denk dat er nu een kans is om het weer te vragen. Kan hij ons beloven dat wij geen hoog spel gaan spelen als het gaat om het belang van de economie en de Ierse vrede op het eiland? Niemand wil een brexit zonder afspraken — de gevolgen zullen gigantisch zijn — maar juist door het politieke falen van deze Europese leiders zal dat wellicht wel de uitkomst zijn. En dan zitten we direct met de problemen op het Ierse eiland. Dan zitten we direct met allerlei noodmaatregelen in ons land. Dat kunnen we gewoon afwenden.

Politiek is soms ook iets doen wat je op voorhand eigenlijk niet wilde. Soms moet je in het algemeen belang een stap zetten. Dat is echt mijn oproep vandaag aan deze minister. Laat dat de Nederlandse positie zijn. We weten dat we belangrijk zijn en we weten dat we veel handel voeren met het Verenigd Koninkrijk. We hebben deze geluiden ook al gehoord van regeringsleiders van andere Europese landen, die daarbij al dan niet voor hun beurt hebben gesproken.

De minister-president heeft in dit parlement gezegd dat Macron met zijn afwijzing op de informele top in Salzburg opruiend is geweest. Nu is het tijd om op te staan in het belang van zowel het Verenigd Koninkrijk als de Europese landen om ervoor te zorgen dat er geen brexit zonder afspraken komt. Ik wil graag die toezegging.

Voorzitter. We gaan vandaag een wet behandelen die kan worden beschouwd als een oogst van een rijksbrede analyse en inventarisatie. Op alle departementen zijn allerlei laadjes opengegaan en allerlei wetten bekeken. Ambtenaren kwamen bij elkaar met de vraag: wat moeten we nou regelen in het geval er zo'n brexit komt zonder afspraken? En dan kom je op: rijbewijzen toelaten, octrooien voor halfgeleiders, regelingen rond gas én het regelen van de sociale zekerheid, van uitkeringen en zorgvergoedingen, in het derde land, het Verenigd Koninkrijk. Dat laatste is prima, dat moeten we ook regelen. Verder gaat het over het toelaten van vennootschappen. Het is een beetje een allegaartje.

De Raad van State zei hierover: "Naar aanleiding van het voorliggende voorstel rijst de vraag of en in hoeverre hier gesproken kan worden van samenhangende, gecoördineerde aanpak; de gekozen aanpak geeft geen blijk van een systematische analyse van de te voorziene situaties en de in dat licht te trekken beleidlijnen." Dat is best fors voor de Raad van State. Hij zegt eigenlijk: wij kunnen niet beoordelen of de maatregelen in deze wet in hun samenhang voldoende zijn en gerechtvaardigd zijn. Had je die rijbewijzen niet gewoon via lenW kunnen doen? Dat geldt ook voor die andere dingen. Nu moeten de Europawoordvoerders over allerlei specialismen gaan oordelen. Dat is niet erg, dat is ons werk, maar de vraag is of deze wet gerechtvaardigd is.

Voorafgaand aan de plenaire bespreking van een wetsvoorstel is er altijd een schriftelijke behandeling. Wij hebben tijdens die schriftelijke behandeling gevraagd om ons die inventarisaties te geven. Wij zijn daar wel benieuwd naar. Niet gekregen! Ik heb vorige week gezegd, gesteund door de rest van de Kamer: ik wil ze nog hebben voor het debat. Niet gekregen! De minister zegt: wij hebben het op orde; we hebben alles geanalyseerd. Maar hij kan die gegevens niet geven. Dat is toch raar? We hebben wel een standvanzakenbrief met mogelijke inzichten van verschillende departementen gehad, maar dat was iets anders dan wat wij vroegen. Zowel bij de schriftelijke behandeling als vorige week hebben we om iets anders gevraagd. Wij wilden gewoon die inventarisaties hebben.

Gisteren had ik het er met de minister over dat het mij verbaasd heeft dat hij in die standvanzakenbrief heeft aangegeven dat er pas vanaf september dit jaar een inventarisatie is gemaakt van de calamiteiten. Vorig jaar november heeft de Kamer al aan de regering gevraagd om zich voor te bereiden, ook omdat we goede rapporteurs hadden, die al het gevoel hadden: ook al willen we het niet, dit zou nog wel eens met een grote clash kunnen eindigen, en dan komt er een brexit zonder afspraken. We zeiden dus: Nederlandse regering, bereid je daarop voor. Dat is beloofd. Bij de presentatie van de Miljoenennota staat er dan ook groot: we hebben geld gereserveerd voor de brexit; we zijn het toezicht op diertransporten en het toezicht bij de douane allemaal aan het opbouwen. Maar pas in september is de calamiteiteninventarisatie gestart. Dan kan ik mij dus wel voorstellen dat je zo'n allegaartje aan wetten krijgt. Dan kan ik mij ook voorstellen dat je artikel X nodig hebt.

Het ging net al over artikel X. Onvoorziene omstandigheden zouden kunnen optreden en daarom moet de regering direct kunnen handelen zonder parlementaire controle, zonder parlementair proces. Ik vind dit echt geen rechtvaardiging voor het uithollen van de Grondwet en voor het buiten werking stellen van de positie van de door het volk gekozen

vertegenwoordigers. Want dat zijn wij; dat is niet deze minister, die benoemd is. Wij hebben het mandaat van de kiezers. Daarom heb ik het amendement op stuk nr. 6 ingediend.

Ik zit te denken over dat "onvoorzien". Het is zo'n mooi woordje. De heer Verhoeven speelde er ook een beetje mee: "onvoorzien", "onvoorzien". Dat zou dan verklaren waarom je zo'n grote stap moet zetten met betrekking tot de macht die een regering heeft om iets per decreet te regelen. Toen verzorgingshuizen werden gesloten en er fors werd bezuinigd, waren hier meerdere Kamerleden die zeiden: het is te voorzien dat ouderen lang thuis moeten blijven wonen, dat dat leidt tot onveilige situaties en tot eenzaamheid, dat mantelzorgers eraan onderdoor gaan. Maar toen werd dat politiek weggewuifd: het was helemaal niet voorzien; het zou helemaal niet gebeuren. De politieke keuze werd gemaakt. En nu zeggen heel veel mensen: het is toch wel onvoorzien dat ouderen te lang in het ziekenhuis blijven liggen omdat ze niet naar huis kunnen en ook niet meer naar die gesloten verzorgingshuizen kunnen.

Ik noem nog een ander politiek besluit, want wij gaan hier over hoe we onze samenleving ordenen, en daarvoor is politiek debat nodig. Het leenstelsel voor studenten zou leiden tot heel veel onzekerheid, voornamelijk bij ouders. Zij vragen zich af: kan ik straks de studie van mijn kind wel betalen en kan mijn kind eigenlijk wel zijn dromen najagen? Het is gewisseld in het debat. Het was niet onvoorzien. Er zijn hier volksvertegenwoordigers die weten wat er speelt en die goed kunnen argumenteren en redeneren. Je hoeft het niet met elkaar eens te zijn, maar zo komt een politiek besluit tot stand. Maar nu gaan we zeggen: die zorgen zijn toch wel een beetje onvoorzien geweest.

De lage rentestand van de euro leidt tot problemen bij bijvoorbeeld de pensioenfondsen. Dan gaat het om problemen met hun dekkingsgraad. Pensioenfondsen moeten, ondanks de grote reserves, nu gaan korten. Was dat onvoorzien? Nee. Dat is ook allemaal te voorspellen en te regelen geweest. Daar hebben we geen noodwet voor nodig gehad. Het zijn politieke keuzes.

En dan de brexit. We zien hem al twee jaar aankomen, dus zo onvoorzien is hij niet. We hebben al landen waar we handel mee drijven, waarvan we goederen importeren en waarnaar we exporteren. We laten mensen hierheen komen via visumsystemen en controlesystemen. We hebben al een heel groot deel van de wereld als derde land. Welke onvoorziene situatie heeft de minister nou op zijn netvlies? Ik heb er lang over zitten puzzelen. Het is niet opeens een derde land. Daar zijn er al heel veel van. We handelen ook met die landen. Waar zit het hem dan op? Wat is dan dat onvoorziene? Op welk beleidsterrein kan dat dan zijn?

En dan nog, hè, als er dan iets onvoorzien is of er wellicht iets ad hoc moet gebeuren, dan is de Kamer daartoe altijd bereid. Dat heeft zij laten zien bij het nationaliseren van de banken in 2008. Maar ook vorig jaar, toen het eigen risico bevroren moest worden, heeft de Kamer laten zien dat zij in staat is met terugwerkende kracht iets aan te nemen, zelfs op één dag. De wet voor het eigen risico kwam op maandag, en dinsdagavond was die aangenomen en was het geregeld. Wij zouden zelfs kunnen besluiten om op zaterdag te vergaderen. We kunnen zelfs besluiten om op het Spui of de Grote Markt te gaan vergaderen. Daar gaan we zelf over. Het gaat om de wil van de Kamer om in

noodsituaties te regelen dat wij het oplossen, dat de regering daarvoor een voorstel doet, dat wij dat beoordelen en transparant voor iedereen laten zien hoe dat uitpakt, hoe dat beter kan en wie voor en wie tegen is. Dat democratische proces hoeven we helemaal niet in de wilgen te hangen, en daarvoor hoeven we al helemaal niet de brexit te misbruiken.

De heer Verhoeven (D66):

Het is toch gewoon zo dat we nog nooit eerder hebben meegemaakt dat een land dat lid is van de Europese Unie eruit stapt? Daar gaat mevrouw Leijten nu toch helemaal aan voorbij? Natuurlijk zijn er al andere derde landen, dat weet iedereen. Dat is ook niet waar de discussie vandaag over gaat. Het gaat erover dat we een land hebben dat in de Europese Unie zit. Op basis van het feit dat we samen in de Europese Unie zitten, gelden er allerlei regels die we met elkaar hebben afgesproken, in het kader van handel, welvaart, banen, eerlijkheid. Er zijn regels op het gebied van arbeidsbescherming. Allerlei dingen: standaarden, tarieven ... ik kan eindeloos doorgaan. Ook allerlei grondrechten zijn op die manier geregeld. We hadden het gisteren nog over de privacy en de data-uitwisseling. Dat valt nu weg en daar gaat mevrouw Leijten volledig aan voorbij. Ik wil alleen maar even aan haar vragen of zij expres daaraan voorbijgaat, om te doen alsof de brexit niet een bijzondere situatie is. Of gaat zij het nog noemen? Want het is natuurlijk niet zo dat het Verenigd Koninkrijk "een derde land" is. Het is een derde land waarmee we nu heel veel geregeld hebben via de Unie. Als ze eruit zijn, is er niks meer geregeld. Daar gaat het om.

Mevrouw Leijten (SP):

Ja, het is uniek dat een land zegt: wij doen niet meer mee met de Europese Unie. Maar we weten dit al twee jaar. Dus twee jaar lang had het al helemaal geregeld kunnen worden. Gisteren heb ik het inderdaad gehad over het vraagteken dat Justitie en Veiligheid nog heeft bij het uitleveren van verdachten. Kan er vanuit het Verenigd Koninkrijk nog worden uitgeleverd? Ik noem ook het delen van allerlei gegevens. Dan denk ik: hoe kan het dat dit nog niet in kaart is gebracht? Het waren de brexitrapporteurs die vorig jaar november zeiden: ga dat nou eens doen. Daar zijn ze pas in september mee begonnen en dan moet je dus een artikel X opnemen om te zeggen: dat moeten we ad hoc regelen. Mijn redenering is dat dit niet per se nodig is, omdat wij dat snel kunnen doen. Een ministeriële regeling maken en publiceren in het Staatsblad kan je zo opwaarderen naar een wet. Het is allemaal techniek. Maar die wet over het eigen risico hebben we in nog geen 24 uur ingediend en aangenomen gekregen. Dat kan gewoon. De premisse die wij weggeven met dit regeren per decreet is ontzettend groot. Ik denk dat het uniek is. Maar ik denk niet dat er onvoorziene situaties uit voort kunnen komen, omdat wij die analyse kunnen maken. Sterker nog, een heel groot deel van de Europese Unie heeft op heel veel onderdelen afgekondigd dat er bij een situatie van een brexit zonder afspraken allerlei regels van de Britten een-op-een geaccepteerd worden, om een zachte landing, bijvoorbeeld voor de financiële sector, mogelijk te maken.

De heer Verhoeven (D66):

Ik waardeer de zorg van mevrouw Leijten over de positie van het parlement. Daar hebben we een amendement over

ingediend, dus daar hoeft ik niet verder met haar over te praten. Ik vind echter wel dit. De SP, hoezeer ik hun bezorgdheid ook waardeer, heeft er een handje van om achteraf de toekomst te voorspellen. Achteraf weten mevrouw Leijten en al haar partijgenoten altijd dat zij het van tevoren al helemaal goed gezien hadden. Dat is achteraf makkelijk praten, maar wij hebben nu een situatie waarbij we vooraf inschattingen moeten maken. Niemand kan voorspellen hoe allerlei onderdelen gaan uitpakken. Ook mevrouw Leijten kan niet alles voorzien, hoewel ze doet alsof dat wel zo is. En daarom is deze bijzondere wet nodig, met controle van het parlement. Ik zou mevrouw Leijten willen vragen om iets meer oog te hebben voor en iets serieuzer om te gaan met de onvoorziene kant van deze situatie. Mevrouw Leijten zet het nu neer alsof we alles makkelijk kunnen voorspellen en regelen, alsof we alles al geregeld zouden moeten hebben, zodat deze wet niet nodig zou zijn. En die lezing bestrijd ik.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik wil even terugkomen op de opmerking dat de SP altijd achteraf doet alsof ze het goed heeft gehad. U zult eens even moeten terugkijken naar de debatten over de thuiszorg, naar wat wij hebben voorspeld en naar wat er nu gaande is. U zult eens moeten kijken naar onze voorspelling bij het grondwetsreferendum over het Verdrag van Lissabon. Allemaal leugens, het licht zou uitgaan. Maar het gebeurt nu allemaal. Er is een politieke Commissie die de baas speelt. Er wordt een militaire macht opgebouwd. Dat was allemaal niet waar. Recenter nog waarschuwden wij bij het Oekraïne-referendum dat het associatieakkoord zou leiden tot de toestroom van plofkoppen op onze markt. De heer Verhoeven heeft mij toen nog gezegd dat ik een populist was. Inmiddels heeft het Europees Parlement de Commissie opgedragen om dat verdrag te herzien, omdat er zo veel plofkoppen in Europa zijn. Misschien zou de heer Verhoeven wat vaker moeten luisteren in plaats van zeggen: nee, kritiek zet ik weg als populisme en daar hoeft ik niet meer naar te luisteren.

En nu het antwoord op de vraag.

De heer Verhoeven (D66):

O, was dit nog maar de inleiding? Het wordt een lange avond.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik vind een onvoorziene situatie geen rechtvaardiging om de glijbaan van regeren per decreet op te gaan. Er kan morgen iets gebeuren in ons land wat wij niet voorzien hebben. Dan moeten we noodmaatregelen nemen en dan moeten we zaterdag een wet aannemen. Die bereidheid heeft het parlement dan. De onvoorziene situaties waar de minister het over had, gingen om vee op de kade, om rottend fruit. In dat soort situaties kan het gezag handhaven. Daar heb je geen noodwetten voor nodig. Als de heer Verhoeven daadwerkelijk denkt dat er onvoorziene situaties zijn of dat hij niet helemaal klaar is met zijn inschatting waar die risico's liggen, dan moet hij daar open over zijn. En dat is hij niet geweest in het hele proces.

De voorzitter:

De heer Verhoeven, tot slot.

De heer Verhoeven (D66):

Tot slot. Ik doe niks af aan de bezorgdheid van mevrouw Leijten. Nogmaals, ik ben het lang niet altijd met mevrouw Leijten eens, maar ik neem haar zorgen serieus en ik luister altijd aandachtig naar haar. Mevrouw Leijten en haar partij zullen vast een aantal keren gelijk hebben gehad met het voorspellen van de toekomst, maar zij begint nu zelf over het Oekraïneverdrag, en dan komt het meest bekende voorbeeld bij mij op. De SP heeft herhaaldelijk geclaimd, de SP heeft herhaaldelijk beweerd dat Oekraïne daarmee lid zou worden van de Europese Unie.

De voorzitter:

We gaan het niet hebben over het Oekraïne-referendum.

De heer Verhoeven (D66):

Dat heeft de SP voortdurend beweerd en dat gaat niet gebeuren. Dus ook de SP heeft het weleens mis. Ik gebruik dit voorbeeld, voorzitter, omdat de SP net beweerde dat deze wet zal leiden tot een bredere toepassing van deze unieke bevoegdheid voor de regering in allerlei andere gevallen. Mevrouw Leijten kan mij nu in de ogen kijken. Ook dat zal niet gebeuren. Ook die voorspelling zal niet uitkomen.

Mevrouw Leijten (SP):

Die voorspelling heb ik helemaal niet gedaan. Ik weet niet naar wie de heer Verhoeven heeft zitten luisteren, maar ik heb helemaal niet gezegd dat dit artikel misbruikt zal worden voor hele andere terreinen. Ik heb alleen gezegd dat ik niet wil dat de brexit überhaupt misbruikt wordt voor het buiten werking stellen van onze controletaak en onze medewetgevende taak. Ik heb aangegeven waarom het democratisch proces met een transparant, openbaar debat met besluitvorming, dat wij waar dan ook kunnen houden, regels vaak beter maakt. Ik weiger het onvoorziene van de brexit te gebruiken om het parlementair principe, de Grondwet, te misbruiken.

Ik heb die debatten over het Oekraïne-referendum veel gedaan. Wij hebben gezegd: je zal zien dat dit een opmaat is. We hebben niet gezegd dat Oekraïne lid zou worden. Voorzitter, de heer Verhoeven zit niet te luisteren ...

De voorzitter:

Niks van aantrekken, mevrouw Leijten. Maakt u uw zin af.

Mevrouw Leijten (SP):

Nou, ik denk dat ik het er maar bij laat. Het zou voor D66 en zeker de heer Verhoeven heel goed zijn als hij vaker luisterde.

De voorzitter:

Hij heeft beloofd dat hij dat gaat doen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Een opmerking. Kijk, het kenmerk van een onvoorziene situatie is dat die onvoorzien is, dus dat je die niet kan voorzien en ook geen maatregelen kan nemen. Maar dat is mijn vraag niet. Mevrouw Leijten zei net: de Grondwet misbruiken. Nou heb ik hier het advies van de Raad van State. De Raad van State geeft advies over elk wetsvoorstel van het kabinet, en zegt: gelet op het uitzonderlijke karakter van de brexit, acht de afdeling een brede vangnetbepaling als de onderhavige nodig. Dat is artikel X. Hoe verhoudt zich nou dat betoog van mevrouw Leijten en al haar verontwaardiging — de Grondwet wordt uitgehold! — tot deze opmerking van de Raad van State, toch een gezaghebbend instituut als het gaat om advisering?

Mevrouw Leijten (SP):

De Raad van State is heel kritisch. De bewoordingen van de Raad van State over de wet en zijn samenhang las ik net voor. De raad zegt: we weten eigenlijk niet of dit een systematische aanpak is. Dat staat er ook in. We kunnen er altijd één zin uit halen. Dat is prima, maar ik heb me erover verbaasd dat ze aan het parlementaire proces, waardoor het ook beter wordt, helemaal voorbij is gegaan. Ik ga daar niet aan voorbij. We zijn daarover ook gewaarschuwd door hoogleraren en we maken ook nog onze eigen analyse van de Raad van State. Ik maak me zorgen, niet alleen voor nu en deze onvoorziene situatie, maar ook voor de toekomst. Wij geven iets uit handen als we regeren per decreet mogelijk maken. Dat zouden we niet moeten doen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Dan valt dus op dat mevrouw Leijten selectief citeert uit het advies van de Raad van State. Ze citeert alleen wat kritisch is, maar als de Raad van State gewoon zwart-op-wit zegt "wij begrijpen dat deze regeling, artikel X, nodig is", dan zegt zij dat zij haar eigen afweging maakt. Dat is een beetje selectief winkelen. De Raad van State is inderdaad kritisch en daarom heeft deze minister naar aanleiding van de kritiek de wet op een aantal punten aangepast. Mijn punt is dat mevrouw Leijten hier enorme poeha staat te maken terwijl de Raad van State zegt dat het nodig is.

Dan pak ik er eens wat andere wetten bij. Wat doen we dan bijvoorbeeld met de Invoerings- en aanpassingswet Zorgverzekeringwet? Ik citeer uit die wet, want daar zit namelijk ook een bepaling in.

De voorzitter:

Niet alles citeren, hè, want iedereen heeft het advies gekregen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Nee, ik doe een klein stukje. We willen op tijd ... Maar het moet ook zorgvuldig! "Bij ministeriële regeling kunnen, voor zover dit noodzakelijk is voor de invoering van de Wet op het financieel toezicht of van deze wet en zo nodig in afwijking van deze wet, tijdelijke voorzieningen worden getroffen." Zo heb ik een hele set wetten waar dit soort bepalingen in staan. En dan spreken we toch ook niet van "decreet!", "uitholling!", "democratie!" et cetera. Ik begrijp de verontwaardiging van mevrouw Leijten over dit wets-

voorstel niet. Het is heel gebruikelijk dat dit soort bepalingen erin staan; dat zegt de Raad van State ook.

Mevrouw Leijten (SP):

Binnen een wettelijk kader zeggen "de regering mag tarieven voor de zorgvergoeding aanpassen zonder een heel parlementair proces" is iets wat we in heel veel wetten doen. Maar dan hebben ze wel dat politieke mandaat gekregen om die taak in te vullen. Wat ze nu zeggen, is dat ze via een ministeriële regeling wetten kunnen afkondigen. En dat is wel echt iets anders. Het invullen van beleid of een aanpassing op het moment dat er een onvoorziene situatie ontstaat bij een wet, kan met een ministeriële regeling of per algemene maatregel van bestuur. Maar dat is dan opgenomen in het desbetreffende wetsvoorstel. Dat is heel gebruikelijk. Het is alleen niet gebruikelijk om dat instrument te gebruiken om andere wetten te wijzigen en om het op die manier in te zetten. En dat heeft wel degelijk te maken met "decreet".

De voorzitter:

Tot slot op dit punt, de heer Anne Mulder.

De heer Anne Mulder (VVD):

Dat zijn weer hele grote woorden. Waar we voor staan bij deze wet, is eigenlijk heel simpel. Het gaat om het opvangen van onvoorziene en onaanvaardbare gevolgen van de brexit voor mensen en dieren. Inderdaad, vee op de kade! Misschien staat er straks vee in de zon weg te branden. Ik weet het niet. Misschien hebben patiënten spullen nodig, omdat ze in levensgevaar zijn. Ik weet het niet en ik wil dat wel graag geregeld hebben. En dan heb je als burger aan die grote woorden van mevrouw Leijten, die totaal overdreven zijn, heel weinig, eigenlijk niks.

Mevrouw Leijten (SP):

In het kader van dierenwelzijn kunnen wij die dieren meteen van die kade halen, hoor. Dat is geen enkel probleem. Dat kan al en daar heb je geen artikel of wetsvoorstel voor nodig, dat je nog moet schrijven en publiceren in het Staatsblad. Dan ben je overigens ook te laat voor die dieren. Die medicijnen zijn wel een probleem, ja. Daarover hebben wij gisteren juist gezegd: kunnen we dat niet beter oplossen? Ik ben begonnen met het pleidooi dat ik eigenlijk wil dat die brexit zonder afspraken wordt afgewend en dat dat de inzet van de Nederlandse regering is. Dan is dit wetsvoorstel ook niet meer nodig.

Voorzitter. Ik kom nog even terug op de Raad van State. De Raad van State is een adviescollege. Wij kijken altijd serieus naar zijn adviezen, maar zelfs de regering en zelfs coalitiepartijen kiezen er geregeld voor om het advies van de Raad van State naast zich neer te leggen. We doen dat simpelweg omdat we vinden dat we argumenten hebben om iets anders te doen met de samenleving dan de Raad van State heeft geadviseerd.

De voorzitter:

Gaat u verder, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

Artikel X een beetje aanpassen maakt het wat mij betreft niet veel beter. Wat ons betreft gaat artikel X eruit. Want ik zou het wel heel cynisch vinden als de uitslag van het referendum in het Verenigd Koninkrijk — daar kan je een hoop over zeggen, maar het ging over zeggenschap, over of je je nog onderdeel voelt van de Europese Unie en of er nog voldoende van Groot-Brittannië overblijft binnen de Europese Unie; het ging dus eigenlijk ook over democratie — uiteindelijk leidt tot het uithollen van onze democratie. Wij zijn de gekozen volksvertegenwoordigers, wij hebben het directe mandaat van de kiezer en daarom moeten wij vooraf regelingen krijgen van de regering en niet achteraf als ze gepubliceerd zijn in het Staatsblad, met de mogelijkheid om ze dan binnen een week in te trekken. Dan kan je namelijk ook aan een regeling niks meer wijzigen. Dan is het ja of nee tegen de hele regeling. Het is echt anders dan wanneer je die vooraf krijgt. Ik heb al gezegd dat wij ons als Kamer in noodsituaties altijd bereid hebben getoond om het snel te doen, maar daar hoort wel bij dat wij vooraf een maatregel krijgen bij wet en dat we kunnen zeggen of die goed of niet goed is. We kunnen die als hamerstuk aannemen binnen een uur als we het allemaal willen, maar het is niet nodig om dat uit te hollen.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Ojik namens GroenLinks.

□

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter, dank u wel. Ik neem meteen een slokje water. Voor het eerst treedt een lidstaat uit de Europese Unie en niet zomaar een: het Verenigd Koninkrijk, een belangrijke speler in de EU en ook een belangrijke partner van Nederland. De brexit heeft grote consequenties voor Nederland — daar zeg ik niets nieuws mee — maar welke precies, dat weten we nog niet. Ik weet dat nog niet, maar, nog belangrijker, de minister weet dat ook nog niet. Dat nemen wij van GroenLinks de minister niet kwalijk. Gaandeweg is duidelijk geworden wat een veelomvattend, rommelig, onvoorspelbaar en ingewikkeld proces zo'n uittreding eigenlijk is. Je zou hopen dat de voorstanders van een nextit daar lessen uit trekken. Helaas is daar gisteren in het debat dat we vier uur lang hadden met onze collega van de PVV, de heer Van Dijck, nog niks van gebleken.

De kans dat we tegen onvoorziene gebeurtenissen aanlopen, is dus niet ondenkbeeldig. Het kabinet moet zich natuurlijk afvragen of het in dergelijke gevallen over de juiste instrumenten beschikt om adequaat te reageren. Dat is niks bijzonders. Dat is de plicht van het kabinet. De weg die deze minister met zijn verzamelwet op is gegaan, heeft mijn fractie echter wel verbaasd. Bijna achteloos, zo leek het, werd het parlement gevraagd om de normale gang van zaken bij het maken van wetten buitenspel te zetten en het kabinet te laten regeren door middel van algemene maatregelen van bestuur en eventueel zelfs ministeriële regelingen waaraan het parlement dan achteraf zijn zegen zou mogen geven. Waarom dit precies moest, in welke gevallen, hoe lang de uitzonderingstoestand mocht duren en wat de eventuele alternatieven zijn, het bleef allemaal onderbelicht.

De kritiek was dan ook vrijwel unaniem. In een hoorzitting spraken rechtsgeleerden in zo sterke bewoordingen hun afkeuring uit dat de aanwezige Kamerleden, een aantal van ons, vrijwel eensgezind — waar kom je dat nog tegen, voorzitter? — nog tijdens de vergadering geschrokken een stel schriftelijke vragen gingen stellen. De ene deskundige had over een onconstitutionele inbreuk op de bevoegdheid van de wetgevende macht en de ander zei dat je bevoegdheden die je weggeeft maar moeilijk terugkrijgt. De collega's herinneren het zich nog. Ook de reactie van de Raad van State loog er niet om. De collega's spraken er al over. Die miste een samenhangende analyse en aanpak, noemde de machtiging om bij ministeriële regeling af te wijken van de wet hoogst ongebruikelijk en zeer onwenselijk en snapte niet goed dat voor dezelfde soort problemen verschillende oplossingen werden voorgesteld. Dat is nogal fundamenteel allemaal. "Brexit is geen alibi voor een bestuurlijke staatsgreep", zo kopte NRC Handelsblad deze week nog boven een hoofdredactioneel commentaar. Die krant is toch geen klassieke sensatiekrant.

Inmiddels heeft de minister de wet op een aantal punten aangepast en zijn er ook daarna nog nieuwe voorstellen gedaan, ook vanuit de coalitie, om de macht van het parlement van extra waarborgen te voorzien. We zullen vandaag horen hoe de minister op die amendementen reageert. Maar toch vraag ik me ook in algemene zin af hoe de minister de zware kritiek in zo'n fundamentele kwestie nou eigenlijk weegt. Zag hij die aankomen? Was hij verrast? Heeft hij het misschien toch onderschat? Dat laatste lijkt bijna het geval. Ik ben benieuwd naar zijn reactie.

Voorzitter. De Raad van State merkt op dat de minister nog niet het begin van duidelijkheid heeft gegeven over welke wetten nou precies buiten werking zouden moeten worden gesteld. We hebben het daarover net ook al gehad en mevrouw Leijten sprak er ook over. We horen steeds hetzelfde voorbeeld: er staat een vrachtwagen met dieren erin ergens op de kade en we moeten ingrijpen. Wellicht kan dat ook anders. Het zou goed zijn als de minister hier vandaag nog een poging doet om helder te verwoorden in welke concrete gevallen hij deze wet nou precies nodig denkt te hebben. Dat geeft misschien inzicht in de proportionaliteit van de maatregel die het kabinet voorstelt.

Mij trof in dat verband ook dat er geen onderscheid is gemaakt tussen enerzijds de situatie na een geordende brexit, een brexit met een uitredingsakkoord — ik doel dus op dat dikke pak papier dat we allemaal hebben gezien, of een variant daarop — en anderzijds een brexit met een no deal, zonder akkoord. Ikzelf kan mij heel goed voorstellen dat als je geen afspraken hebt bij uitreding, je voor allerlei zeer onvoorziene gebeurtenissen kan komen te staan. Maar ik neem aan dat als je wél een akkoord hebt gesloten, je daarin die mogelijke onvoorziene gebeurtenissen zo veel mogelijk hebt afgedekt, zodat je die wet niet nodig zou moeten hebben. Ik vraag de minister waarom dat onderscheid tussen een no deal — we hopen allemaal dat die niet plaatsvindt — en een geordende brexit niet veel sterker tot uiting komt in datgene waarvoor de minister de wet wel of niet wil gebruiken.

En ook hoor ik van de minister nog graag een nadere toelichting op de alternatieven die er zijn om wetten met grote spoed te behandelen. Is daar serieus naar gekeken? Mevrouw Leijten, en ik dacht ook de heer Verhoeven, spraken daar ook al over. We kunnen, als we willen, vrij

snel spoedeisende regelgeving behandelen. Dat hebben we bijvoorbeeld, ik meen twee jaar geleden, laten zien bij het terugdraaien van het verhogen van het eigen risico; dat voorbeeld werd net ook al genoemd. We zouden heel goed met elkaar kunnen afspreken dat we brexitgerelateerde regelgeving in deze Kamer in alle gevallen met voorrang behandelen. Dat zou op zichzelf een hele logische uitspraak van deze Kamer kunnen zijn over de eigen werkwijze. Ik kan daar eventueel in de tweede termijn, als dat nodig zou zijn, ook nog een motie voor indienen of zo. We hebben daar geen zware wetgeving voor nodig.

Voorzitter. Ik ga langzaam maar zeker, om de spanning wat op te voeren, naar mijn eigen amendement toe. Ik wil daar graag een toelichting bij geven. Ik begin met nog eens vast te stellen dat de minister op een aantal punten meer waarborgen in de wet heeft opgenomen voor het goed kunnen uitoefenen van de taken van het parlement. De Eerste en de Tweede Kamer krijgen de bevoegdheid om ministeriële regelingen en maatregelen van bestuur die in strijd zijn met de wet, direct tegen te houden als ze het er niet mee eens zijn. In het oorspronkelijke voorstel moesten de Kamers daar allicht acht weken op wachten, maar dat hoeft nu niet meer.

Dat is een verbetering, maar dat gaat wat GroenLinks betreft nog niet ver genoeg. De Raad van State heeft niet voor niets opgemerkt dat het nu te onduidelijk is waar de bevoegdheid van de regering om zelf regels te stellen, voor zal worden gebruikt. Dat de delegatiegrondslag voor zo'n beetje alles gebruikt kan worden, betekent in de ogen van mijn fractie dat de parlementaire controle groot moet zijn, misschien nog wel groter dan hij nu is. Daar zijn amendementen voor ingediend, maar ik heb daar zelf een amendement aan toegevoegd dat regelt dat niet alleen een meerderheid van de Eerste of Tweede Kamer, maar ook een substantiële minderheid een maatregel van bestuur of ministeriële regeling kan tegenhouden op basis van deze wet. In mijn amendement is in dat verband sprake van een derde van de leden van Eerste dan wel Tweede Kamer. Dat is een zogenoemde zware voorhangprocedure, waarin dus niet alleen de meerderheid een AMvB of ministeriële regeling kan tegenhouden maar ook een substantiële minderheid. Dat komt vaker voor. Er zijn veel wetten die zo'n bepaling hebben. Mijn fractie zal voorstellen om dat hier in deze wet ook te doen, omdat we denken daarmee een betere balans te creëren tussen de noodzaak om soms snel in te grijpen en de parlementaire zorgvuldigheid.

De voorzitter:

Was u klaar met uw bijdrage, meneer Van Ojik?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ja.

De heer Omtzigt (CDA):

Interessant amendement. Ik ken meerdere wetten waarin staat dat bijvoorbeeld een AMvB of een verdrag dat ter stilzwijgende goedkeuring hier neergelegd is, door een minderheid, door 30 leden, gestopt kan worden zodat het behandeld wordt. Dat is normaal. Ik ken echter even geen wetten waarbij een ministeriële regeling door een minderheid van de Kamer gestopt kan worden, dus misschien kan de heer Van Ojik daar een voorbeeld van noemen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik heb me die vraag uiteraard ook gesteld voordat ik met dat amendement kwam en ik vond een aantal wetten. Ik kijken even op mijn lijstje: de Wmo, de Kaderwet dienstplicht, de Melkveewet, de Wet milieubeheer, over kwaliteitseisen aan het milieu, de Vreemdelingenwet. Dat heet dan een zware voorhangprocedure — dat hoef ik de heer Omtzigt niet uit te leggen, geloof ik — waarbij inderdaad wordt uitgegaan van een vijfde van de leden. Ik meende die grens iets te moeten optrekken omdat een vijfde misschien wel heel erg weinig is en kwam zo op een derde.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dat zijn voorhangprocedures. Een voorhangprocedure is vrij helder. Dan kan een beperkt deel van de Kamer zeggen: ho, wacht even, dit gaat niet stilzwijgend maar dit gaan wij behandelen. Echter, als ik het amendement van de heer Van Ojik zie, is het geen voorhangprocedure, waar ik me nog iets bij zou kunnen voorstellen, maar stopt het en vervalt het geheel.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

En komt er in plaats daarvan een normaal wetsvoorstel, een wetgevende procedure. Ja, dat klopt.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ja, maar dat is een cruciaal verschil. Want bij een voorhangprocedure zegt een gedeelte van de Kamer: wij willen het graag expliciet behandelen, dus het mag hier niet ter stilzwijgende goedkeuring voorbijfietsen. Dat is een voorhang. Dan zeggen 30 leden: minister, legt u eens uit. Nou, heel logisch dat dat een minderheidsrecht is, want ook de oppositie moet kunnen zeggen: hé, legt u het uit. Maar dit is wat anders. Het zegt namelijk: de regering komt met een concept-AMvB — dat hoeft niet eens AMvB te zijn die tegen een wet ingaat of zo; dat kan elke concept-AMvB zijn — en dan zou je voor de minderheid de mogelijkheid creëren om een wetgevingshandeling te stoppen. Die figuur ken ik in geen enkele wet, dus dat is even mijn vraag. Waar in de wet, behalve bij een grondwetswijziging, waar we een tweederdemeerderheid hebben, mag een minderheid iets blokkeren waarvan de meerderheid zegt: doe het maar?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Omtzigt moet het hier zien als een aanscherping van het gewijzigde voorstel dat het kabinet in feite heeft gedaan door te zeggen: als een meerderheid van de Staten-Generaal — dat zou je een lichte voorhangprocedure kunnen noemen; ik weet niet precies wat het woord ervoor is — niet een AMvB of ministeriële regeling maar een normaal wetgevend proces wil, dan kan de helft plus één in zo'n voorhangprocedure dat proces stopzetten en vervangen door een regulier wetgevend proces. Het amendement beoogt inderdaad om die meerderheid om te zetten in een eenderdeminderheid om de positie van het parlement verder te verzwaken. Ik noemde de analogie met zware voorhangprocedures zoals de heer Omtzigt die noemde, maar dit is inderdaad een andere situatie. Het is in die zin een reactie op het voorstel van het kabinet om dat wel aan een meerderheid toe te staan. Dit amendement beoogt om dat ook aan een substantiële minderheid van een derde toe te staan.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ik begrijp dus dat dit volledig nieuw is en dat GroenLinks hier voorstelt dat een minderheid in de Kamer wetgevingshandelingen kan stopzetten.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Als er met een beroep op deze wet, de wet die we hier nu vandaag behandelen, een minderheid van een derde, van 50 plus 1 leden, is die zegt "wij willen dat niet op deze manier", dan kan die minderheid, als dit amendement wordt aangenomen, ervoor zorgen dat het voorstel dat het kabinet wil doen in het kader van de brexit, in een normale wetgevingsprocedure wordt behandeld. Dat is inderdaad precies wat het amendement beoogt.

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik begrijp het nu inmiddels, maar dat betekent dus dat een meerderheid die dan zegt "doe dit wel; ga op deze manier door", door de minderheid kan worden tegengehouden en dat het dan dus toch niet gebeurt. Een meerderheid van de Kamer kan dan wel willen dat er op een bepaalde manier wordt ingegrepen, maar een minderheid kan dan zeggen: nee, dat doen we toch maar niet.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ja.

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik vind dat democratisch wel een heel ingewikkeld concept. Ik vind het procesrecht dat de heer Omtzigt en de heer Van Ojik net met elkaar bespraken heel logisch; ik vind het logisch dat een minderheid een procesrecht heeft. Maar dit is toch echt iets anders dan het procesrecht om iets wel te behandelen; dit is het tegenhouden van iets wat in gang gezet is. Dat is echt fundamenteel anders. Zou de heer Van Ojik toch eens kunnen ingaan op de vraag hoe democratisch het dan nog is?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik begrijp dat onderscheid, maar het gaat niet zozeer om het inhoudelijk tegenhouden; het gaat om de manier waarop het behandeld wordt. Als je als kabinet iets wilt doen, kun je kiezen voor een AMvB, of in noodgevallen, als je dat niet wilt, voor een ministeriële regeling. Dat bespreken we nu. Dit amendement zegt: als een derde van het parlement daar bezwaar tegen heeft, dan kan uiteraard inhoudelijk nog hetzelfde worden voorgesteld, maar dan moet dat via een normale wetgevingsprocedure zoals we die hier kennen. Je zou dus kunnen zeggen dat het over de inhoud gaat, maar je zou ook kunnen zeggen: nee, het gaat eigenlijk over het proces; het gaat over de manier waarop je je voorstel aan het parlement voorlegt. Het zit er misschien een beetje tussenin.

De **voorzitter**:

De heer Verhoeven, tot slot op dit punt.

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik snap dat de heer Van Ojik het zo uitlegt.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Het gaat om de manier waarop we een voorstel ...

De heer **Verhoeven** (D66):
Maar dan ga ik het ook even vertalen naar alle andere algemene maatregelen van bestuur, die we de hele tijd hier in de Kamer behandelen. Dat doen we toch op basis van het feit dat er een meerderheid voor iets is die het op een gegeven moment goed vindt. Daar wil de heer Van Ojik nu dus eigenlijk vanaf. Als er een algemene maatregel van bestuur wordt behandeld waarvan de meerderheid zegt dat die goed is, dan wil de heer Van Ojik die toch kunnen tegenhouden, zodat er in ieder geval een wet komt. En als er dan een meerderheid voor die wet is, wordt die wet, die precies hetzelfde is en die ook door de Kamer wordt behandeld, alsnog aangenomen. Dan komt er toch weer een nieuwe verdraging op de lijn, wat we nou juist allemaal zo graag willen voorkomen. De vraag is: wat is nou eigenlijk het nut van uw amendement?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Het gaat erom dat een minderheid in het parlement die om wat voor reden dan ook over een wet zou willen praten, die mogelijkheid niet heeft en in het normale wetgevingsproces buitenspel wordt gezet. Wij gaan ervan uit dat het kabinet alleen in zeer uitzonderlijke gevallen, in gevallen waarin het eigenlijk evident is voor een grote meerderheid, een beroep doet op deze wet. Ik noem daarbij niet voor niks steeds het voorstel van de dieren in de vrachtwagen; dat is een voorbeeld waarvan iedereen zei: natuurlijk moet er dan iets gebeuren. In die gevallen lijkt het ons zeer gepast om het zo te doen. We hebben er wel eerder over gesproken: dat wijkt wel degelijk substantieel af van het geldende staatsrecht. De bedoeling van het amendement is dan om inderdaad een minderheid die mogelijkheid te geven om op de normale procedures terug te grijpen.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):
De collega's hebben al wat meer technische vragen gesteld, als ik het zo mag interpreteren.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Ja, dat was al moeilijk zat.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):
Ik wou dus eigenlijk een wat meer politieke vraag stellen. Ik heb naar de heer Van Ojik geluisterd. Klopt mijn conclusie dat hij dit eigenlijk tegenover het grof geschut zet dat het kabinet inzet met deze noodwet, zelfs met de wijziging die het voorstelt? Mag ik het zo interpreteren dat dit zijn antwoord is op het grof geschut van het kabinet?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Ik heb in mijn bijdrage wel gezegd dat ik de indruk heb dat zeker bij het oorspronkelijke voorstel van het kabinet toch wel erg makkelijk aan de bevoegdheden van het parlement werd gerommeld. Er zijn nu een aantal voorstellen en het kabinet heeft zelf een aantal aanpassingen gedaan. Daarna zijn er nog andere amendementen gekomen, die volgens mij allemaal in de goede richting gaan. Wat dit amendement

beoogt, is om die parlementaire noodrem, of hoe je die wil noemen, nog wat scherper in te stellen. Je kunt zeggen dat dat in de geest is van een aantal andere amendementen, maar dat is in de visie van mijn fractie nodig om te voorkomen dat er straks in betrekkelijk omstrede ... Ik zeg dat niet voor niks: wij gaan ervan uit dat die noodmaatregel alleen wordt gebruikt in gevallen die politiek niet heel erg omstrede zijn. Dus dan zal er geen minderheid van 50+1 in deze Kamer zijn, denk ik, die in zo'n geval zegt "o, doe maar" of "doe maar niet". Dus het is een extra noodrem die volgens mij nodig is omdat we vinden dat het kabinet wel erg makkelijk over de bevoegdheden van het parlement heen stapt in een aantal gevallen.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):
Collega Van Ojik is glashelder.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Wat ik er wel fraai aan vind, is dat dit geen recht doet aan de minimale meerderheid die er iets doorheen kan drukken, zonder een echt proces van debat. Op het moment dat wij een AMvB krijgen, moeten we ja of nee zeggen, maar als we een wet krijgen, dan kunnen we die ook wijzigen en die proberen beter te maken in het debat. Is dit de bedoeling van de heer Van Ojik geweest, om eigenlijk de Kamer ook die macht te geven om bij dat soort wetsvoorstellen dus ook amendementen te kunnen indienen?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Het gaat erom dat wij volgens mij allemaal vinden — tenminste, daar ga ik van uit — dat het reguliere wetgevende proces verreweg te prefereren is boven datgene wat het kabinet nu vraagt in deze wet. Het kabinet zegt: wees gerust, wij doen dat alleen in gevallen dat het zo overduidelijk is dat er iets moet gebeuren dat we dat niet anders kunnen regelen. Dan is een meerderheid in dit parlement iets anders dan een substantiële minderheid. Met een substantiële minderheid heb je een extra noodrem — het is maar hoe je het noemt. Zoals mevrouw Leijten zegt, geeft dat de minderheid de mogelijkheid om te zeggen: wij willen dit-zelfde voorstel best behandelen en ook inhoudelijk bediscussiëren, maar dan in een normaal wetgevend proces. Dat is wat het beoogt.

Mevrouw **Leijten** (SP):
Voorzitter, u weet hoe dol ik ben op wetsbehandelingen. Je kunt dan amendementen indienen en de wet wijzigen. Je doet dan echt je werk, het handwerk. Het feit dat dit hiermee mogelijk wordt gemaakt, vind ik een mooie en waardevolle aanvulling die evident verder gaat dan de zogenaamde noodremmen van D66 en het CDA.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Zeker.

De **voorzitter**:
Ook dat is glashelder.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik dank mevrouw Leijten uiteraard voor haar waarderende woorden, maar als ik één ding daaraan mag toevoegen: het bouwt ook voort op een bestaande praktijk — daar had ik net met de heer Omtzigt een debatje over — die weliswaar beperkter is qua werking en effect, maar we kennen wel degelijk het precedent dat een derde van de leden van de Staten-Generaal kan ingrijpen. Ik hoor de heer Omtzigt buiten de microfoon: ja, dat is in een andere situatie; dat erken ik. Maar we kennen het verhaal.

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik heb nog een kortere, andere vraag.

De **voorzitter**:

Kort!

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik zou trouwens de heer Van Ojik wel willen verzoeken om dinsdag onze fractie te bezoeken en even dit amendement zelf te komen uitleggen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ja, uitnodiging aangenomen. Ik neem aan dat dit betekent dat u serieus overweegt om hier voor te stemmen, want anders kan ik mijn tijd beter gebruiken.

De heer **Verhoeven** (D66):

Ik zal er eens over nadenken.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik neem de uitnodiging graag aan, mevrouw de voorzitter. U bent daar getuige van!

De **voorzitter**:

Ja, de uitnodiging staat echt letterlijk in de Handelingen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dan ga ik nog even oefenen!

De heer **Verhoeven** (D66):

Dat zou ik dan wel doen, ja.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Dat was een schot voor open doel.

De heer **Verhoeven** (D66):

Zeker.

Mijn vraag aan u is een andere, namelijk of u ons amendement gaat steunen. U stond hier net op de plek waar ik nu sta, bij de interruptiemicrofoon, en u had een hele wiskundige analyse van Tweede Kamerwerk en het wel of niet steunen van een wet op basis van amendementen. Dat was

een interessant moment. Toen dacht ik: goh, toch eens aan meneer Van Ojik vragen wat hij nou eigenlijk van het D66-amendement vindt. Gaat u dat steunen?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ja.

De heer **Verhoeven** (D66):

Dat is mooi om te horen. Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van Ojik.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

O, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Ploumen, namens de PvdA.

□

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Voorzitter, dank u wel. Ik vervang vandaag Lodewijk Asscher, die door de griep geveld is.

De brexit is en blijft een tragedie. Gewone mensen betalen straks de rekening van het spel van een stel kostschooljongetjes en naar de echte zorgen van de mensen hebben die kostschooljongetjes niet geluisterd. Waar de brexitdeadline nadert, lijkt de chaos in het Verenigd Koninkrijk alleen maar verder toe te nemen. Het gevolg is grote onzekerheid aan beide kanten van de Noordzee. Mag ik hier straks nog wel wonen? Kan ik mijn bloemen nog wel exporteren? Kan ik de rekeningen nog wel betalen? Miljoenen Britten en Nederlanders zitten in onzekerheid en al onze inzet moet erop gericht zijn die onzekerheid zo veel mogelijk te voorkomen en weg te nemen.

De enige zekerheid die we hebben, is dat het slechtst denkbare scenario een brexit zonder enige afspraak is. De PvdA is en blijft van mening dat de Britten welkom zijn als ze zich willen bedenken, en dat een harde brexit te allen tijde moet worden voorkomen, ook als daar meer tijd voor nodig is. De deadline van 29 maart hoeft wat ons betreft dan ook geen harde deadline te zijn, als we daarmee een harde brexit kunnen voorkomen.

Eigenlijk is mijn grootste hoop, en de hoop van mijn fractie, dat we de Verzamelwet Brexit helemaal niet nodig zullen hebben. In het geval dat we die wet toch nodig mochten hebben, heb ik nog wel een aantal kritische vragen aan de minister. Over artikel X, dat je rustig als steen des aanstoots kan kwalificeren, heb ik een aantal vragen. Goed dat de minister met een nota van wijziging is gekomen die de parlementaire betrokkenheid beter borgt. Dat we de toekomst niet kunnen voorspellen mag nooit betekenen dat het parlement buitenspel kan worden gezet. De toekomst is altijd onvoorspelbaar, zoals collega's ook al hebben gezegd. We hebben eerder panieksituaties meegemaakt waarbij het parlement snel tot maatregelen kon komen.

Van nut en noodzaak van dat artikel X zijn wij daarom nog altijd niet overtuigd.

In navolging van collega Van Ojik en mevrouw Leijten zou ik ook aan de minister willen vragen om nou eens concrete voorbeelden te geven waarmee de noodzaak van die noodwet kan worden aangetoond. Ook ik hoef dan niet het voorbeeld te horen van de dieren die op de kade staan. Het argument van de minister dat het gaat om unknown unknowns volstaat wat ons betreft niet. Het hele leven zit daarmee vol en alle mensen dealen daar elke dag mee. De heer Omtzigt vraagt of ik ergens last van heb. Helemaal niet. Het is juist goed dat we ons altijd voorbereiden en in staat zijn om met de dingen die veranderen om te gaan. Het CDA kan dat zelf heel goed, hebben we deze week gezien.

We zijn dus nog niet overtuigd. Wel vinden we het goed dat artikel X is ingeperkt. Tegen de heer Verhoeven zeg ik dat hij vast kan rekenen op onze steun voor zijn amendementen, want wij steunen zeer die inperking van dat artikel X. Ons uiteindelijke oordeel over de hele wet laten we afhangen van de beantwoording van de minister en natuurlijk ook van zijn waardering van die amendementen.

Voorzitter. Dan het onderwerp dubbele nationaliteiten. Het kabinet laat het lot van de Nederlandse burgers in het Verenigd Koninkrijk volledig over aan de Britse overheid. Die moet maar regelen dat het goed komt voor de Nederlanders en overigens ook voor de andere Europeanen die in het Verenigd Koninkrijk zijn. Maar we hebben de afgelopen weken en maanden gezien hoe grillig die Britse overheid kan zijn. Het is in de ogen van mijn fractie dan ook onbegrijpelijk dat een eenvoudige oplossing voor dat probleem door dit kabinet maar steeds wordt afgewezen, en ook nog om onduidelijke en vage redenen. Het merendeel van de EU-lidstaten verbindt geen nationaliteitsrechtelijke gevolgen aan het aannemen van een andere nationaliteit. Binnen de EU zijn er dus burgers die hierdoor een sterkere positie hebben dan Nederlanders. Dat is ongewenst, want onder de landen waar dat niet zo is, zijn er lidstaten zoals zelfs Oostenrijk die het gewoon gaan regelen voor hun burgers. Waarom kan dit dan niet in Nederland? Daarom doe ik eigenlijk het dringende verzoek aan het kabinet: komt écht op voor de Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk en voor de Britten in Nederland en maak het mogelijk voor alle burgers die getroffen worden door de brexit om een dubbele nationaliteit te hebben. Voor dit kabinet een kleine stap, maar van grote betekenis voor al die mensen die echt niet zitten te wachten op de brexit.

Voorzitter. Dan nog een punt over de visserij. Gisteren kwam dit aan de orde tijdens het algemeen overleg, zo heb ik begrepen. We kunnen ons allemaal voorstellen wat een enorme impact het voor een visser heeft als 40% van het werkterrein verdwijnt. De Europese Commissie heeft een aantal voorstellen gedaan, bijvoorbeeld om geld uit het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij beschikbaar te stellen om de gevolgen van een wanordelijke breuk met het VK te verzachten. In antwoorden van minister Schouten hebben we kunnen lezen dat het kabinet die voorstellen bestudeert. Maar ik vraag mij af wat er eigenlijk valt te bestuderen. Het lijkt een heel verstandig plan. Hoe kijkt deze minister hiertegen aan? Laten we toch alstublieft zo snel mogelijk zo veel mogelijk onzekerheid uit de wereld helpen.

Voorzitter. De Partij van de Arbeid blijft hameren op een ambitieuze toekomstige relatie met het Verenigd Koninkrijk. We willen geen race naar beneden als het gaat om belastingen, milieu en arbeid. Dat moet absoluut voorkomen worden. Mochten de Britten zich bedenken: ons hart gaat naar ons uit en staat voor hen open. Kom terug!

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, mevrouw Ploumen.

Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. Vandaag deel twee in het brexit-tweeluik. Gisteren beweerden minister Blok en enkele collega's dat Nederland slechts weinig dieren naar het Verenigd Koninkrijk exporteert. Dat is eigenlijk een pijnlijk voorbeeld van de blinde vlek voor de bio-industrie. In 2017 ging het daarbij om 1.372 runderen, 2.574 paarden, 75 varkens, 429 schapen en geiten en meer dan 10.000 kuikens. Dat zijn toch enorm veel dieren. Dat deze dieren slechts een klein deel van de Nederlandse veestapel zijn, doet daar helemaal niets aan af. Elk dier is een individu met recht op leven en welzijn. Vanochtend en vanmiddag hebben wij hier voor een groot deel over gedebatteerd. Het uitgangspunt dat een dier een individu is met recht op eigen leven en welzijn stond op geen enkele manier ter discussie.

Niet alleen bij de import, maar ook bij de export van levende dieren zal men tegen grote problemen aanlopen. Indien het in een goed georganiseerd land als Nederland wat dat betreft mis lijkt te lopen — dat lezen wij overal — dan vrezen wij nog meer dan wij normaal doen voor het lot van de dieren die wij naar het Verenigd Koninkrijk sturen. Dus vandaar dat wij zeggen dat wij een gedeeltelijk fokverbod willen dat zodanig groot is dat we niet alleen op korte termijn aan de Urgenda-uitspraken kunnen voldoen, maar ook voorbereid zijn op een volledige stop van de import en export van levende dieren uit en naar het Verenigd Koninkrijk. Graag een reactie.

Voorzitter. Het goede nieuws is dat we sinds kort weten dat niet alleen de Partij voor de Dieren zich druk maakt over dieren, maar dat ook minister Blok zich daar zorgen over maakt. In de beantwoording van de Kamervragen die voor het reces door twaalf van de dertien fracties zijn ingediend, schreef minister Blok immers dat het hem onder andere te doen is om de voorkoming van dierlijk leed. Bij de schriftelijke behandeling van dit wetsvoorstel deed de minister het voorkomen dat artikel X mede bedoeld is om waar nodig dierenleed te voorkomen. Maar dat is natuurlijk van een bijzondere tragiek: een minister van dit kabinet gebruikt het voorkomen van dierenleed als alibi om zijn brexitwetgeving te rechtvaardigen. Eigenlijk gebruikt hij het dierenleed zelfs om de democratie middels artikel X toch wat aan te tasten. Daar is al een hoop over gezegd. Artikel X wordt dus gebruikt als lapmiddel. En de afgelopen weken stapelden de video's over wat zich in de Nederlandse stallen afspeelt zich op. De afgrijselijke beelden staan nog bij veel mensen op het netvlies. Het kabinet is medeverantwoordelijk voor deze drama's in de Nederlandse stallen, maar kijkt weg.

Dus één, dit kabinet zegt veel te doen maar houdt het systeem in stand, en twee, het kabinet gebruikt dierenleed vervolgens als rechtvaardiging van een aantasting van parlementaire grondrechten. De vraag is even of de minister deze hypocriete tweedeling ook ziet. Graag een reactie daarop.

Voorzitter. Dan de brexit. De brexitnoodwet veroorzaakt veel ophef, en die ophef is volkomen terecht en begrijpelijk. Het is uniek dat de regering via een noodwet met daarin verregaande maatregelen de macht van het parlement naar de regering probeert over te hevelen. De NRC — de heer Van Ojik zei er ook al wat over — schreef daar afgelopen weekend in het Commentaar over dat "het kabinet is doorgeslagen met het voorstel om bij onvoorziene problemen ministeriële regelingen zonder tussenkomst van het parlement mogelijk te maken". Het sloot af met: "De brexit kan geen alibi zijn voor een bestuurlijke staatsgreep". Dat waren grote woorden. Maar ook de Raad van State en verscheidene staatsrechtsgelcerden waren uitermate kritisch over artikel X.

Het is niet zo dat het parlement helemaal buitenspel wordt gezet, maar er wordt wel gevraagd om te tekenen bij het kruisje. Het neemt het amendementsrecht weg bij de Kamer. De Raad van State geeft geen advies. Ook de ministerraad kan niet corrigeren. Het gevaar dat de minister de macht naar zich toe kan trekken blijft ook gewoon bestaan, ook met de wijzigingen die de minister heeft voorgesteld. Wij vinden dus dat artikel X niet in de wet thuishoort en doen daarvoor reparatievoorstellen. Het blijft namelijk volledig onduidelijk wat die onaanvaardbare en onomkeerbare gevolgen van de brexit zijn.

Met uw goedvinden maak ik dit stuk even af, voorzitter. Ik heb de aankomende interruptie van de heer Anne Mulder echter gezien.

De beoordeling ligt volledig in handen van een willekeurige minister. En als de regering besluit dat bijvoorbeeld grote geopolitieke strubbelingen een gevolg kunnen zijn van de brexit, dan kan dit artikel worden aangegrepen om verregaande maatregelen te nemen. Ik zeg niet dat het gebeurt, maar het is niet uit te sluiten. En als de regering van mening is dat door de brexit de belangen van een groot bedrijf geschaad zouden worden, dan kan deze wet dus ingezet worden om de belangen van dat grote bedrijf te beschermen. Dat is eigenlijk de angst voor een brexit als breekijzer gebruiken voor een multinational.

De heer Anne Mulder (VVD):

Ik probeer dat wat de heer Van Raan zegt op me in te laten werken. Ik heb al de Raad van State geciteerd, die zegt: "Deze wet is nodig". Maar verwijt de heer Van Raan nou het kabinet dat het dierenwelzijn belangrijk vindt? Is de heer Van Raan daarom tegen artikel X?

De heer Van Raan (PvdD):

Nee, de heer Anne Mulder beweert goed te luisteren, maar ik denk dat dat niet helemaal heeft plaatsgevonden.

Ik zal op twee manieren antwoorden. Ten eerste, het aanhalen van de Raad van State is terecht. Maar goed, de Raad van State heeft ook gezegd, en dat citaat heb ik klaarliggen: "Een machtiging om bij ministeriële regeling van de wet in

formele zin af te kijken is, zeker nu de wetten waarvan afgeweken kan worden niet bepaald zijn, hoogst ongebruikelijk en, gelet op het primaat van de wetgever, zeer onwenselijk." Dus laten we zeggen dat de Raad van State daar echt superkritisch over is.

Dan het tweede punt. Ja, wij vinden het inderdaad hypocriet dat de regering het voorbeeld gebruikt van de vrachtwagen op de kade met levende dieren erin, omdat deze regering een landbouwsysteem in stand houdt dat zijn weerga niet kent. Daarin worden een half miljard dieren per jaar onder vreselijke omstandigheden gehouden. U doet net alsof die bio-industrie normaal is. Nee, die is niet normaal. De manier waarop wij dat doen, is volgens ons een grof schandaal, zowel gezien de ethische gevolgen, dus als het gaat om hoe we dieren zouden moeten behandelen, als gezien de gevolgen voor dier, natuur, milieu en toekomst. Dat vindt u misschien niet, maar dat vinden wij wel.

De voorzitter:

Dat is helder, meneer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):

En om dan te zeggen "Ja, maar we zijn wel heel bezorgd over die paar dieren die op de kade zouden kunnen staan", en dat dan te gebruiken als alibi om ogenschijnlijk democratische grondrechten aan te tasten, dat vinden wij hypocriet. Ja, dat klopt. Als de heer Mulder wat aan dierenleed wil doen ...

De voorzitter:

Er is de hele dag over dieren gesproken, dus ik wil toch ...

De heer Van Raan (PvdD):

Precies! Dus als de heer Mulder wat aan dierenleed wil doen, dan stel ik voor dat hij dat dinsdag laat zien in het stemgedrag bij de moties die daarover zijn ingediend. En dán hebben we een ander gesprek.

De heer Anne Mulder (VVD):

Dan gaan we even oefenen. We weten niet om welke situaties het gaat. Vaak worden dieren genoemd. Mevrouw Ploumen zei "vaak". Het kan gebeuren met dieren. Dan wil de minister ingrijpen, maar dat kan niet omdat artikel X is geschrapt. Dat heeft u dan gedaan, dat schrappen van artikel X. Daar bent u dan verantwoordelijk voor. Wilt u die verantwoordelijkheid ook dragen?

De heer Van Raan (PvdD):

Ik stel aan de heer Mulder voor dat we die in gezamenlijkheid met de hele Kamer gaan dragen, want we hebben talloze voorbeelden gezien. Die zijn ook aangehaald. We hebben banken gered, we hebben zelfs zorgverzekeringen aangepast, we hebben pensioenpolissen aangepast, zonder artikel X ooit nodig te hebben gehad.

De voorzitter:

Gaat u verder, meneer Van Raan.

De heer **Van Raan** (PvdD):

De uitnodiging aan meneer Mulder om gezamenlijk die verantwoordelijkheid te nemen, staat. Daar zijn we een parlement voor.

Voorzitter. Ik vervolg mijn betoog. De gehele Kamer maakt zich zorgen over deze wet. Over de oplossing verschillen de meningen. De collega's Omtzigt en Verhoeven hebben een amendement ingediend. We hebben het daar net al even over gehad in een debat. Ik zie ze nu alle twee niet.

De **voorzitter**:

Ze zijn er wel. Daar is de heer Verhoeven.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ah, ik zie hem. Zij hebben een amendement ingediend dat de regering de mogelijkheid geeft om in geval van nood het Verenigd Koninkrijk als EU-land te beschouwen. De belangrijke valbijbenadering, die we op zich waarderen en die een extra check zou moeten zijn, geldt dan niet. Dat lijkt op een creatieve oplossing, maar ik vraag de minister toch of dit amendement überhaupt mogelijk is. Nederland kan dan, voor zover nu bekend, als enige EU-land bepalen dat op bepaalde en vooral nog ongespecificeerde terreinen het Verenigd Koninkrijk geen derde land is, maar een land waarop EU-regelgeving betrekking heeft. Althans, zo lezen wij het amendement en de toelichting. Wat gebeurt er nu wanneer bij ministeriële regeling wordt besloten dat het VK op een bepaald terrein als EU-land wordt gezien, terwijl het Verenigd Koninkrijk zich helemaal niet op hoeft te stellen als een EU-land? Op een gegeven moment gaat wat er in de EU kan en mag uit de pas lopen — dat kan gebeuren — met wat er in het Verenigd Koninkrijk kan en mag. Dat is niet na één dag en misschien ook niet na één maand, maar misschien wel na één jaar. Deze oplossing verdwaalt, naarmate de tijd verstrijkt, in een oerwoud van onvoorziene en misschien wel onaanvaardbare gevolgen. Graag een reactie van de minister.

Naar onze mening komen we dus terecht in een tegenstelling, een catch 22, als ik het zo mag noemen. Om onvoorziene en onaanvaardbare gevolgen te voorkomen, creëert deze wet onvoorziene en onaanvaardbare problemen. Kamerleden zijn met de beste bedoelingen — daar ben ik van overtuigd — bezig geweest met een houtje-touwtjeoplossing om het beruchte artikel X af te zwakken, maar laat er geen misverstand over bestaan: minister Blok is verantwoordelijk voor deze wet. Artikel X moet eruit. We moeten ons niet bang laten maken. Want de angst die de brexit bij sommigen oproept, wordt naar onze mening door de minister misbruikt om macht naar individuele ministers te verschuiven. Het is een klassiek voorbeeld van wat Naomi Klein heeft uiteengezet in haar boek *The Shock Doctrine*. Paniekkapitalisme, met steeds verdergaande bevoegdheden van een regering zonder democratische controle en het buitenspel zetten van instituties. Op veel plekken staat de democratie op het spel. Het is onze fundamentele plicht als Kamerleden, al is het in de ogen van sommigen wellicht een relatief kleine verschuiving in vergelijking met wat er in andere landen gebeurt, om daartegen in het geweer te komen. Ik heb beloofd de minister dat boek te geven. Dat doe ik bij dezen. De prijs staat er nog op: €17,50. Het valt dus binnen alle regels.

Voorzitter, dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel, meneer Van Raan. Dan geef ik nu het woord aan de heer Bisschop namens de SGP.

□

De heer **Bisschop** (SGP):

Voorzitter, dank u wel. Wijlen Winston Churchill, vandaag exact 54 jaar geleden overleden, was niet gewoon om zijn mening onder stoelen of banken te steken. Het verhaal gaat bijvoorbeeld — ik noem er maar een, maar er zijn talloze van dat soort anekdotes — dat hij ooit over de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken John Foster Dulles zei dat hij precies slim genoeg was om op vrij grote schaal dom te kunnen zijn. Ik vroeg me af wat Churchills oordeel zou zijn geweest over de Britse politici anno 2019. Dat ze precies saamhorig genoeg zijn om eensgezind echte oplossingen te torpederen? Of dat ze precies vredelievend genoeg zijn om elkaar te blijven vinden in eindeloos gekrakeel? Of zou hij misschien toch in dit geval zijn pijlen gericht hebben op deze zijde van het Kanaal, op Europese leiders die onder het mom van nette diplomatie de Britten in een dodelijke omknelling houden? Laat ik het maar eerlijk toegeven: ik kwam er niet uit wat zijn trouvaille zou zijn geweest.

Intussen staan er grote belangen op het spel voor de gewone Brit en voor de gewone Nederlander. De SGP is dan ook blij dat het kabinet de koe bij de horens heeft gevat en voorbereidingen heeft getroffen met het oog op de consequenties van een deal- of no-dealbrexit. Zo is de douane versterkt en is een brexitloket ingesteld voor het bedrijfsleven. Al dat soort zaken. De SGP spreekt graag haar waardering uit voor de wijze waarop het kabinet de maatregelen ter hand heeft genomen.

De belangrijkste vraag voor de SGP ten aanzien van de voorliggende Verzamelwet Brexit is of de wijzigingen of maatregelen die in deze wet worden voorgesteld, in de eerste plaats noodzakelijk, in de tweede plaats proportioneel en in de derde plaats effectief zijn om adequaat op een brexit te reageren en tegelijk de positie en betrokkenheid van het parlement optimaal te handhaven. Ik ga deze drie aandachtspunten een voor een langs.

In de eerste plaats de noodzaak. Laat ik beginnen met de erkenning dat een no-dealbrexit ons voor dusdanig grote en unieke uitdagingen zal plaatsen — dat geldt ook wel voor een dealbrexit — dat een vangnet van deze strekking wenselijk en nodig is. De brexit vereist een onorthodoxe aanpak. De inhoudelijke elementen van het wetsvoorstel, per departement gegroepeerd in de artikelen I tot en met IX, kunnen dan ook grotendeels rekenen op onze instemming. Kortom, de noodzaak staat wat ons betreft buiten kijf.

Dan het tweede punt: de proportionaliteit, ook in relatie tot de betrokkenheid van het parlement. De SGP plaatst dan toch vraagtekens bij de noodgrepen van de regering onder artikel X. Dat het gewone wetgevingsproces niet in alle gevallen toereikend is, is op zichzelf een legitieme overweging van het kabinet. Dat leidt bij mij even tot een vraag die zich strikt genomen ook een beetje buiten de sfeer van de brexit beweegt, de hele problematiek en de wetgeving

daaromtrent. Ik zou daar toch graag de reflectie van de minister op willen hebben. Acht de minister het in dat kader wenselijk of nodig dat een bijzondere wetgevingsprocedure wordt ingericht? Wij kennen die niet in ons staatsrecht, maar wat vindt de minister daarvan, ook los van de specifieke context van de brexit?

Het doel heiligt natuurlijk niet alle middelen. Zoals de Raad van State het onder meer verwoordde: "een machtiging om bij ministeriële regeling van de wet in formele zin af te wijken, is hoogst ongebruikelijk en gelet op het primaat van de wetgever zeer onwenselijk."

Voorzitter. De centrale positie van het parlement in onze constitutionele rechtsorde moet bewaard worden. Bovendien maken juist de veelomvattende en ingrijpende gevolgen van een eventuele no-dealbrexit een intensieve betrokkenheid van het parlement en daarmee zo breed mogelijke steun voor de te nemen maatregelen alleen maar noodzakelijker. De bijzondere bevoegdheden van de regering moeten dan ook stevig ingekaderd zijn. Ik zeg het maar gelijk: wat dat betreft bevat de nota van wijziging voor ons een aantal cruciale elementen. Terecht is bepaald dat het moet gaan om onaanvaardbare en onomkeerbare gevolgen. En terecht dat alleen in zeer spoedeisende gevallen een ministeriële regeling aan bod komt. Dat leidt wel tot een vraag: kan de minister definiëren op basis waarvan vastgesteld wordt dat er daadwerkelijk sprake is van een onomkeerbaarheid of van zeer spoedeisende gevallen? Alleen met deze wijzigingen en met de extra kaders die in diverse amendementen worden voorgesteld, zal de Verzamelwet Brexit onze proportionaliteitstoets kunnen doorstaan.

Voorzitter. Dan het derde punt: effectiviteit. Het betreft de effectiviteit van het wetsvoorstel. Is Nederland hiermee in staat om snel en goed op een brexit te reageren? Wat ons betreft is het antwoord op die vraag dat de combinatie van de verzamelwet en de beleidsmatige voorbereidingen inderdaad goede hoop biedt met betrekking tot het kunnen garanderen van een effectieve reactie. Maar ik leg de vinger nog wel bij een aantal aandachtspunten. In de eerste plaats moet Nederland er alles aan doen om opstoppingen aan de grens van bijvoorbeeld landbouwproducten als bloemen, groenten en fruit zo veel mogelijk te voorkomen dan wel te matigen. In de tweede plaats is het principe van wederkerigheid met name voor de visserijsector van groot belang: geen Britse toegang tot de Europese markt zonder Europese toegang tot Britse visgronden. Ook is het belangrijk dat bedrijven ook na een no-dealbrexit zo snel mogelijk formeel het stempeltje krijgen dat ze aan elkaars fytosanitaire eisen voldoen. Graag een reactie van de minister daarop.

Voorzitter. Tot slot merk ik op dat ook lagere overheden hun verantwoordelijkheid moeten nemen om effectief te reageren op een no-dealbrexit. Mijn vraag aan de minister is: wie heeft de regie over de afstemming tussen de centrale en de decentrale overheden en de douane?

Ik eindig met Churchill. Laten wij precies die wijsheid betrachten die nodig is om op vrij grote schaal verstandig te zijn, in het belang van Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Europa. Daar wilde ik het graag bij laten.

Voorzitter, dank u zeer.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Bisschop. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Van der Graaf namens de ChristenUnie.

Mevrouw **Van der Graaf** (ChristenUnie):

Dank u wel voor het woord, mevrouw de voorzitter. The Story of Brexit. Dat is de titel van een boekje dat ik deze kerstvakantie heb gekocht toen ik in Londen was. Het boekje toonde mij aan dat de Britten, ondanks de chaotische situatie waar ze in zitten, vol met onzekerheid en onduidelijkheid, hun humor nog niet hebben verloren. Ik heb het bij me. Als u het wilt inzien of even een stukje mee wilt lezen, dan kan dat. Het is ontzettend geestig. De Britten beschrijven daarin ook dat het heel ingewikkeld is om binnen de Europese Unie te zijn. Maar als je eruit stapt, is het zo mogelijk nog ingewikkelder. Gelukkig leek de keuze op het stembiljet helemaal niet zo ingewikkeld. Maar ze kwamen bedrogen uit.

De laatste weken, of eigenlijk al een veel langere periode, konden we zien dat veel grote bedrijven hun vertrek uit het Verenigd Koninkrijk aankondigen. Dat baart natuurlijk zorgen. De Britten zijn op dit moment dus niet te benijden. De ChristenUnie ziet ze dan ook niet graag vertrekken uit de Europese Unie. Het is ook nog niet duidelijk of het doorgaat en op welke wijze het dan doorgaat. Dat bleek afgelopen week weer. De onduidelijkheid en de onzekerheid blijven voor hen bestaan. Toch is het nodig dat we ons als Nederland ook voorbereiden op wat er mogelijk komen gaat. Als de Britten uit de Europese Unie vertrekken zonder de afspraken die in de deal zijn overeengekomen, dan zal het Verenigd Koninkrijk niet langer als EU-lidstaat kunnen worden gezien. Dat brengt allerlei gevolgen met zich mee, voor de rechten van burgers, op het gebied van transport en logistiek, voor de douane, voor sectoren als de visserij, voor de beschikbaarheid van geneesmiddelen, voor beroepskwalificaties, en ga zo maar door.

De regering heeft de Verzamelwet Brexit ingediend om hierop te kunnen anticiperen. Zo regelt deze wet een aantal hele specifieke zaken, bijvoorbeeld ten aanzien van de Britse rijbewijzen en de geldigheid daarvan als de brexit eenmaal een feit is, maar ook ten aanzien van uitkeringen, bijvoorbeeld voor mensen die zich in Nederland of in het Verenigd Koninkrijk bevinden en die kinderbijslag ontvangen of die een uitkering ontvangen uit de Algemene nabestaandenwet of de Ziektewet. Ik vraag de minister om toe te lichten wat dat uiteindelijk in de praktijk zal gaan betekenen. Kunnen mensen die nu een uitkering krijgen op basis van een van de regelingen uit de sociale zekerheid, die uitkering behouden? Wat gaat de regering doen om daarvoor te zorgen?

Dat waren een paar heel concrete voorstellen. Het wetsvoorstel vond ik eerlijk gezegd wel een beetje wonderlijk in elkaar steken. Op een paar onderwerpen worden er heel concrete voorzieningen getroffen. Daarnaast is er een heel ruime machtigingsbepaling opgenomen in artikel X, die de regering een heel ruimte bevoegdheid geeft om eigenlijk op alle terreinen voorzieningen te kunnen treffen bij AMvB of ministeriële regeling en daarbij ook af te wijken van al bestaande wetten. De regering heeft dat gedaan omdat zij denkt niet alle situaties nu al te kunnen overzien. Op zichzelf kan ik me daar wel wat bij voorstellen: er kan zich misschien

een situatie voordoen waarin een acute noodsituatie ontstaat. Ik kan het niet verzinnen en vraag de minister om nog eens te proberen aannemelijk te maken voor deze Kamer waarom hij denkt dat het nodig is om daar een voorziening voor te treffen. Maar ik kan me best voorstellen dat we op dit moment gewoon niet alles kunnen voorzien.

Artikel X heeft de afgelopen periode wel heel veel stof doen opwaaien. De Kamer, en ook de ChristenUnie, was heel kritisch op dit artikel. Daarom heeft de regering het wetsvoorstel al twee keer aangepast. Er is in het wetsvoorstel niet meer alleen sprake van onaanvaardbare gevolgen, maar ook van onomkeerbare gevolgen. Dat is een aanscherping. Er zijn ook twee aanpassingen voorgesteld die de betrokkenheid van het parlement vergroten als er een AMvB of een ministeriële regeling wordt vastgesteld. Dat zijn stappen in de goede richting, maar de ChristenUnie ziet nog wel een aantal cruciale punten die nodig zijn om dit wetsvoorstel echt stevig te verbeteren.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik ben het natuurlijk zeer eens met wat de collega zegt, namelijk dat de wet zoals die er nu ligt, niet goed is, juist omdat die de bevoegdheden van het parlement ver inperkt, zonder dat we eigenlijk weten waarom. Zou ik mogen vragen: steunt mevrouw Van der Graaf de amendementen van ik meen de heer Verhoeven en de heer Omtzigt die voorliggen? Als dat op dit moment al mag.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Mevrouw Ploumen mag die vraag zeker stellen, maar ik had naar aanleiding van die amendementen eigenlijk nog een vraag.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Dan kom ik er later op terug.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Dat lijkt me heel goed, want het lijkt mij een conclusie die wij pas in de tweede termijn kunnen gaan trekken. Dan zal ik er iets duidelijker over zijn.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Zo lang hoeft het niet te wachten.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Een van de voorstellen is om de periode in te perken waarin dit artikel van stal kan worden gehaald. Dus van een jaar, zoals de regering voorstelt, naar een halfjaar. Ik zou de vraag aan de minister willen stellen hoe hij daartegen aankijkt. Is dat voldoende tijd om te kunnen voorzien of er zich onverwachte en onvoorziene situaties voordoen? Daarop zou ik graag een toelichting van de minister willen. Daarom zeg ik: ik kom er in tweede termijn op terug, als u het goedvindt.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Dan stel ik toch mijn vervolgvraag. Mocht de minister een antwoord geven dat niet helemaal past bij uw inzet, zeg ik via de voorzitter, en mochten de amendementen niet wor-

den aangenomen, wat zou dat dan kunnen betekenen voor uw steun voor de wet? Kunt u iets van een doorkijkje op dat punt geven?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

De ChristenUnie vindt op dit moment het wetsvoorstel zoals dat is neergelegd en de machtigingsbepaling te ruim gedefinieerd. Daarom heb ik twee amendementen ingediend, om die in te in te perken.

Mevrouw Leijten (SP):

Volgens mij zijn we allemaal op zoek naar het aanpassen of schrappen van artikel X, maar in ieder geval, vanuit de wens tot een democratisch proces, naar grip op wat de regering al dan niet in onvoorziene situaties noodzakelijk acht. Het kan zijn dat bij de stemming geen enkel amendement wordt aangenomen en dat artikel X blijft zoals het is. Dan stemt de ChristenUnie dus tegen het wetsvoorstel?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Ik heb aangegeven dat ik de minister wil vragen om nog eens aannemelijk te maken waarom hij de machtigingsbepaling van artikel X nodig heeft. Die toelichting van de minister heb ik echt nodig om die beoordeling te kunnen maken. De ChristenUnie acht het echt noodzakelijk dat we de machtigingsbepaling zoals ze nu is geformuleerd, niet alleen in tijd of duur te kunnen inperken, maar ook op de inhoud. Dat wil ik even toelichten bij mijn amendementen. Een van die amendementen heb ik samen met mevrouw Leijten ingediend, dus mevrouw Leijten houdt er stiekem al rekening mee dat artikel X misschien toch blijft bestaan. We willen ervoor zorgen dat het artikel in ieder geval regelt dat er niet van de Grondwet wordt afgeweken. Het is wel de bedoeling van de regering om dat niet te doen, maar uit de toelichtingen die de regering geeft, lijkt daar toch ruimte voor te bestaan. Ik vind het heel erg belangrijk en cruciaal dat we expliciet in het wetsvoorstel opnemen — want de wet regelt en niet de toelichting — dat we bij het treffen van een noodmaatregel niet van de Grondwet mogen afwijken. Daarbij vind ik mevrouw Leijten aan mijn zijde.

De voorzitter:

Mevrouw Leijten, heeft u een vraag over uw eigen amendement?

Mevrouw Leijten (SP):

Nee, de reden waarom ik het een heel zinvol amendement vind, is dat je met die toevoeging eigenlijk de machtigingsbepaling om zeep helpt. Ik hoop natuurlijk dat het wordt aangenomen. Dat lijkt me evident.

Mevrouw Van der Graaf zegt: ik heb echt nog meer toelichting van de minister nodig. We hebben vóór deze bespreking natuurlijk een schriftelijke behandeling gehad. Niet alleen de SP en de ChristenUnie, maar eigenlijk alle andere partijen — alleen de VVD heeft er geloof ik niet naar gevraagd — waren heel kritisch. Die zorgen zijn niet echt weggenomen. We staan hier namelijk allemaal te vragen om nog meer toelichting: overtuig ons nou dat het nodig is!

De voorzitter:
En uw vraag is?

Mevrouw Leijten (SP):
Wat is er precies nodig om mevrouw Van der Graaf vandaag te overtuigen?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Net als mevrouw Leijten heb ik een kritische inbreng gehad over het wetsvoorstel zoals dat naar de Kamer is gestuurd. Ik heb gezien dat de regering heeft ingezien dat ze niet kon doorgaan met wat er lag, en dat het verstandig was om een aantal aanpassingen aan te brengen. De aanpassingen die de regering heeft gedaan, vind ik goed. Ze wil het parlement er meer bij betrekken. Ook is er een aanscherping op de inhoud: in welke situaties kun je de maatregel van stal halen? Maar voor de ChristenUnie is het niet voldoende. Daarom heb ik die amendementen ingediend. Ik hoop dat ze allebei worden aangenomen. Het tweede zal ik zo meteen toelichten. En ik hoop daarbij op de steun van mevrouw Leijten.

De heer Van Raan (PvdD):
Ik heb een vraag over het eerste amendement. Kan mevrouw Van der Graaf aangeven onder welke omstandigheden je van de Grondwet of van een internationaal verdrag mag afwijken? Welke omstandigheden zijn dat?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
De ChristenUnie vindt dat je daar niet van mag afwijken. Het amendement regelt dat je niet afwijkt van de Grondwet. Dat is een bepaling die wij ook kennen uit de Gemeentewet. Op het moment dat de burgemeester een noodverordening wil afkondigen, mag hij daarbij afwijken van wetten, maar niet van de Grondwet en van grondrechten.

De heer Van Raan (PvdD):
In deze context zegt mevrouw Van der Graaf dus: je mag gewoon niet afwijken van de Grondwet, ook niet in deze wet. Als het amendement niet wordt aangenomen, kan dus kennelijk wél worden afgeweken van de Grondwet. Dat betekent dus dat u dan de wet niet kan steunen. Heb ik dat goed begrepen?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Laat ik daar het volgende over zeggen. De regering heeft in de toelichting aangegeven dat ze niet wil afwijken van de Grondwet, maar de regering heeft dat op zo'n manier verwoord, dat er ook een beetje onduidelijkheid bestaat over de vraag of het uit de kast trekken van een noodmaatregel nu wel of niet een inperking van de grondrechten kan inhouden. Ik wil dat graag expliciteren. Ik wil dat duidelijk maken, omdat je niets iets bepaalt in de toelichting op de wet. Je regelt iets niet in de toelichting op de wet, maar in de wet. Als de regering dat opschrijft, ga ik ervan uit dat het eigenlijk niet haar bedoeling is dat de regering daar een positief oordeel over zou kunnen gaan geven, laat ik het zo maar zeggen. Anders denk ik dat we hier in dit huis een heel groot probleem hebben.

De voorzitter:
Tot slot op dit punt, de heer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):
Laten we dan in ieder geval vaststellen dat het best bijzonder is dat een regeringspartij kennelijk niet helemaal overtuigd is van wat een regering, waarvan ze zelf deel uitmaakt, doet. Nou, dat kan. Dat mag ook; dat is helemaal niet zo erg. Maar laten we dan ook vaststellen wat mevrouw Van der Graaf hier wel zegt, want dat is best belangrijk: het amendement niet aangenomen, geen steun voor de wet. Dat is mooi.

De voorzitter:
De heer Van Ojik.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Voorzitter, ik wachtte even op het antwoord. Maar daar ga ik natuurlijk verder niet over.

Mevrouw Van der Graaf kiest haar woorden zorgvuldig en zegt: ik waardeer dat het kabinet een aantal zaken heeft aangepast, maar het is wat mij betreft niet voldoende. En ze zegt: ik acht het noodzakelijk dat een aantal voorstellen voor verbetering, die ik soms samen met anderen heb gedaan, in de wet worden aangebracht. Dat kan dan toch alleen maar betekenen dat je deze wet geen steun geeft als datgene wat noodzakelijk is, niet gebeurt? Met andere woorden, dat je dan tegen deze wet stemt? Dat is toch de enige conclusie die de Kamer dan kan trekken?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Ik heb gezegd wat ik heb gezegd. Volgens mij ben ik heel duidelijk. De ChristenUnie vond het wetsvoorstel zoals de regering dat naar de Kamer had gestuurd, onvoldoende. De regering heeft een paar aanpassingen gedaan en die vinden wij verbeteringen, maar de ChristenUnie vindt het erg belangrijk dat we in het wetsvoorstel nog een aantal aanpassingen doen om beter te regelen voor welke situaties deze wet van stal kan worden gehaald. Dat vind ik noodzakelijk, ook om steun te kunnen verlenen aan deze wet.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Ik heb inderdaad heel goed geluisterd, maar ik voel me wat onzeker, omdat mevrouw Van der Graaf kennelijk niet datgene wil zeggen waarvan ik denk dat het volstrekt automatisch voortvloeit uit de woorden die ze gebruikt. Vandaar mijn vraag: als wat u noodzakelijk vindt, niet gebeurt, kan dat toch alleen maar betekenen dat u tegen de wet stemt? U gaat uiteraard over uw eigen antwoorden, maar dat kunt u dan toch bevestigen?

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Ik zou gewoon tegen de heer Van Ojik willen zeggen: we zijn hier momenteel bezig met de wetsbehandeling en een beraadslaging in de Kamer. De regering heeft een standpunt, een voorstel neergelegd. Wij vinden daar wat van. U vindt daar wat van. Daar hebben we het nu met elkaar over. Ik heb mijn punten neergelegd, maar ik heb nog geen reactie van de regering vernomen bij deze wetsbehandeling.

Ik ben ook erg benieuwd naar de visie van de regering daarop.

De voorzitter:

Dan stel ik eigenlijk voor dat u verdergaat.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Volgens moeten we gewoon de wetsbehandeling met elkaar doen. Ik heb gezegd wat ik heb gezegd: op dit moment is het onvoldoende voor de ChristenUnie. Wij willen graag een aanscherping en daar hebben we voorstellen voor gedaan.

De voorzitter:

De minister moet inderdaad nog. Gaat u verder.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Voorzitter. Ik heb één amendement al toegelicht. En dat gaat niet af van mijn spreektijd, want ik zie dat dat bij mijn interruptie is gerekend.

Ik zal nu het andere amendement toelichten. Dat is een amendement dat ik samen met collega Omtzigt van het CDA heb ingediend. Wij vinden het ontzettend belangrijk om te benadrukken dat we als wetgever goed nadenken over de wetten die we met elkaar hebben vastgesteld. In sommige wetten zijn extra zorgvuldigheidseisen opgenomen, extra waarborgen om er zeker van te zijn dat als er een noodmaatregel of een maatregel moet worden getroffen, dat op een zorgvuldige en goede manier wordt gedaan. Daar hebben we goed over nagedacht.

Op het moment dat je in het kader van de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie voor een situatie komt te staan waarbij je af zou moeten wijken of een aanvulling zou moeten doen, dan moet je, vinden wij, eerst kijken naar die specifieke wet waarin die extra zorgvuldigheidseisen misschien wel zijn opgenomen. Dan gaat die wet voor om dat te regelen. Als die niet voldoet of volstaat, dan pas mag je kijken naar artikel X in deze Verzamelwet Brexit. Ik vind het erg belangrijk om die volgorde aan te brengen.

Daarbij regelt het amendement dat artikel X gewoon een uitzonderlijke bepaling is om in te zetten. Alleen als er sprake is van een acute noodsituatie — ik heb het in het amendement "terstond intredende onaanvaardbare gevolgen die dat noodzakelijk maken" genoemd — mag de regering daarnaar grijpen. Ik heb daarbij het voorbeeld gegeven van levensbedreigende situaties. Dat is het voorbeeld dat de minister hierbij ook steeds aanhaalt. Het regelt daarnaast dat de regering altijd nadrukkelijk moet motiveren waarom het nodig is om dit artikel, artikel X, als grondslag te gebruiken voor een noodmaatregel.

Voorzitter. Ik kom bij mijn laatste punten. De regering heeft sinds het referendum dat in het Verenigd Koninkrijk heeft plaatsgevonden de gelegenheid gehad om te inventariseren wat de mogelijke wettelijke gevolgen zouden zijn van een uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie. Ik vraag de minister wanneer nou precies begonnen is met die inventarisaties, wat daaruit is gekomen en of hij bereid

is om die uitkomsten met de Kamer te delen. Ik vraag hem, ook in het kader van het wetstraject waar we nu mee bezig zijn, of er inmiddels voorbereidingen zijn getroffen ten aanzien AMvB's of ministeriële regelingen en, zo ja, op welke terreinen. Welke stappen zijn er ondernomen sinds duidelijk werd dat het Britse parlement de brexitdeal mogelijk niet zou steunen? Zijn naar aanleiding daarvan nog nieuwe inzichten verworven?

Dan sluit ik af, voorzitter. De Britten zijn misschien wel in grote onzekerheid — er is veel onduidelijkheid en het lijkt ook een chaos — maar toch ben ik ervan onder de indruk hoe de regering in het Britse koninkrijk haar inwoners en haar bedrijven informeert over de gevolgen voor hun specifieke situatie als het Verenigd Koninkrijk uit de Unie vertrekt, met een deal of zonder een deal. Ik vind dat we daar in Nederland van kunnen leren, want ook bij ons hebben inwoners en bedrijven veel vragen. Ik vind dat de regering hier meer werk van moet maken. Ik vraag een reflectie hierop van de minister. Wat voor mogelijkheden ziet hij om daaraan tegemoet te komen?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van der Graaf. Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Van Weerdenburg namens de PVV.

□

Mevrouw Van Weerdenburg (PVV):

Voorzitter, dank u wel. Ik vervang hier vanavond mijn collega Vicky Maeijer. Er is al heel veel gezegd en veel vragen zijn al gesteld vanavond. De PVV sluit zich daar graag bij aan, met name ten aanzien van de reactie van de minister op de vernietigende kritiek van de deskundigen en zijn antwoord op de vraag waarom we de risico-inventarisaties als Kamer niet mochten hebben.

Voorzitter. Normaal gesproken voeren wij in deze Kamer een plenair debat op een moment dat de meeste feiten en omstandigheden van een wet duidelijk zijn, als de meeste vragen de Kamer over die wet en de invoering ervan voldoende beantwoord zijn. In dat opzicht is het debat dat wij vanavond voeren over de Verzamelwet Brexit een lastig debat. Het is een lastig debat, omdat er nog heel veel onduidelijkheden, onzekerheden en mogelijke onvoorziene omstandigheden zijn. Het is ontzettend lastig om je voor te bereiden op omstandigheden die nog niemand kan voorzien, laat staan om daar een politiek zinnig debat over te voeren.

Laat ik dan allereerst een punt noemen waarover wel duidelijkheid is en waarover in deze Kamer grotendeels overeenstemming bestaat. De gevolgen van een brexit, met of zonder deal, moeten zo goed mogelijk opgevangen worden, zodat burgers en bedrijven daar zo min mogelijk hinder van ondervinden. Geen enkele partij, niemand in deze Kamer, wil een chaotische brexit. Dat betekent dat we zo goed mogelijk moeten nagaan op welke manier en op welke gebieden de brexit gevolgen gaat hebben voor burgers en bedrijven en wat we kunnen doen qua wetgeving om die gevolgen zo goed mogelijk op te vangen. Daar is deze verzamelwet ook voor.

Maar de manier waarop dit kabinet de verzamelwet sluitend wil maken, daar heeft de PVV grote problemen mee. Ja, het kan voorkomen dat er zich na een brexit onvoorziene omstandigheden voordoen die zouden kunnen leiden tot onaanvaardbare gevolgen waar snel maatregelen voor getroffen moeten worden. Ja, het reguliere proces van wetgeving of wetswijziging kan tijdrovend zijn. En ja, daar moeten we met z'n allen iets op verzinnen. Maar anno 2019 een voorstel doen om de minister voorzieningen te laten treffen bij een ministeriële regeling om hem te laten regeren per decreet en de Kamer buitenspel te zetten, gaat ons te ver. Op deze manier kan een vangnetbepaling, artikel X uit deze verzamelwet, straks gebruikt worden om bindende EU-besluiten per ministerieel decreet door te voeren op terreinen waarop de EU exclusief bevoegd is. Dat is een direct dictaat uit Brussel waar de Kamer achteraf iets over mag zeggen.

Voorzitter: no way. Wij van de PVV zijn geen gekke henkie, en ook geen gekke ingrid overigens. Dit kabinet is eurofiel tot op het bot. Het grijpt elke mogelijkheid aan om Nederlandse soevereiniteit weg te geven en de Brusselse bureaucratie hier vrij baan te geven. Van een kabinet met aan het roer een minister-president die in gedachten al bij zijn toekomstige Brusselse baantje is, en een coalitiepartij die het liefst vandaag nog de Nederlandse vlag wil vervangen door de blauwe met de gele sterren, valt ook niets anders te verwachten.

Voorzitter. Met dit wetsvoorstel maakt het kabinet in onze ogen misbruik van de huidige situatie in het voordeel van Brussel. In de memorie van toelichting staat onder meer dat lidstaten de vervulling van de taak van de Unie in gevaar kunnen brengen. Daarom mag Nederland geen maatregelen nemen die de onderhandelingen tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU kunnen verstoren. Eens te meer wordt met dit wetsvoorstel duidelijk dat wij op veel beleidsterreinen niks of nauwelijks nog wat te zeggen hebben. Brussel regeert.

Voorzitter. Het moge duidelijk zijn: deze verzamelwet in zijn huidige vorm kan de PVV niet steunen. Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van Weerdenburg. Er zijn nog twee sprekers van de zijde van de Kamer. Voordat ik hun het woord geef, wil ik twee minuten schorsen. Na de schorsing gaan we verder met de bijdragen van de heer Anne Mulder en van de heer Omtzigt.

De vergadering wordt van 18.20 uur tot 18.25 uur geschorst.

De voorzitter:

We gaan verder met de Verzamelwet Brexit. Ik geef de heer Anne Mulder namens de VVD het woord.

De heer Anne Mulder (VVD):

Voorzitter, dank. Een belangrijke taak voor politici, in welk land dan ook, is het beschermen en behouden van wat burgers in een land samen hebben opgebouwd aan veiligheid en welvaart. Brexit helpt daar niet bij, maar slaat een bast in die banen en die welvaart. Wij zeggen bij bijna elk debat over brexit dat het ons erom gaat de schade van

brexit zo veel mogelijk te beperken. Want brexit is het gevolg van het handelen van een aantal Britse politici die leven in een droomwereld en die denken dat ze buiten de EU economisch beter af zijn. Zij denken dat ze buiten de EU in één keer welvaart gaan bereiken. Of ze hebben persoonlijke ambities; dat speelt allemaal een rol. Waar dit gedrag toe leidt, hebben we kunnen zien. Het leidt tot een brexit waarbij Britse politici geen clou hebben waar ze nou precies naartoe willen. Het betekent voor het Nederlandse parlement en voor ons kabinet dat we zo veel mogelijk moeten doen om de schade te beperken. We hebben het daar gisteren over gehad. Hoe zijn de voorbereidingen van Nederland op een zogeheten no-dealscenario? En vandaag deze zogeheten Verzamelwet Brexit, waar werkelijk helemaal niemand op zit te wachten. Maar we kunnen niet anders, want we hebben brexit.

Waarom staan we hier eigenlijk? We staan hier om voorzieningen te treffen om onaanvaardbare gevolgen die we niet vooraf kunnen zien aankomen, op te lossen. We weten niet precies welke deze zijn. De minister zei: dat gaat over mens, dier en bedrijf. We doen het ook op een aantal andere zaken. Het staat in de wet: sociale zekerheid, studiefinanciering et cetera. Het meest in het oog springend, de collega's hebben het er allemaal over gehad, is het zogeheten artikel X, de machtigingsbepaling. Die bepaling regelt dat het kabinet in onvoorziene, onaanvaardbare gevallen kan ingrijpen en wetten daarvoor terzijde kan schuiven, tijdelijk, met allerlei waarborgen omgeven. Het is een wetsartikel dat je het liefst niet zou gebruiken. Ik heb geen enkel enthousiasme over dat wetsartikel gehoord. Daarom is het ook goed dat het kabinet systematisch is nagegaan welke situaties we nou wel kunnen voorzien, per departement. We hebben ook in de hoorzitting gesproken met ambtenaren. We hebben dat ook gevraagd, ikzelf ook: kunt u nou eens aangeven wat u heeft gedaan om alles wat onvoorziene is zo veel mogelijk voorzien te maken? Ook in de schriftelijke vragen hebben we daar aandacht voor gevraagd. Dat leidt tot een aantal pagina's inventarisatie per departement van wat je nou moet oplossen.

Mevrouw Leijten (SP):

We hebben die inventarisaties niet gehad, meen ik. Of heeft meneer Mulder die wel gekregen?

De heer Anne Mulder (VVD):

Toen we hoorden over de machtigingsbepaling in deze Kamer, hebben we in het najaar gelijk gezegd: daar moeten we kort op zitten, we moeten hoorzittingen organiseren, ook met ambtenaren. Toen heb ik ook die vragen gesteld. Hoe bent u daar bezig? Hoe heeft u dat gedaan? Ik heb daar in de schriftelijke inbreng vragen over gesteld. In een aantal A4'tjes, pagina's lang, heeft de minister laten zien wat departementen doen. Volgens mij is dat voldoende om ervan uit te kunnen gaan dat er voldoende is geïnventariseerd. We hebben ook nog de vraag gesteld: wat doen andere landen en wat kunnen we daarvan leren? Allemaal proberen we waarborgen te creëren, zekerheden te zoeken, te zorgen dat we zo veel mogelijk in beeld hebben en om alles wat we in beeld kunnen hebben, te doen. We kijken naar Ierland en andere landen. We proberen zo veel mogelijk in beeld te hebben, zodat je dat artikel niet nodig hebt, want het is niet een plezierig artikel.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik had het nog over de inventarisaties, omdat je daaruit mogelijk ook nog de redenering kan halen. We hebben wel wat beschrijvingen gekregen van waar ministeries mee bezig zijn, maar de inventarisaties hebben we niet gehad. Dat vind ik wel een probleem, want die zijn eigenlijk het startpunt: uit de inventarisaties blijkt dat er nog zo veel onvoorzien is en daarvoor moeten we artikel X hebben. Maar zouden we die inventarisaties niet gewoon per ommegaande moeten krijgen? Want dan hebben we veel meer inzicht en kunnen we onze controlerende taak goed uitoefenen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Ik heb mevrouw Leijten vorige week gehoord. Ze zei: ik wil alle rapportages van papier op papier. Als de minister die wil geven: prima, dan zijn we nog beter geïnformeerd. Maar ik kan uit de voeten met wat ik tot nu toe heb gehoord aan inventarisaties.

De voorzitter:

Gaat u verder.

De heer Anne Mulder (VVD):

Voorzitter. We krijgen nu een principiële discussie over de oplossing van praktische problemen. Er zijn grote woorden gebruikt voor dit wetsartikel, bijvoorbeeld door een fractie het woord "dictatuur". Als je vraagt of dit meer lijkt op een dictatuur of een democratie, denk ik dat je niet in een dictatuur bent geweest. Ik citeerde al de Raad van State. Die is kritisch, terecht. Daar zijn veel opmerkingen over gemaakt, maar hij zegt wel dat hij kan begrijpen dat er een artikel X-achtig artikel wordt opgenomen in deze wet. Volgens mij zie ik ook, en daar moet de minister dan nog maar eens op reageren, dat hij de kritiek van de Raad van State ter harte heeft genomen en artikel X heeft aangepast, eerst naar aanleiding van de Raad van State en later nog eens naar aanleiding van de inbreng van verschillende fracties. Dus op meerdere momenten is het oorspronkelijke artikel X aangepast. Lijkt me verstandig.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Er liggen nog een aantal voorstellen voor die het artikel nog verstandiger gaan maken, namelijk meer macht aan het parlement toekennen. Er zijn een aantal amendementen. Is de heer Anne Mulder voornemens die te steunen? Anders gezegd, ziet hij ook wel dat een extra stapje erbij nog beter zou zijn?

De heer Anne Mulder (VVD):

Ja. Nou, wacht even ... ik moet het goed zeggen. Ik zie inderdaad dat er mogelijkheden zouden kunnen zijn om dat artikel X nog verder in te perken, om het zo maar te noemen, om het nog verder in te kaderen. Ik heb met belangstelling gelezen wat de collega's hebben ingebracht. Daar staat mijn fractie zeer sympathiek tegenover. Maar één ding: ik wil wel weten van de minister of het kabinet daarmee uit de voeten kan. In het interruptiedebatje met de heer Van Raan zei ik al dat je niet wil dat je jezelf zo ver inperkt dat de minister niet meer de handelingsbevoegdheid heeft om wat te doen als er echt iets aan de hand is met mensen,

dieren of een bedrijf. Dus ik sta er sympathiek tegenover, maar ik wil wel even zeker weten dat het ook werkt. Dat is de reden dat we hier staan, we moeten dit soort onvoorzienbare gevallen zien op te lossen. Als daar een zekere geruststelling is en als de minister zegt dat het kan, dan zal mijn fractie het steunen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Goed, we gaan dat afwachten. Maar dan heb ik toch nog een vervolgvraag. De bezwaren van fracties die naar voren zijn gekomen en die tot amendementen hebben geleid, zijn vrij principiële van aard. Die gaan over onszelf, over onze eigen macht. Is het dan niet een beetje ongemakkelijk om aan de macht die wij controleren te vragen of ze daarmee uit de voeten kunnen?

De heer Anne Mulder (VVD):

Dat is ... Nou ja, wat ...

De voorzitter:

Glashelder, zou ik zeggen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Ik heb al een aantal wetten genoemd waar ook machtigingsbepalingen in staan. Ik heb een heel lijstje. Ik heb net voor gelezen waar dat kan. Niet dat je dat wil doen. Ik zit te kijken. Ik heb natuurlijk ook contact met collega's, zo van "waar denkt u aan?" Ik maak me ook zorgen. We spreken erover. Maar ik zeg ook steeds dat je het ook niet op je geweten wil hebben dat je iets uit de wet haalt, waardoor in een bepaalde onvoorzienbare situatie, die we dus niet kennen, er iets gebeurt waarvan je achteraf denkt "potverdorie, hadden we dat deel van artikel X nou maar gehad". Daarom wil ik van de minister weten of hij de verantwoordelijkheid kan nemen om het artikel in te perken.

De voorzitter:

Tot slot op dit punt, mevrouw Ploumen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Tot slot, voorzitter. Dan zou de heer Anne Mulder het op z'n minst met me eens moeten zijn dat we veel meer concrete voorbeelden nodig hebben van de minister om ons dat oordeel te kunnen vormen. Mijn oordeel staat eerlijk gezegd al tamelijk vast hoor, laat ik daar niet omheen draaien. Maar ik zou het de heer Anne Mulder gunnen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Dan kom je in een cirkel terecht. Het gaat om onvoorzienbare gevallen, dus kun je er per definitie geen voorbeeld van noemen. Het is immers onvoorzien. Anders had je het wel voorzien.

Mevrouw Leijten (SP):

De heer Mulder zei: het is een principiële discussie. Het gaat over de positie van de Kamer. Wordt ze achteraf geïnformeerd, kan ze dan zeggen: het moet vervallen? Mag een minderheid dat dan doen? Of hebben we een voorstel van

wet, net als vandaag, dat we kunnen wijzigen en dan aan-nemen? Dat is namelijk waar het over gaat, die positie. Kunnen we advies inwinnen? Kunnen we belangenorgani-saties — u VNO-NCW, de Partij voor de Dieren de milieube-weging en wij de vakbeweging — mee laten kijken? Daar wordt het altijd beter van. Dat kan ook een snel proces zijn, dat hebben we ook al eerder gezien. Hoe beoordeelt u die principiële discussie over onze positie als het gaat over de situatie van brexit?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

Die principiële discussie kun je voeren. Maar even terug naar wat er is gebeurd. Eerst komt er een advies van de Raad van State. Dat zegt niet dat hier de democratie wordt aangetast. De raad heeft kritiek maar zegt: die bepaling kun je gebruiken. Dan komen er twee hoogleraren. Een zegt: gaat het niet in tegen de Grondwet? Mijn collega's stellen allemaal gelijk schriftelijke vragen. Ik denk: ho, misschien een stap terug, want heeft de Raad van State dan een blinde vlek, hebben ze iets niet gezien, hebben ze iets over het hoofd gezien? We hebben normale wetgeving. We hadden een inbreng. Het stond allemaal vast, maar gelijk, halsover-kop, een beetje opgejaagd door twee hoogleraren ... Ik verwijt ze dat niet, want ik heb de vragen van de hooglera-ren ook gebruikt in mijn inbreng. Maar ik denk dat we ons een beetje op hol laten jagen. Dan komen er grote woorden van de heer Van Ojik, die zegt: dit lijkt meer op een dictatuur dan op een democratie. Over een wetsvoorstel! Ik heb het niet uit het advies van de Raad van State gehaald. Zo krijgt dit debat een hele principiële wending. Natuurlijk moeten we dat debat voeren. Ik heb het ook gezegd, als het scherper kan, moeten we dat doen. Ik ben daar in mijn schriftelijke inbreng heel kritisch op geweest. Maar volgens mij gaat dit vooral om het oplossen van concrete problemen voor mensen, de gezondheid van mensen, de veiligheid van dieren, ondernemers die misschien ergens oponthoud krijgen en waar met spoed iets aan moet worden gedaan.

De **voorzitter**:
Mevrouw Leijten.

De heer **Anne Mulder** (VVD):
Daar gaat het om.

De **voorzitter**:
Mevrouw Leijten.

De heer **Anne Mulder** (VVD):
En in het ultieme geval kunnen we deze minister wegsturen als hij er een potje van maakt. Dat is het kenmerk van een democratie, dus ...

De **voorzitter**:
Mevrouw Leijten.

De heer **Anne Mulder** (VVD):
... ik ben minder ...

De **voorzitter**:
Mevrouw Leijten.

De heer **Anne Mulder** (VVD):
Ja, ik zeg het maar. Sorry.

De **voorzitter**:
Kijken wie het volhoudt. Mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten** (SP):

Ik begon met mijn vraag eigenlijk ook over dat proces. Het gaat er niet alleen om dat je niet achteraf ja of nee kan zeggen of het kan laten vervallen, maar dat het daardoor ook beter kan worden. We kunnen heel snel besluiten. We kunnen ook met terugwerkende kracht dingen beslissen. Daarom zie ik de noodzaak om dat bij brexit te doen echt niet en zie ik ook geen andere rechtvaardiging hiervoor dan dat je zou zeggen: we zijn simpelweg niet klaar; we hebben gewoon niet goed in de gaten wat het op justitie en veilig-hed kan zijn, wat het bij de medicijnen kan zijn, en omdat we het niet goed in de gaten hebben, vragen we jullie om vrouwen, en tegelijkertijd om jullie eigen invloed en macht weg te geven, Kamer. Wat denkt u dat het is? Is het die gebrekkige inventarisatie, of niet?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

Ik geef toch een wat langer antwoord. Het is de brexit. Er komt iets op ons af wat we niet eerder hebben gezien: een land gaat uit de Europese Unie. Dan moet je heel wat dingen ontrafelen. We zijn hier bezig om de schade te beperken. Zoals ik al zei, zit ik helemaal niet te wachten op deze wet, maar worden we gedwongen door brexit. Ik ben het met mevrouw Leijten eens dat er dan zo veel mogelijk democra-tische waarborgen moeten zijn. Maar de reden van deze wet — ik heb dat nu drie keer gezegd — is dat je onaanvaard-bare problemen die je van te voren niet kan zien, moet kunnen oplossen. Daarover hebben we het hier; niet meer en niet minder.

De **voorzitter**:
Tot slot op dit punt, mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten** (SP):

Maar een zelfverzekerde minister van Buitenlandse Zaken, die uitstraalt dat die stoer is, die maatregelen neemt en die tot op de komma op alle ministeries heeft onderzocht wat de gevolgen zijn, heeft dit artikel helemaal niet nodig. Die heeft immers helemaal geen onvoorziene situaties; die heeft alles in de gaten. Ik ben zo benieuwd op welk vlak ik dat dan moet zien. Ik heb daar ook in mijn inbreng naar gevraagd. Is dat op het financiële vlak, op het medische vlak? Ik krijg de vinger daar niet achter. Ik ben altijd bereid om daarover na te denken, maar ik zie het niet. Mijn conclu-sie is dat we eigenlijk niet klaar zijn, dat we eigenlijk onvoldoende weten en dat we denken: voor de zekerheid dan maar eventjes per decreet doen. Volgens mij moeten we dat niet doen, nog los van het feit dat ik net als de heer Mulder graag zou zien dat we geen brexit hebben zonder afspraken.

De heer **Anne Mulder** (VVD):

Je kan het ook omdraaien. Je kan zeggen: we hebben alles gezien en onderzocht en we zien niks, dus de kans dat het wordt gebruikt, is ook heel klein. Zo kun je er ook naar kijken.

De heer **Van Raan** (PvdD):

De heer Mulder haalde verscheidene malen het advies van de Raad van State aan. Dat is terecht, want het is een belangrijk advies. Hij zei dat de Raad van State erkent dat er een vangnet nodig is, maar de Raad van State heeft ook geschreven: "Gelet op het primaat van de wetgever is het zeer onwenselijk." Dat staat zwart-op-wit, en dat gaat dan over die machtiging om bij ministeriële regeling van de wet in formele zin af te wijken. Daarover schrijft de Raad van State: zeer onwenselijk. Daarna zijn er een aantal verbeteringen, amendementen ingediend — ik heb daar zo nog een vraag over aan de heer Mulder — en vervolgens wordt er aan de minister gevraagd: kun je hiermee uit de voeten? Mevrouw Ploumen wees daar ook al op. Ik zou de heer Mulder het volgende willen vragen. Als we dit allebei zo belangrijk vinden en als we weten dat het eerste voorstel als zeer onwenselijk werd beoordeeld, zouden we het dan niet nog een keer aan de Raad van State moeten voorleggen?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

De Raad van State is kritisch. Ik heb ook al een paar keer aangehaald dat ze het begrijpen. In de reactie van de minister op het advies van de Raad van State staat weer: "Artikel X is aangepast overeenkomstig de opmerkingen van de Afdeling advisering van de Raad van State." De minister heeft dus wel degelijk geluisterd naar de Raad van State en daar zijn voordeel mee gedaan.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Om dat zeker te weten, vraag ik de heer Mulder nogmaals het volgende, want ik denk dat mevrouw Ploumen heel terecht vroeg: gaan we af op de woorden van de minister, die we moeten controleren, of laten we het zelf controleren door de Raad van State? Bent u bereid en steunt u het verzoek om het wetsvoorstel met de amendementen nog eens voor te leggen aan de Raad van State, alvorens daarover te stemmen?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

De Raad van State heeft al advies uitgebracht. Ik ben wel benieuwd naar het advies van de Raad van State over het amendement van de heer Van Ojik, of dat democratisch is, maar dat terzijde. We hebben advies van de Raad van State en daar doen we het mee.

Mevrouw **Van Weerdenburg** (PVV):

De heer Mulder zei net: problemen die je nog niet kan voorzien, moet je kunnen oplossen, en daarom is dit nodig. Maar als je niet goed kijkt, zijn er natuurlijk een heleboel dingen onvoorzien. Dus hoe weet de heer Mulder zo zeker dat we goed gekeken hebben? Hoe weet hij zo zeker dat de regering alles drie keer omgedraaid heeft en dat alles boven tafel is gekomen als hij zelf zegt de inventarisaties niet nodig te hebben?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

Dank voor deze interruptie van de PVV, de partij die — ik zeg het maar — voor next is. Nou, we hebben gezien wat het oplevert en wat het bij ons oplevert: een wet die we liever niet willen. Je weet natuurlijk niet wat je niet weet. Je bent aan het zoeken, maar je weet nooit zeker of je alles weet en alles hebt gevonden. Dat weet je nooit zeker, per definitie. Daarom is het verstandig om zo'n artikel erin te zetten dat je het liefst niet wil gebruiken.

Mevrouw **Van Weerdenburg** (PVV):

Dat begrijp ik en ben ik met de heer Mulder eens. Maar wil je dan niet alle informatie hebben? Ik begrijp gewoon niet dat hij enerzijds zegt "ik heb genoeg informatie en hoef die inventarisaties niet te hebben" terwijl hij nu zegt "je kan niet voorzien wat je niet weet".

De heer **Anne Mulder** (VVD):

We hebben een verslag gekregen van de bevindingen van het kabinet van de inventarisatie. Daar doe ik het mee. Ik vraag me het volgende af. Ik ken bijvoorbeeld de heer Graus, die altijd opkomt voor de dieren. Ik neem toch aan dat ook hij niet op zijn geweten wil hebben dat omdat zijn fractie artikel X eruit haalt, er misschien iets wat we niet kunnen voorzien gebeurt met een dier. Maar dat terzijde. Ik geef u nog maar een advies mee, want ik hoorde dat u kritisch was op artikel X. Dat kunt u misschien nog bespreken in uw fractie.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Ik ben graag bereid om mijn amendement voor advisering bij de Raad van State voor te leggen — laat ik dat vast zeggen — maar dan ook het hele pakket. Dat moet natuurlijk wel in samenhang worden gezien. Maar toch nog even over de amendementen. We voeren hier nu een debat. CDA, D66, ChristenUnie, SP en GroenLinks hebben allemaal amendementen ingediend vanuit de overtuiging dat de positie van het parlement bewaakt en, waar dat kan, versterkt moet worden ten opzichte van het voorstel dat het kabinet heeft gedaan. We horen straks van de minister of hij dat een goed idee vindt of niet. We kunnen een amendement aanpassen of intrekken, dus voor ons allemaal geldt dat we uiteraard goed gaan luisteren naar wat de minister zegt. Maar de heer Mulder verschuilt zich daarachter. Dat is wel een verschil. De VVD heeft geen enkel amendement ingediend. Niks. Betekent dit nu gewoon dat de VVD het voorstel zoals het er nu ligt, prima vindt? Of zegt de heer Mulder "bij nader inzien vind ik een aantal amendementen eigenlijk best de moeite waard" en "tenzij ik van de minister hoor dat het levensgevaarlijk is om ze aan te nemen, ga ik ze steunen"? Dat is toch een heel normale vraag?

De heer **Anne Mulder** (VVD):

Ja, dat is een terechte vraag. Nog voordat we de hoorzitting hadden, heb ik het wetsvoorstel en het advies van de Raad van State gezien. De minister neemt over wat de Raad van State zegt. De Raad van State zegt: we begrijpen dit, maar zijn kritisch; minister, pas dit aan. Ik kan daar op dat moment mee uit de voeten. Ik zag wel de onrust die ontstond in onze Kamercommissie en in onze Kamer nadat we met twee hoogleraren hadden gesproken. De vragen waren dezelfde dag ingediend. Ik dacht: die collega's gaan snel! Maar ik

was op dat moment tevreden met het wetsvoorstel. Ik ben zeer benieuwd. Als het aangescherpt kan worden, ben ik daar zeer voor. Ook onze inbreng was kritisch ten aanzien van het wetsvoorstel, maar ik heb me laten overtuigen dat wat er ligt, goed is. Als het nog beter kan, moeten we dat zeker doen.

De voorzitter:

Tot slot, de heer van Ojik.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Er zijn voorstellen gedaan. Ik wil het dan nog niet eens over alle voorstellen hebben, want ik heb de kritische vragen van de heer Mulder over mijn eigen voorstel natuurlijk goed gehoord, maar laat ik dan zeggen de voorstellen die door zijn coalitiepartners zijn gedaan: D66, CDA en ChristenUnie. Daar staat de VVD in beginsel positief tegenover, omdat ze bijdragen aan de versterking van de positie van het parlement. Of niet?

De heer Anne Mulder (VVD):

Ja. Daar zit bijvoorbeeld die valbijl. Nu geldt deze wet een jaar. Dat wordt zes maanden. Ik weet niet wat er gebeurt met medicijnen. Misschien kan dat op een andere manier worden opgelost. Maar wat gebeurt er nou als er in Groot-Brittannië over zes maanden en één dag een nieuw medicijn wordt uitgevonden? Kan dat dan snel naar Nederland? Stel dat er na zes maanden en één dag, als deze wet is vervallen, in Groot-Brittannië een medicijn op de markt komt dat wij graag willen hebben. Valt dat hieronder? Ik weet het niet. Ik wil daarom weten of wij hiermee uit de voeten kunnen omdat ik geen risico wil lopen met de veiligheid en de gezondheid van mensen. U ziet natuurlijk ook de voorbeelden. Het is zoeken.

Mevrouw Leijten (SP):

Je kan ook over een jaar en één dag een nieuw medicijn van het Verenigd Koninkrijk op de markt hebben. Dus ja, waarom moet je het dan niet eindeloos laten bestaan? Dat heb je dus altijd. Er is gisteren een debat geweest over de brexitvoorbereidingen. Daarin hebben meerdere Kamerleden hun zorgen uitgesproken over de voorbereidingen op verschillende departementen. De heer Omtzigt heeft gevraagd naar de medische hulpmiddelen. Daar zou vandaag een reactie op komen. Dat kan niet, schrijft minister Bruins — of Hugo de Jonge. Ik heb net de naam niet staan. Maar we worden nog wel geïnformeerd. Dat komt op mij over als: we zijn nog niet helemaal voorbereid. En nou nemen we dinsdag die wet aan, met dat decreetvoorstel erin, of je dat een beetje verzacht of niet. Al komt de heer Bruins er voor de no-dealbrexit, de brexit zonder afspraken, wel achter wat hij moet regelen, vindt de heer Mulder dat hij dan dat artikel X mag invoeren of dat hij zich moet inspannen om snel een wet te maken en die goed te behandelen met de Kamer, zoals dat hoort? Wat vindt de heer Mulder dat de heer Bruins moet doen in zo'n situatie?

De heer Anne Mulder (VVD):

We moeten eerst even zeggen: let op, brexit, we kennen het niet. Dan kun je toch niet van een regering vragen dat men daar perfect op reageert en alles precies doet? Dit is

een situatie die niet eerder voor is gekomen, dus wij worden ook opgejaagd. Daarom heb ik al gezegd: die brexit, daar zitten we niet op te wachten. Het leidt tot het ontrafelen van allemaal dingen die je niet had voorzien. Je moet ook geen nextit doen. Je kan toch niet een graad van perfectie verwachten, dat het precies zo en zo moet? Je ziet dat het kabinet ook druk bezig is. Gaandeweg loop je tegen iets aan. Het liefst doet de heer Bruins dat op zo'n manier dat we artikel X niet hoeven te gebruiken, dus we zijn het allemaal eens over het gebruik van dat artikel zo veel mogelijk voorkomen.

Mevrouw Leijten (SP):

Ja, maar dit is een concrete situatie waarin er informatie is gevraagd over het kunnen leveren van medische hulpmiddelen en daar is geen antwoord op. Tegen de tijd dat er antwoord op komt, is deze wet waarschijnlijk van kracht en kan die ook ingeroepen worden. Vindt de heer Mulder dan dat de heer Bruins kan denken: ach, dat kan ik wel effe fiksen met dat decreet? Of moet hij zich inspannen om dat zo snel mogelijk in een wet aan de Kamer voor te leggen? We zien hier eigenlijk iets onvoorziens aankomen, zou ik willen zeggen.

De heer Anne Mulder (VVD):

Wat denkt mevrouw Leijten nou zelf dat het antwoord op deze vraag is?

De voorzitter:

Nou, dat is aan u.

De heer Anne Mulder (VVD):

Natuurlijk moet hij zich inspannen.

Mevrouw Leijten (SP):

Oké, dit vind ik een belangrijke uitspraak van de VVD.

De heer Anne Mulder (VVD):

Dan zijn wij het toch eens?

Mevrouw Leijten (SP):

Daar ben ik blij mee.

De heer Anne Mulder (VVD):

Voorzitter. Het gaat om een balans tussen democratische controle en het kunnen oplossen van noodsituaties. Die balans zijn we aan het zoeken.

Dan kom ik bij de Europese Commissie. Daarover heb ik iets meer zorg. De Europese Commissie kan richtlijnen maken die wij moeten omzetten in nationale wetgeving. Als de Europese Commissie niet snel is met een inventarisatie, lopen wij het risico dat zij ons confronteert met richtlijnen die wij mogelijk snel moeten omzetten in wetgeving en dat zou dan gaan via artikel X. Mijn oproep aan de minister is om richting de Commissie duidelijk te maken dat zij haar inventarisatie goed moet doen, zodat wij het

omzetten van de Europese richtlijnen in nationale wetgeving niet via artikel X moeten doen.

Tot slot. Ik zei het al: dit debat voeren wij alleen maar omdat een aantal onverantwoorde politici bezig zijn de welvaart en de banen in hun eigen land op het spel te zetten.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Anne Mulder. Tot slot, de heer Omtzigt, namens het CDA.

De heer Omtzigt (CDA):

Voorzitter. In het oude Rome werd in tijden van grote nood een zogenaamde "magister populi" aangesteld, een magistraat met vergaande bevoegdheden, die in tijden van nood door de Senaat werd aangesteld voor een periode van — inderdaad — zes maanden om orde op zaken te stellen. Het wetsvoorstel van de minister doet me hier een beetje aan denken, hoewel ik toch echt in de veronderstelling ben dat ons huidige systeem voldoende weerbaar en geëquipeerd is om een no-dealbrexitcrisis te lijf te gaan.

Controle van de regering door de Kamer is het fundament van ons democratisch bestel en dat dienen we te allen tijde te waarborgen. Het klopt dat het uittreden van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie een uitzonderlijke situatie is, en zeker de wijze waarop dat op dit moment geschiedt, namelijk behoorlijk chaotisch. Daarom wil ik de regering ook complimenteren voor de maatregelen die zij neemt om Nederland voor te bereiden op de brexit. De regering is en blijft ervoor verantwoordelijk dat Nederland zo min mogelijk schade ondervindt van deze brexit. Deze verantwoordelijkheid geldt ook voor de Kamer; die voel ik dagelijks en ik ben ervan overtuigd dat dit ook voor mijn collega's geldt. Juist daarom zullen we de democratische processen dienen te respecteren.

Onderdeel van deze voorbereidingen is het maken van een wettelijke achtervang, en die zit in de verzamelwet die wij vandaag hier behandelen. De eerste versie van het wetsvoorstel, en dan met name artikel X, heb ik onverantwoord genoemd. En daar sta ik niet alleen in. Sterker nog, men was Kamerbreed geschokt. Ook in het advies van de Raad van State werd deze zorg geuit. Tijdens de rondetafel over het wetsvoorstel en het advies dat de Kamer van een aantal hoogleraren heeft gevraagd, werd eigenlijk korte metten gemaakt met dit gedeelte van het wetsvoorstel. Gelukkig heeft ook de regering deze kritiek gehoord. In de eerste nota van wijziging heeft de minister ervoor gekozen om een AMvB die geslagen wordt hier twee weken voorhang te geven, zodat de Kamer de regeling al voordat zij ingaat kan stoppen, als zij dat zou wensen. Daarmee is de wettelijke voorziening voor dat gedeelte geborgd. Wij kunnen dat als wetgever — overigens moeten wij de Eerste Kamer niet vergeten, want zij kan dat ook — op dat moment gewoon stoppen.

Dan blijft over: de ministeriële regeling. Deze wet maakt het mogelijk dat je per ministeriële regeling kunt afwijken van de wet. Nu komt dat in een paar bepaalde wetten wel vaker voor, maar hier is de delegatiebepaling behoorlijk

ruim. Zij kan namelijk afwijken van elke wet. Dat staat nergens anders in de wet. Daarom ben ik blij dat de minister met een nota van wijziging is gekomen waarin hij duidelijk heeft gemaakt dat er een onmiddellijke nahang geldt. Dat betekent dat de ministeriële regeling naar de Kamer gestuurd wordt en dat de Kamer gedurende twee weken kan zeggen: trek deze onmiddellijk in.

Dat is ons nog niet helemaal voldoende. Daarom hebben wij drie amendementen ingediend dan wel mede-ingediend. Met het eerste amendement dat wij hebben ingediend, leggen wij de termijnen vast. Nu zult u zeggen: "onmiddellijk" is toch duidelijk. "Zo spoedig mogelijk" was ook duidelijk bij het Oekraïne-referendum, totdat we er politiek niet uitkwamen en er meer dan een jaar voor nodig hadden. Het leek mij daarom verstandig om te zeggen dat wij met "onmiddellijk" 24 uur bedoelen — dus publicatie en naar de Kamer sturen — en dat de Kamer dan twee weken heeft om de regeling te beoordelen. Wijst de Kamer haar af, dan dient zij binnen een week ingetrokken te worden. Voorts dient zo'n bepaling op een nette manier vorm te krijgen, en dat betekent dat er binnen tien weken een andere wettelijke voorziening getroffen moet worden als deze afwijkt van de wet. Is er geen afwijking van de wet, dan is het probleem natuurlijk veel minder. Dan is het gewoon een uitvoeringshandeling.

Er is nog één uitzondering. Dit is een beetje technisch, maar ik kijk wel even naar mevrouw Leijten, want het betreft precies de situatie die zij gisteren in het AO over brexit aan de orde stelde. Het is de volgende uitzondering: als het nodig is om Groot-Brittannië tijdelijk te behandelen als een EU-lidstaat in het kader van de overgang, dan vinden wij het niet erg dat afgeweken wordt van de wet en dan vinden wij wat minder waarborgen nodig. Want wij kunnen ons voorstellen — bij rijbewijzen doen we het al; dan doen we het wettelijk, vijftien maanden — dat er dan ook andere regelingen kunnen zijn waarbij je het probleem even tijdelijk oplost door Groot-Brittannië nog tijdelijk als EU-lid te zien. Dat vind ik niet een zodanig afwijking van de rechtsstaat dat de Kamer daar onmiddellijk over geïnformeerd moeten worden en het hele circus in werking moeten stellen.

Mevrouw Leijten (SP):

Eerlijk gezegd, zie ik er ook geen bezwaar tegen dat wij wel onmiddellijk geïnformeerd worden. Want het zou wel degelijk nog wél een bezwaar kunnen zijn om dat te doen. Maar goed, ik heb eigenlijk een andere vraag. Al die waarborgen die nu ingezet worden veranderen niets aan het feit dat wij wel degelijk decreten krijgen. We kunnen ze wellicht terugsturen of in laten trekken, maar we kunnen daar niet over meepraten. We hebben geen invloed op het besluit. We kunnen het niet beter maken. We kunnen het niet voor de maatschappij afwegen. Vindt het CDA dat nou wenselijk? Want dat betreft nou juist die medewetgevende taak van de Kamer.

De heer Omtzigt (CDA):

In de formele zin klopt het dat een ministeriële regeling alleen afgewezen dan wel aangenomen kan worden. Deze voorhang was er overigens niet totdat ik zo'n jaar of zes geleden zo'n voorhangbepaling in de wet zette, want normaal zien we ze helemaal niet. Nu zien we deze speciale ministeriële regelingen en krijgen we de mogelijkheid om ze af te wijzen. Ik kan me situaties voorstellen, zeg ik maar,

waarin de Kamer een ministeriële regeling afwijst en tegen de regering zegt: als u het zo zou doen, dan zouden wij die niet afwijzen. Daarmee heb je de facto de mogelijkheid om ook tegen de regering te zeggen: "U mag het wel doen, maar trek alstublieft dit ministeriële besluit in. En als u het op een andere manier doet, dan zullen we waarschijnlijk geen bezwaar maken". Dan heeft zij daar een week de tijd voor.

Mevrouw Leijten (SP):

Ja, en dan zou zij in die week net zo goed een wetsvoorstel voor kunnen leggen. Dan hoeft het geen ministeriële regeling te zijn. Dan is het niet nodig. Dat vind ik hieraan een beetje het gekke. We zijn namelijk iets aan het repareren voor situaties waarin ze "dit niet zouden willen inzetten want we zijn zo goed voorbereid, maar je weet maar nooit". Maar we gaan wel die glijbaan af. We geven wel iets weg. En bij een volgende crisis of uitzonderlijke situatie weet ik wel wat de regering zegt: "Ja, dat vond u bij de brexit ook goed, dus nu niet zeuren. Hoppa, we kunnen dat ook zonder parlementair proces doen." Dus het valt me eigenlijk een beetje van de heer Omtzigt tegen dat hij het cosmetisch aanpast, maar het principe dat we niet mee kunnen praten en niet mee kunnen schrijven aan een voorstel — onze wetgevende taak, plicht en functie als het gaat om controle — buiten werking zet.

Maar los daarvan het volgende. Als al die amendementen die er nu liggen, noodzakelijk zijn — mevrouw Van der Graaf zei: "Het is voor mij nu onvoldoende" — zoals ik volgens mij de heer Verhoeven hoorde zeggen, en die worden niet aangenomen, zegt het CDA dan: dan kunnen we deze verzamelwet niet aannemen?

De heer Omtzigt (CDA):

Voorzitter, ik hoor hier, geloof ik, ongeveer tien vragen in één interruptie. Het is best wel lastig om daarop te reageren.

Mevrouw Leijten (SP):

Het gaat me om mijn laatste vraag.

De voorzitter:

Dan is het voortaan heel handig als u maar één vraag stelt.

De heer Omtzigt (CDA):

Dat zou wel zo prettig zijn!

Als mevrouw Leijten het "cosmetisch" noemt dat er in plaats van hoe het eerst was, namelijk dat deze AMvB's en ministeriële regelingen aangenomen konden worden zonder bemoeienis van de Kamer, nu een rode knop wordt neergezet waarmee de Kamer ze allebei kan afwijzen, dan zijn alle andere amendementen van de collega's hier, zoals dat van de heer Van Ojik, ook cosmetisch, en dan hebben we hier allemaal cosmetische dingen. Het is essentieel. Het maakt het essentiële verschil, wat mevrouw Leijten daar ook allemaal van vindt. De AMvB is nog heel simpel, want bij de AMvB geldt: krijg je hem en wijs je hem af, dan gaat hij nooit in. Dus hoezo geen medewetgever? Dan ben je volledig medewetgever. "Je kunt hem niet wijzigen", zegt mevrouw Leijten buiten de microfoon. Er is geen enkele

AMvB waarvoor er hier een wijzigingsbevoegdheid ligt. Dat is de essentie van een algemene maatregel van bestuur. Dat is lagere wet- en regelgeving ...

Mevrouw Leijten (SP):

Maar dan is hij afgegeven binnen de macht van de wet ...

De voorzitter:

Wacht heel even, mevrouw Leijten. Maakt u even uw zin af, meneer Omtzigt.

De heer Omtzigt (CDA):

Er is geen enkele AMvB die je kunt wijzigen. Maar als je de AMvB via de voorhang afwijst, dan kun je de regering zelfs meegeven: als u het nou zo zou doen, dan doen we het wel. Daarmee heb je de facto nog de mogelijkheid om hem ook nog te wijzigen.

Dan kom ik bij de ministeriële regeling. Ik had overigens slechts het eerste amendement toegelicht. Dat gaat inderdaad over die nahang: we kunnen hem afwijzen en dan moet hij onmiddellijk worden ingetrokken. Daarvoor ligt er natuurlijk ook gewoon het amendement dat ik samen met de ChristenUnie heb ingediend. Dat amendement voorziet erin dat het alleen mag als het op geen enkele andere manier kan en een levensbedreigende situatie betreft voor mens of dier. Er moet ook gemotiveerd moet worden waarom dat zo is. Daarmee hebben we er een behoorlijk aantal waarborgen ingezet.

En ten tweede maakt mevrouw Leijten hier enigszins een karikatuur van het wetgevingsproces. Onder normale omstandigheden kun je het hele kabinet bij elkaar roepen. Ik heb geloof ik één keer een uitzondering gezien. Dat was tijdens de bankencrisis, voor de snelle nationalisatie van grote banken. Maar onder normale omstandigheden duurt de wetgevingscyclus enige maanden. Je moet namelijk een wet maken. Die moet vervolgens naar het ambtelijk voorportaal, dan naar de onderraad, dan naar de ministerraad en formeel gezien naar de Raad van State. Dat ligt allemaal vast in de Grondwet. Dus het idee dat je hier binnen een week een wet kunt maken, is niet waar. Dat weet mevrouw Leijten ook.

Mevrouw Leijten (SP):

We hebben tijdens de onderhandelingen van deze ontzettend gezellige regering een wet aangenomen in 24 uur. Dat kan wél gewoon. En op het moment dat je een ministeriële regeling maakt, kan je daar ook een wet van maken. De regering kan per decreet besluiten: o, u kunt nog op een noodknop drukken, maar dan bent u wel verantwoordelijk voor de gevolgen. Want zo zal het dan gaan. Dan durven we dat niet meer of dan durft een meerderheid dat niet meer. Maar de essentie is niet dat we een noodknop krijgen. De essentie is dat je met een ministeriële regeling of algemene maatregel van bestuur, die anders onderdeel van een wet is voor de praktische invulling of voor reparaties van het desbetreffende wetsvoorstel, wetsvoorstellen kunt maken zonder democratisch proces. Dat is wel degelijk iets anders dan de grondwettelijke afspraken die we nu hebben. Dat is de essentie.

Maar ik had nog een andere vraag. U heeft op veel vragen geantwoord, maar ...

De voorzitter:

Mevrouw Leijten, geen betogen. Echt alleen de vragen.

Mevrouw Leijten (SP):

Wat doet het CDA als de amendementen niet worden aangenomen?

De voorzitter:

Dat is een hele concrete vraag.

Mevrouw Leijten (SP):

Wat de ChristenUnie zei, was heel duidelijk: het is nu onvoldoende.

De voorzitter:

Ja, dat is helder.

Mevrouw Leijten (SP):

Is het voor u voldoende als die amendementen niet worden aangenomen?

De heer Omtzigt (CDA):

Ik doe hier als wetgever mijn best om met amendementen tot een fors beter wetvoorstel te komen.

De tweede vraag, die de oppositie constant stelt, is: stemt u voor of stemt u tegen? Ik kies ervoor om mijn best te doen om goede wetten te maken. Ik hoor mevrouw Leijten zeggen dat we dat allemaal doen, maar ik moet nog zien wie hier drie amendementen indienen op een bepaald artikel dat ze niet goed vinden. Ik hoop er steun voor te verwerven. Ik had liever gewild dat collega's zouden zeggen "waarom doe je het niet zo?" dan dat meteen gezegd wordt: wanneer stem je voor, wanneer stem je tegen? Dat is het eeuwige ding hier. Mag er een motie van wantrouwen ingediend worden of mag dat niet? Mag ik gewoon fatsoenlijk met mijn wetgevingsproces bezig zijn? Dat lijkt me wel zo verstandig.

De voorzitter:

Meneer Van Raan, was u van plan ook een korte vraag te stellen?

De heer Van Raan (PvdD):

Ja, wel naar aanleiding van de inleiding van mevrouw Leijten, waar geen vraag op volgde, maar die zal ik dan stellen. Mevrouw Leijten en ik erkennen het allebei, maar erkent de heer Omtzigt ook het fundamentele, principiële punt dat mevrouw Leijten net schetste?

De voorzitter:

Weet u dat nog?

De heer Omtzigt (CDA):

Nou, op welke deelvraag? Want ik heb heel veel punten gehoord die zij zelf fundamenteel vindt.

De heer Van Raan (PvdD):

Dat een AMvB of ministeriële regeling bedoeld is als materiële invulling van een wet in formele zin. Nu vindt namelijk de omdraaiing plaats dat een AMvB of ministeriële regeling wetgeving kan zijn.

De heer Omtzigt (CDA):

Dat begrijp ik, maar daarom vind ik het bij de AMvB ook zo belangrijk dat al gevraagd kan worden dat hij niet in werking treedt voordat hij hier is ingediend.

De heer Van Raan (PvdD):

De heer Omtzigt erkent dus het principiële punt. Dat was even de vraag. En dat is zo. Toch?

De heer Omtzigt (CDA):

Laat mij gewoon even uitpraten. U heeft mijn kritiek op deze wet goed begrepen. Ik was niet zo blij, noch met de brexit, noch met de machtigingsbepalingen. Ik heb echter wel een aantal zeer principiële vragen gesteld. Er komen er zo nog een paar aan, dus wacht u maar even af wat ik allemaal nog aan minister Blok ga vragen vanavond.

Aangezien u feitelijk aan de heer Verhoeven een vraag stelde over mijn amendement, hecht ik eraan om daar ook nog een toelichting op te geven. Als het gaat om de kippen: als die op een andere wijze niet aan de Europese normen voor voedselkwaliteit zouden voldoen, dus als ze andere dingen zouden doen, is Nederland onder geldend Europees recht niet eens bevoegd om een uitzondering te maken. Dan zou Nederland in overtreding van het Europese recht zijn op het moment dat zo'n ministeriële regeling er ligt en dan zou de Europese Commissie, denk ik, ook een infractieprocedure beginnen. Ik denk dus dat dat soort situaties zich in de praktijk eigenlijk niet zullen voordoen.

De voorzitter:

Tot slot, meneer Van Raan.

De heer Van Raan (PvdD):

Dan maak ik meteen de sprong naar de reactie op de vraag die ik aan de heer Verhoeven stelde. Dat is namelijk precies wat er gebeurt. Op het moment dat je die ministeriële gelijkstelling hebt, dat het amendement als het ware in werking treedt, dus als er gelijkschakeling of een gelijke regeling is, is er niks aan de hand. Het gaat er juist om dat een product, een dienst of iets anders na verloop van tijd kan gaan veranderen, waardoor het voor de EU niet meer hetzelfde is. Dan glij je automatisch precies de situatie in die u net beschreef, waarin de EU Nederland zal gaan veroordelen omdat het aan het begin van het besluit nog wel hetzelfde was, maar een jaar later niet meer. Dat is precies het probleem.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Maar ik verwacht dat daar waar het interne product- en dienstenstandaarden betreft, het niet gebruikt kan worden om daarvan af te wijken. Het is niet voor niks dat deze wet constant gaat over dingen als de erkenning van rijbewijzen, belastingstelsels, de erkenning van buitenlandse vennootschappen. Daar gaat Nederland zelf over. Maar als we het hebben over productstandaarden: het is niet legaal om dat soort producten op de Europese markt te brengen. Dus zal dat nog ingetrokken worden met een infractieprocedure. Ik denk overigens, zeg ik maar heel eerlijk, dat de Engelsen dat heel goed weten en dat zij zich bij hun export tot in lengte van jaren met dat kippenvlees en met alle andere productstandaarden vrijwillig zullen voegen naar de hele Europese regelgeving. Dat kan ik u nu voorspellen. Die gaan daar niet van afwijken, want als zij dat doen, verliezen ze de toegang tot de Europese markt. En dat is ongeveer het laatste wat ze daar willen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

De heer Omtzigt reageerde een beetje aangebrand toen mevrouw Leijten vroeg: hoe gaat je nou stemmen als je amendementen niet worden aangenomen? Hij zei: de oppositie vraagt dat al de hele avond. Maar dat komt door de woorden die door woordvoerders van de coalitie worden gebruikt. Ze zeggen dat aanpassingen noodzakelijk zijn. Mevrouw Van der Graaf heeft dat gezegd. Ze zeggen dat de wet beter moet worden gemaakt, dat er extra waarborgen moeten worden aangebracht. Die laatste woorden gebruikte de heer Omtzigt zelf. Als je dat soort zware woorden gebruikt bij het indienen van amendementen vanuit de coalitie — het is uiteraard prima dat dat gebeurt — dan moet je niet verbaasd zijn, laat staan gepikeerd, als er vanuit de oppositie dan wordt gevraagd: goh, betekent dat dan soms dat u tegen de wet bent als die waarborgen, noodzakelijke aanpassingen en verbeteringen niet plaatsvinden? Dat is toch wel gek. U zegt: ik ben alleen maar bezig met het verbeteren van wetgeving. Dat zijn we allemaal.

De **voorzitter**:

Eigenlijk was dat meer een soort algemene opmerking ...

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter, met permissie. Maar de heer Omtzigt speelt de bal terug en zegt: waarom stel je nou zulke flauwe vragen? Mevrouw Leijten spreekt voor zichzelf, maar ik zeg: dat komt door de woorden die jullie gebruiken.

De **voorzitter**:

Helder.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Omdat we die woorden gebruiken, leg ik hier voorstellen op tafel om die wet stukken beter te maken dan die nu is.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Stukken beter zelfs!

De heer **Omtzigt** (CDA):

Ja, absoluut!

De **voorzitter**:

Gaat u verder, meneer Omtzigt.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Daar ben ik van overtuigd. En ik hoop daar ook steun voor te krijgen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Voorzitter, voor alle duidelijkheid. De heer Omtzigt zegt: ik hoop daar steun voor te krijgen. Op de vraag van de heer Verhoeven heb ik al gezegd dat die steun van mijn fractie zal komen. Dus ik heb niks aan kaarten in mijn binnenzak. Ik hoop dat hij mijn amendement ook steunt, want ik heb hem net haarfijn uitgelegd wat een goede, innovatieve gedachte dat is.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Daar ben ik nog niet helemaal van overtuigd. Ik ben ook heel benieuwd naar de nieuwe fractie van GroenLinks/D66, waar deze wet gezamenlijk behandeld zal worden komende dinsdag.

Nee kijk, dan kan ik ook heel makkelijk op de vraag zeggen dat er al bijna 75 stemmen beschikbaar zijn. En misschien doet de VVD ook mee.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Die weten het nog niet.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Dat gaan we zo zien. Ik wacht gewoon even rustig het antwoord van de minister af. Ik vind het interessant dat u al in de eerste termijn, voordat u de regering überhaupt gehoord heeft, een gevolgtrekking wilt maken over hoe we omgaan met de stemmingen.

De **voorzitter**:

De discussie is net gevoerd.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

Iedereen heeft natuurlijk recht op zijn eigen opinie ...

De heer **Omtzigt** (CDA):

O, dank u wel. Dat is wel fijn.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):

... zelfs al is het een beetje een rare opinie. Maar je kunt niet aan mij vragen of ik je amendement steun, en vervolgens, als ik dan vraag wat het zou betekenen als de amendementen niet worden gesteund, zeggen: maar dat moeten we in de eerste termijn nog niet doen. Er wordt mij toch ook gevraagd wat ik van uw amendementen vind? Daar geef ik

eerlijk antwoord op. En dan vragen we iets aan de heer Omtzigt, dan vragen we wat het betekent als zijn amendementen niet worden aangenomen, en dan zegt hij: daar kan ik nog niks over zeggen.

De heer Omtzigt (CDA):

Er is een verschil tussen de amendementen en het eindoordeel over de wet. Overigens, mocht de heer Van Ojik geïnteresseerd zijn, dan ben ik geneigd om op dit moment zijn amendement niet te steunen.

Mevrouw Leijten (SP):

"Ik heb al bijna 75 zetels, dus waar doet u moeilijk over?" Ik vind dat eigenlijk een beetje een arrogante opmerking. Wij proberen allemaal de wet beter te maken. Naar mijn opinie kan artikel X eruit. Ik vraag niet eens wat de heer Omtzigt ervan vindt, want hij vindt de noodknop essentieel, maar ik zeg: je moet niet de procedure veranderen. Prima, je kunt daarover van mening verschillen. Maar u zegt: ach, de vraag die u stelt, is niet relevant, want ik heb toch al bijna een meerderheid. Dat vind ik niet zo netjes.

De heer Omtzigt (CDA):

Nee. Dat was precies wat ik niet zou doen, omdat ik dat te gemakkelijk vond. Ik wil wel graag juist geciteerd worden door mevrouw Leijten, ook op het moment dat ik hier sta. Het zou haar sieren. Ik zei precies het tegenovergestelde.

De voorzitter:

Mevrouw Leijten, tot slot.

Mevrouw Leijten (SP):

Als ik het verkeerd heb begrepen, dan spijt me dat. Dat neemt niet weg dat de vraag die we stellen, logisch is, maar dat heeft de heer Van Ojik al uitgebreid toegelicht.

De heer Omtzigt (CDA):

Dat klopt.

De voorzitter:

Dit punt hoeft niet te worden herhaald. Dat geldt ook voor het antwoord.

De heer Omtzigt (CDA):

Ik heb uitgebreid toegelicht aan de heer Van Ojik dat ...

De voorzitter:

Maar dat hoeft niet herhaald te worden.

De heer Omtzigt (CDA):

... ik zowel in de coalitie als in de oppositie fervent voorstander ben van alle minderheidsrechten die er zijn in de Kamer en ook van het vragenrecht. Ik loop hier dus nooit binnen, zo van: er zijn 76 zetels, dus we hoeven niet te kijken wat de rest ervan vindt. Daar zult u mij nooit op betrappen. Dat mag u ook als een toezegging zien in de richting van de

heer Van Ojik. Als er een aantal zetels nodig is om op een gegeven moment vragen te kunnen stellen of om in een snelle procedure te kijken of er vragen kunnen worden gesteld over een bepaalde ministeriële regeling, dan is het CDA altijd bereid om dat mogelijk te maken. Als de regering voor deze speciale procedure kiest, moet er altijd opheldering van de regering mogelijk zijn. Dan heb ik het dus over dat soort voorhang en die verheldering.

Voorzitter. Dan kom ik op de vraag wanneer je artikel X mag gebruiken. Dat is alleen bij hoge uitzondering. De EU heeft al meer dan een tiental gedelegeerde wetgevingshandelingen in concept gepubliceerd, en die zijn al sinds eind december bekend. Ik mag er toch van uitgaan dat hiervoor niet dit geitenpaadje gebruikt wordt? Deze vraag heb ik gisteren gesteld en ik verwacht daar vandaag een helder antwoord op. Ook in de nota naar aanleiding van het verslag blijft de minister volhouden dat hij niet weet welke onverwachte situaties zich zullen voordoen. Dat is zorgelijk. Ik vraag de minister om aan te geven welke situaties hij wel verwacht.

Dan kom ik op de EU-noodwetgeving. De toekomstige relatie tussen Nederland en het VK valt voor een groot deel binnen de competenties van de Europese Unie. Deze bevoegdheden van de EU zijn afgebakend door verdragen. Besluiten worden via een normale gekwalificeerde procedure in de Raad en via het Europees Parlement genomen. Dit roept vragen op die ook behandeld zijn in de nota naar aanleiding van het verslag. Hoe worden de spoedprocedures op EU-niveau vormgegeven? Hoe wordt hierbij het Europees democratisch controlemechanisme georganiseerd? Normaal is het Europees Parlement verantwoordelijkheid, maar Europese wetgevingsprocessen duren maanden, vaak zelfs jaren. Heeft de Europese Commissie ook een soort artikel X voor het opstellen van Europese decreten? Hoe wordt dit dan achteraf gecontroleerd? Welke rol spelen nationale parlementen in de totstandkoming als Europa een soort Europese noodverordening zou vaststellen? Mevrouw Van Weerdenburg hintte daar ook al op. Volgens de minister zullen er spoedeisende situaties ontstaan, waardoor Europese wetgeving die met Europese spoedprocedures is opgesteld, met spoed in Nederland geïmplementeerd moeten worden. Artikel X is daarvoor ook bedoeld, zo stelt de minister. Kan hij een voorbeeld geven van zo'n situatie? Want wij zien dat niet onmiddellijk. Als hij dat kan, waar slaat het dan op om van deze situatie uit te gaan?

In de nota valt verder te lezen dat vooral bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat dergelijke situaties gelden waarin de EU exclusief bevoegd is. Is de EU op het gebied van lenW volgens de minister wel voldoende voorbereid? Op het moment van schrijven van de nota was dat schijnbaar nog niet het geval. Hoe controleert de minister zelf de preparedness van de Europese instituties?

Voorzitter. Dan kom ik op de interdepartementale maatregelen. De brexit raakt namelijk de hele economie. In veel gevallen is er dus sprake van meerdere verantwoordelijke ministeries of instellingen. Het ministerie van Buitenlandse Zaken spreekt niet voor niets steeds van de coördinerende rol die het vervult. Hoe wordt in het geval van interdepartementale maatregelen besloten tot bijvoorbeeld een ministeriële regeling of een AMvB? Zal deze altijd vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken worden geïnitieerd? Of

kan iedereen daarmee komen? Wanneer wordt dat dan besproken? Hebben we dan een wekelijkse of dagelijkse ministerraad in de dagen na de brexit? Graag dus een processchets van hoe de maatregelen gedefinieerd, geïnitieerd en geaccordeerd worden.

Deze maand oefent de Nederlandse overheid voor een no-dealscenario. Kan de minister een verslag geven van de crisioefening die deze maand heeft plaatsgevonden? Verwacht de minister dat naar aanleiding van deze oefening nog aanpassingen in deze wet moeten worden gemaakt? Hij zou ook nog een telefoontje plegen met de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Haarlemmermeer. Wat heeft dat opgeleverd over die gezamenlijke oefening?

In het no-dealscenario vormen de handelsafspraken in het kader van de WTO het laatste vangnet. Kan de minister aangeven op welke gebieden de WTO geen vangnet biedt en we dus op andere afspraken moeten terugvallen?

Kan de minister aangeven hoe de contacten tussen de EU en het VK vormgegeven worden in het geval van no deal? Zal er in eerste instantie niet verder onderhandeld worden en ontstaan er fora waarin bepaalde zaken wel besloten worden? In dit geval wil ik toch wijzen op de brief over de visserij die wij vandaag kregen. Daarin staat dat het een exclusieve competentie is, maar ik heb de voorstellen van de Europese Commissie, die gisteren gepubliceerd zijn, zo gelezen dat er dan bilaterale afspraken gemaakt kunnen worden met het VK. Dat staat haaks op de exclusieve competentie van de Europese Unie. Is het nu het ene waar of het andere? Gaan wij dan bilateraal onderhandelen met het VK om toegang te houden, kort gezegd, tot de Schotse visgronden? Want daar gaat het om. Hoe gaat dat proces verlopen? Ik was ook wel enigszins verbaasd over wat de Europese Commissie voorstelde.

Dan een aantal vragen die ik maar even langsloop. De eerste gaat over de rijbewijzen. Britse rijbewijzen zouden onmiddellijk niet meer geldig zijn bij een harde brexit. Ze blijven nu vijftien maanden geldig en wij hebben daarover vandaag een aantal antwoorden van de minister gezien. Het is nog niet duidelijk of de Belgen precies hetzelfde doen. Dan is mij uit de antwoorden het volgende niet duidelijk. Stel: een Engelsman die in Tilburg woont, heeft een Brits rijbewijs. Hij rijdt naar Den Haag; geen probleem. Hij wordt aangehouden, maar kan zijn Britse rijbewijs laten zien. Dat is nog vijftien maanden geldig. Daarna rijdt hij naar Brussel, of Antwerpen, waar hij boodschappen wil doen. Hij laat zijn Britse rijbewijs zien. Hoe kan hij dan zeggen: als ik in België woonde, zou het niet geldig zijn, maar nu ik in Nederland woon, is het wel geldig? Ziet u het voor zich? Ik denk namelijk dat het betekent dat hij niet naar Brussel kan rijden, of naar Antwerpen.

In de tweede plaats staat er dan: zo'n land mag ook een internationaal rijbewijs vragen. Ja, maar dat is een internationaal Engels rijbewijs. Het is namelijk de vertaling uit het Engels die erbij geleverd wordt. Zou het niet handig zijn om dit soort verlengingen juist in Europees verband te regelen? Dat zou een heel stuk schelen.

Wel ben ik blij dat eindelijk die keuring niet meer geldig is voor de Engelsen. Ik heb zelf ook een Brits rijbewijs omgewisseld voor een Nederlands rijbewijs. Het betekent dat ik ook kleine busjes mag rijden. Dat mag met een Nederlands

rijbewijs niet. Het was vrij bizar dat ik als 20-jarige, toen ik het wilde omwisselen, meerdere huisartsen moest bellen. Niemand had zin om mij een uur lang te gaan keuren om te kijken of ik fysiek wel geschikt was om een auto te besturen. Dat was een beetje de consequentie van het omwisselen van een rijbewijs. Die uitzondering uit de nota van wijziging kan ik weer wel snappen.

De uitzondering uit de nota van wijziging die ik niet kan snappen, is dat op dit moment heel veel Nederlandse vrachtwagenchauffeurs gevraagd hebben om hun rijbewijs te verlengen, maar door rotzooi bij het CBR — dat is ook de reden dat we het vijftien maanden uitstellen — thuiszitten omdat ze geen Nederlands rijbewijs hebben. Dus straks hebben we de bijzondere situatie dat vanwege uitvoeringsproblemen Britten in Nederland met een ongeldig rijbewijs mogen rondrijden, terwijl Nederlandse vrachtwagenchauffeurs die wel op tijd een aanvraag hebben ingediend, brodeloos thuiszitten omdat het een rotzooi is bij het CBR. Zou de regering willen kijken of ze voor de tweede groep ook een noodmaatregel wil treffen? Het zijn gewoon Nederlandse onderdanen die daar recht op hebben.

Voorzitter. Dan de logistiek bij de ferrylocaties. Welke kosten zijn er gemoeid met het aanpassen van de parkeergelegenheden van de zes ferrylocaties en waar komen ze te liggen? Bij de Douane is het een essentieel onderdeel van de noodvoorziening. Voor een harde brexit zijn 928 douaniers nodig en slechts de helft en misschien wel minder is operationeel op brexit day. We hebben dat al een jaar geleden gezegd en de premier zei: er komt geen chaos. Neemt u van mij aan: dat filmpje hebben wij opgenomen. Het grote risico dat wij zien, is dat Nederlandse bedrijven iets onvoldoende voorbereid zijn, dat maar de helft van de douaniers beschikbaar is en dat de Rotterdamse haven vastloopt. Dat is iets wat te allen tijde voorkomen moet worden.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Ik onderbreek het rijtje praktische vragen van de heer Omtzigt, die overigens buitengewoon relevant zijn, om hem te vragen naar zijn opvatting over mijn praktische punt: het mogelijk maken van een dubbele nationaliteit. Zou de heer Omtzigt, gezien zijn begrip voor de omvang van het probleem dat zich kan voordoen, mijn oproep kunnen steunen om aan de minister te vragen om dit voor Nederlanders in Groot-Brittannië and the other way around mogelijk te maken?

De heer Omtzigt (CDA):

In het regeerakkoord hebben wij er bewust voor gekozen om zeer voorzichtig te zijn met uitbreiding van dubbele nationaliteit. Ik kan mij voorstellen dat de regering, als het niet soepel verloopt, net als bij de rijbewijzen een wat langere overgangstermijn wordt toegestaan, ook hier bij de aanvragen langere termijnen toestaat. Van het toestaan van meerdere dubbele nationaliteiten kan ik nu de impact niet overzien.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Dat is dan een zogenaamde known unknown, maar de chaos die de heer Omtzigt voorziet aan de grens, doet zich natuurlijk ook voor in het leven van mensen. Het is een vrij beperkte groep mensen, maar de gevolgen en de impact

zijn enorm groot. Denk er nou nog eens over na in het belang van die Nederlanders die u met mij wil beschermen in dit hele brexitproces.

De heer **Omtzigt** (CDA):

Daarom zeg ik ook: als ook daar bepaalde termijnen verlengd moeten worden, als ook daar wat zekerheid moet worden gegeven, dan sta ik daar zeker voor open, maar ik weet niet of dat onmiddellijk moet leiden tot dubbele nationaliteit. Ik heb zelf jaren in Engeland gewoond en ik snap de problemen die hieraan vastzitten zeker. Er waren tijden dat ik dacht dat ik er altijd zou blijven wonen.

Voorzitter. Ik was bij de Douane. Gelukkig stuurt de regering deze week 35.000 brieven naar mkb-ondernemers die wel exporteren naar het VK, maar naar nergens anders buiten de douane-unie. Ik zou zeggen: volle kracht vooruit met die exercitie. Ik verwacht op brexit day dat al die vervoersstromen niet in één keer omgeleid kunnen worden, dat er meerdere bedrijven zijn die niet weten wat ze moeten doen, dat de Belastingtelefoon platligt — dat is helaas ook het geval op dagen dat er geen brexit is — en dat we dus allerlei files krijgen die we echt niet willen.

Voorzitter. Dan kom ik bij de hulpmiddelen en de medicijnen. Gisteren zijn er wat antwoorden gekomen over de medicijnen, maar vandaag kwam de brief dat we over de hulpmiddelen nog geen antwoorden krijgen. U ziet: ik kom bij de visserij zonder antwoorden, ik kom bij de hulpmiddelen zonder antwoorden, ik kom zo meteen bij het onderwijs waar het mij niet helemaal helder is. Er is me dus nog heel veel onhelder bij een harde brexit. Over de hulpmiddelen wordt gezegd: zorginstellingen, weet je wat, u moet zelf van alle hulpmiddelen voorraden gaan aanleggen. Als alle Europese regio's zouden zeggen dat alles wat uit Engeland wordt geïmporteerd, op voorraad moet worden gehouden, dan kunnen de Engelse fabrieken dat niet eens produceren. Het gaat niet om latex handschoenen of om verbandmiddelen, waarvan er ook best fabrieken in Nederland en Duitsland zullen bestaan, maar het gaat om zeer specialistische zaken die het verschil tussen leven en dood kunnen maken. En dan gaan we ze vanaf brexitdag in één keer niet meer erkennen en daar hebben we nu nog geen oplossing voor? Dat vindt de CDA-fractie onbestaanbaar. Ze vraagt ook met spoed wat de minister van Volksgezondheid gaat doen om te regelen dat we elkaars hulpmiddelen en medicijnen op een fatsoenlijke manier blijven erkennen. We gaan toch niet meemaken dat we hier na de brexit door verrast gaan worden? Ik hoop dat de minister nu ook afstand doet van die oproep en niet langer zegt dat het aan de ziekenhuizen of aan de verpleeghuizen ligt dat ze niet voldoende opgeslagen hebben. Het ligt aan de regeringen; ze moeten elkaar erkennen in deze zaak. Daarom zouden we graag echt een oplossing willen hebben.

Voorzitter. Dan het onderwijs. In de antwoorden van het brexitscenario per plan staat bijvoorbeeld dat er voor de collegegelden en voor de buitenlandse studenten in het onderwijs per AMvB een oplossing moet komen. Dit is nou precies een voorbeeld van iets waarvan burgers willen weten hoe het straks gaat. Als je een Britse student aan een Nederlandse universiteit bent, betaal je het Nederlandse collegegeld. Je bent namelijk een EU-burger. Op het moment dat je eruit gaat, wil je graag weten of er overgangsrecht is of niet. En in de stukken die we krijgen, staat niet

of er overgangsrecht is of niet. Dat kan voor studenten gewoon heel belangrijk zijn om te bepalen of ze hier blijven studeren of zich volgend jaar toch maar weer ergens anders gaan inschrijven. Dat is helemaal niet raar, want als je vele duizenden euro's extra moet betalen, is dat een relevante vraag, of je verder politiek wel of niet vindt dat er een uitzondering moet worden gemaakt.

Juist daarom missen wij de brexitscenario's per departement. Zowel het Verenigd Koninkrijk als de EU hebben meer dan duizend pagina's gepubliceerd met zeer gedetailleerde informatie. En wat doet de Nederlandse regering? Iedere keer stellen we Kamervragen en vragen we om brieven. We krijgen dan een lijstje met vijftig brieven, waarin allemaal deelstukjes staan. Dat is geen overzicht waaruit iemand van ons wijs kan worden, laat staan een burger. En dan zult u zeggen: wij willen het hier niet over al die details hebben. Dat klopt. Ik ga het alleen maar hebben over details als we wat vinden of als burgers of een bedrijf mij zeggen: hé, er zit een probleem. Daarom: doe als de EU, doe als het VK, publiceer wat je van plan bent. Daarmee kunnen mensen zich voorbereiden en kunnen wij als parlementariërs ook kijken van: joh, misschien is daar nog iets aan verheldering nodig. Ik sluit helemaal niet uit dat alles niet perfect is. Dat is het namelijk in mijn eigen kantoor ook niet. Die systematische analyse lijkt nu dus een beetje verbrokkeld en versnipperd. Die komt op allerlei momenten binnen. OCW zegt "we hebben een uitgebreide analyse gedaan" en we krijgen dan inderdaad van OCW, het ministerie van Onderwijs, een regel of tien. Maar er is echt meer aan de hand met onderzoeksgelden en collegeleden. Collegeleden zijn het meest duidelijke voorbeeld; ik noemde het net al. Kom op!

Dan de inspectiepost voor levende dieren. Wij maken ons grote zorgen over het uitblijven van de inspectiepost. Het lijkt er nu op dat het ministerie naar de private sector wijst en omgekeerd. En die private sector denkt natuurlijk: we weten niet zeker of er een harde brexit komt en ook niet wie er verantwoordelijk is in die private sector. En als het dan zover is, kunnen er geen dieren geïmporteerd worden of komen die vast te staan op de kade en moet we in een keer artikel X gaan gebruiken. Come on, dit is voorzienbaar! Dus wij doen echt een oproep aan de minister om een initiatief te nemen om samen met de private sector een plek te creëren waar er een noodvoorziening is voor die inspectie op het moment dat er een harde brexit zou zijn. Als iemand een paard wil importeren van Groot-Brittannië naar Nederland of omgekeerd, moet dat gewoon blijven kunnen. Ik kan me niet voorstellen dat er helemaal niks is. De aanvraagtermijn verloopt binnen de Europese Unie op 15 februari en spoed is hier dus geboden.

Voorzitter. De CDA-fractie betreurt de brexit. Wij zijn écht met z'n allen gebaat bij het voorkomen van een no-dealscenario. Ik heb het vaker gezegd: een harde brexit kan. Het heeft niet mijn voorkeur, maar het kan. Maar als je kiest voor een harde brexit, moet dat goed voorbereid worden. Het zou de Britten echt sieren als ... Ik zeg dat even in navolging van mijn collega Ploumen van de PvdA en haar liefdesverklaring aan de Britten; ik ben anglofiel en dat hoeft ik niet meer te doen. Ik heb het een eerlijk land gevonden, maar neem een besluit. Help ons. Als er een besluit genomen wordt door Groot-Brittannië, wordt het voor de regering en voor ons een stuk gemakkelijker om die voorbereidingen te treffen.

Voorzitter. En dan nog één ding over de mogelijkheid dat het toch allemaal ordelijk gaat verlopen. Stel je voor dat het allemaal ordelijk verloopt, waarom is artikel X op dat moment dan nog nodig in de wet?

Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Omtzigt. Hiermee zijn we aan het eind gekomen van de eerste termijn van de kant van de Kamer. Ik schors de vergadering tot 20.15 uur. Dan krijgt de minister de gelegenheid om de vragen te beantwoorden.

De vergadering wordt van 19.27 uur tot 20.31 uur geschorst.

De voorzitter:

We gaan verder met het debat over de Verzamelwet Brexit en we zijn toegekomen aan de antwoorden van de minister.

□

Minister Blok:

Dank u wel, voorzitter. Wij hadden hier eigenlijk allemaal liever niet gestaan en gezeten vanavond. Van de PVV weet ik het niet, maar eigenlijk iedereen is het met elkaar eens dat we die brexit liever niet hadden gehad. Maar we moeten nu eenmaal de uitslag van het referendum in het Verenigd Koninkrijk respecteren en ons dus toch voorbereiden op die brexit. Ook na de stemming in het Lagerhuis, dat het uitredingsakkoord dat er lag, heeft afgewezen, blijft de volle inzet van de Nederlandse regering om alsnog een onderhandelde brexit bereiken. Dat geeft de meeste zekerheid aan alle betrokkenen: de mensen die er wonen, de Britten die hier wonen en ondernemers. Het is nog geen 29 maart, dus wij gebruiken de resterende tijd met volle inzet.

Tegelijkertijd is het onvermijdelijk dat we ons ook voorbereiden op een harde brexit. Dat doen we door tegelijkertijd op allerlei terreinen en met allerlei betrokkenen, medeoverheden, bedrijven, brancheorganisaties en uitvoeringsorganisaties, te doordenken wat er moet gebeuren, maar ook door daar waar dat nodig is, regelgeving aan u voor te leggen. Daarover hebben we het hier, over regelgeving die nodig is of kan zijn in het geval van zo'n brexit. Ik zal natuurlijk alle vragen behandelen, maar het meest spraakmakend is daarbij de vraag of er dan een vangnetbepaling nodig is. Dat is het artikel X in deze wet. Voor dat artikel X geldt eigenlijk ook weer de redenering dat ik het liefst zou hebben dat wij het helemaal niet nodig zouden hebben. Nu het er is — dat is ook uitgebreid toegelicht in de wet — zal altijd eerst gekeken worden of andere mogelijkheden toegepast kunnen worden, gewone wetgeving en gewone algemene maatregelen van bestuur met een voorhang, maar we kunnen in zo'n volstrekt unieke en onoverzichtelijke situatie als een brexit, en zeker een harde brexit, niet uitsluiten dat er iets onverwachts gebeurt waarbij we toch geconfronteerd worden met mogelijk zeer ernstige schade en menselijk en dierlijk leed waarbij we snel moeten optreden. Dat hoort ook bij de voorwaarden die we gesteld hebben.

Dat is overigens niet uniek. Ook bij andere ingrijpende stelselwijzigingen zijn er regelmatig wetten geweest die zo'n vangnetbepaling bevatten. Ook de Raad van State wijst

daarop in het advies. Die noemt ook een aantal voorbeelden. Ook in de schriftelijke vragenronde is door de Kamer gevraagd of er andere voorbeelden zijn van grote, complexe wetten met een vangnetbepaling. Die zijn er met grote regelmaat. Ik heb in een vorige rol de Woningwet met u mogen behandelen. Ik geloof dat de heer Verhoeven en de heer Bisschop van de huidige aanwezige Kamerleden daarbij waren. Die bevatte ook zo'n vangnetbepaling. Dat is een heel grote en heel complexe wet. Ik meen dat wij toen geen seconde over de vangnetbepaling gesproken hebben, omdat iedereen begreep dat die bij zo'n complexe wijziging nodig kan zijn. In de vorige kabinetsperiode was er ook de Wet verhoging AOW- en pensioenrichtleeftijd, een wet die door collega Klijsma is behandeld. Die had een soortgelijke bepaling.

Ook vorige kabinetten van allerlei verschillende kleur en snit hebben bij complexe wetgeving, zoals over sociale zekerheid, zorg en ook de bestuurlijke vormgeving van het Koninkrijk, altijd vangnetbepalingen opgenomen voor onvoorziene omstandigheden die, zoals het woord "onvoorzien" zegt, niet ingevuld kunnen worden. Er werd gevraagd of ik de situaties zou kunnen noemen die zich dan voordoen. Nee, want voor die situaties heb je in de wet al aangegeven welke maatregelen je neemt. Er zijn tientallen wetten waarbij Kamer en regering het met elkaar eens waren dat je zo'n artikel voor onvoorziene omstandigheden nodig hebt. Dus in die traditie past ook dit artikel. Nogmaals, ik hoop het niet te hoeven gebruiken. De geschiedenis leert echter dat van de wetten die zo'n artikel bevatten, dat toch in een enkel geval wel is toegepast. Ik geloof niet dat de Kamer daarbij ooit geoordeeld heeft dat daarna de betreffende minister moest aftreden, maar dat instrument heeft de Kamer altijd kunnen hanteren en dat kan zij ook nu weer. Maar het is dus een bekend type artikel dat ook in het verleden weleens is toegepast.

De voorzitter:

Ik zie dat mevrouw Leijten een vraag wil stellen. Ik geef u zo het woord, mevrouw Leijten, maar ik wil eerst graag van de minister horen hoe hij zijn betoog vanavond opbouwt. Was dit een soort inleiding?

Minister Blok:

Nou, dit ging eigenlijk al naar de belangrijkste vraag die gesteld is. Ik wil eerst op artikel X ingaan. Dan ga ik op diverse andere gestelde vragen in. En tot slot ga ik in op de ingediende amendementen.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik heb in de vorige periode zelf grote wetten behandeld, zoals wetten rond de zorg, rond de jeugdzorg, rond de Wmo. Daarbij waren er inderdaad mogelijkheden om op artikelen nog een ministeriële regeling te treffen als dat nodig was, of inderdaad bij onvoorziene situaties. Maar daarbij wisten we wel, bijvoorbeeld: dit betreft de Wet maatschappelijke ondersteuning en het ziet op die maatschappelijke ondersteuning. Dat weten we nu niet. We weten nu niet waar het op ziet. Ziet het op de Wmo, ziet het op de volkshuisvesting, ziet het op financiële zaken? Dat is natuurlijk wel echt anders.

De voorzitter:
En de vraag is?

Mevrouw Leijten (SP):
Nou, stel dat je op een beleidsterrein een wet indient waarbij je bijvoorbeeld zegt: ik wil op financiën een mogelijkheid hebben. Dan zeggen wij hier allemaal: oké, maar leg dan eens uit waarom dat op financiën nodig is. En dan is het binnen dat kader.

De voorzitter:
Helder.

Mevrouw Leijten (SP):
En dat is hier echt wel anders, en volgens mij in die zin ook nieuw.

Minister Blok:
Hoe breed de strekking van zo'n vangnetartikel is, hangt natuurlijk af van de breedte van de wet waar het vangnetartikel aan hangt. Ik noem de Woningwet omdat u mij maar moet vergeven dat ik mij daar zeer bij betrokken voel. Toen werd een zeer grote wet behandeld. Naar zijn aard zit daar een vrij breed vangnetartikel in, maar het had wel specifiek betrekking op de sociale huursector; daar heeft mevrouw Leijten gelijk in. Een alweer breder vangnetartikel zat bij de Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen. Die omvatte de wijziging van een groot aantal sociale wetten en de inrichting van een nieuwe organisatie, het UWV. Dus je ziet dat het vangnetartikel daarbij verwijst naar een groot aantal wetten. Nóg breder werd het vangnetartikel bij de nieuwe bestuurlijke vormgeving van het Koninkrijk, omdat bij zo'n bestuurlijke vormgeving een nóg breder palet aan beleidsterreinen en maatregelen bestreken wordt. Dus uit het soort wet volgt hoe breed het vangnetartikel kan zijn.

Mevrouw Leijten (SP):
Ja, maar het kan nu toezien op eigenlijk alles. Het gaat ook over "onvoorzien". Ik vroeg net al: als je nu al kan voorzien dat we met de medische hulpmiddelen een probleem hebben bij een brexit zonder scheiding, kan dan vanaf volgende week als het wetsvoorstel is aangenomen, meneer Bruins denken: o dat doe ik effe op de makkelijke manier? Of is hij dan gehouden om het zo veel mogelijk volgens de wet en transparant met de Kamer te doen? Je creëert iets waarvan je zegt dat we er zo min mogelijk gebruik van willen maken, maar het geeft je wel die middelen in handen. Ziet de minister dat?

Minister Blok:
Een vangnetartikel gaat altijd over "onvoorzien". Ook bij een wet over de woningmarkt of rond de zorg probeer je naar uiterste vermogen in kaart te brengen wat er allemaal kan gebeuren. Maar ondanks al dat zorgvuldige voorwerk — bij die grote stelselwijzingen was het vaak jaren — is in al die gevallen toch het besef aanwezig geweest dat er zich een situatie zou kunnen voordoen die niet voorzien is en die toch om onmiddellijk optreden vraagt. Dus het onvoorzien zijn, is niet nieuw. Nogmaals, de breedte van zo'n artikel hangt af van het terrein dat zo'n wet bestrijkt.

En inderdaad, de brexit kan heel veel terreinen raken. U hebt de terreinen vanavond ook genoemd. Dat gaat van studie tot ondernemers, sociale zekerheid, rijbewijzen, verblijfsrechten. Een groot deel van de situaties kunnen we voorzien en daarom noemen we ze ook. Maar we kunnen niet anders dan constateren dat zo'n brexit heel veelomvattend is, dus dat een noodvoorziening dan ook veelomvattend zal zijn.

De heer Van Raan (PvdD):
Fijn dat de minister ook toelicht dat er allerlei wetten zijn met een vangnetbepaling; dat heb ik zeer op prijs gesteld. Maar hoe vaak is het nou voorgekomen dat de Raad van State gezegd heeft over zo'n wet dat een bepaling ervan zeer onwenselijk is? En hoe vaak is het daarbij ook nog voorgekomen dat een regeringspartij zelf een amendement indient dat nog eens zegt dat die wet niet de Grondwet mag schenden? Hoe vaak is dat voorgekomen in al die voorbeelden van vangnetwetten die de minister noemde?

Minister Blok:
Het is goed dat de heer Van Raan verwijst naar het advies van de Raad van State, want dat heb ik natuurlijk zeer goed gelezen en ik heb het wetsvoorstel ook deels aangepast op grond daarvan. Maar de Raad van State zegt: "Gelet op het uitzonderlijke karakter van de Brexit, acht de Afdeling een brede vangnetbepaling als onderhavige nodig."

De heer Van Raan (PvdD):
Dat klopt. Dan hebben we alle twee een citaat uit hetzelfde advies van de Raad van State, want datzelfde advies van de Raad van de State bevat ook, juist over artikel X, de strekking: "Een machtiging om bij ministeriële regeling van de wet in formele zin af te wijken", et cetera et cetera, "is hoogst ongebruikelijk en, gelet op het primaat van de wetgever, zeer onwenselijk." De vraag is dus niet wat er nou allemaal in staat, want daar zijn we het over eens; dat kunnen we nalezen. Hoe vaak is het nou voorgekomen in al die wetten die een vangnetregeling hebben dat de Raad van State zegt "zeer onwenselijk" en dat een regeringspartij zelf een amendement indient dat zeker moet stellen, want daar zijn ze kennelijk niet zeker van, dat de betreffende wet niet de Grondwet aantast? Hoe vaak is dat voorgekomen? Dat is eigenlijk een hele eenvoudige vraag.

Minister Blok:
Ik heb een heel eenvoudige vraag aan de heer Van Raan. Zou hij ook de zin op willen lezen na "zeer onwenselijk"?

De voorzitter:
De heer Van Raan heeft het advies bij zich, dus dat kan zo.

De heer Van Raan (PvdD):
Ja, voorzitter, dat wil ik graag doen, maar dat heb ik niet bij me.

Minister Blok:
Zal ik het voorlezen?

De heer **Van Raan** (PvdD):
Gaat uw gang.

De voorzitter:
Prima.

Minister Blok:
Ik zal nog even "zeer onwenselijk" herhalen. Daarna zegt de Raad van State namelijk: "De deels onvoorspelbare gevolgen van de Brexit brengen evenwel mee dat het onder omstandigheden nodig kan zijn zeer snel te reageren met regelgeving. In die zeer bijzondere situatie kan het gebruik van een ministeriële regeling waarbij wordt afgeweken van de wet in formele zin gerechtvaardigd zijn." Het zou dus wel zuiver zijn in het debat om niet te eindigen waar de heer Van Raan dat deed, maar om de hele passage voor te lezen.

De voorzitter:
De heer Van Raan, tot slot op dit punt.

De heer **Van Raan** (PvdD):
Toegegeven, helemaal waar, en dank voor de aanvulling. Dan nog blijft de vraag staan: hoe vaak is het nou voorgekomen in die reeks van verzamelwetten dat de Raad van State het nodig heeft gevonden dit advies, het integrale advies, op deze manier, zo vorm te geven en dat er amendementen zijn ingediend die erop toe moeten zien dat de Grondwet niet wordt aangetast? Dat was de vraag en daar krijg ik eigenlijk geen antwoord op. Met dank aan de minister voor de aanvulling.

Minister Blok:
Laten we elkaar niet voor de gek houden: die aanvulling was cruciaal. Als de Raad van State heel negatief is, dan is het advies van de Raad van State: wij adviseren de regering de wet niet toe te sturen. En dat heeft de Raad van State niet gedaan. U vraagt mij nu hoe vaak welk advies van de Raad van State wordt ingediend of hoe vaak de Kamer een amendement indient. Daar heb ik natuurlijk geen lijsten van bij me. Maar wij weten wel heel goed welke dictums de Raad van State mee kan geven en het dictum is hier niet dat de wet niet ingediend kan worden. We hebben ook allemaal de hele zin kunnen lezen. De Raad van State zegt niet alleen dat het ongebruikelijk is, maar ook dat het in dit geval wel gerechtvaardigd is.

De voorzitter:
Meneer Van Raan, volgens mij is dit helder. Een punt van orde van de heer Verhoeven? Ik weet niet wat ik daarmee aan moet.

De heer **Verhoeven** (D66):
Ja, dat heb ik.

De voorzitter:
Vertel.

De heer **Verhoeven** (D66):
Ik snap de heer Van Raan wel, die schetst: ook de coalitie heeft amendementen ingediend.

De voorzitter:
Maar dit is geen punt van orde.

De heer **Verhoeven** (D66):
Ja, dit is wel een punt van orde. Het punt van orde is dat we allemaal de Tweede Kamer zijn. Alle 150 Kamerleden hebben de verantwoordelijkheid om de regering te controleren.

De voorzitter:
Goed, dank u wel, meneer Verhoeven.

De heer **Verhoeven** (D66):
En bij heel veel wetten worden ook door de coalitie amendementen ingediend, dus zo bijzonder is het niet. En dit amendement van ons is niet bedoeld ...

De voorzitter:
Maar dit is geen punt van orde.

De heer **Verhoeven** (D66):
Jawel!

De voorzitter:
Nee!

De heer **Verhoeven** (D66):
Want hij zegt dat het amendement is ingediend om de Grondwet te redden. Dat is helemaal niet aan de orde. Wij willen de wet beter maken en dat hebben we gedaan door het amendement.

De voorzitter:
Goed, dank u wel. Dat heeft u ook in uw inbreng gezegd. Ik ga naar de heer Van Ojik. Het was een algemene opmerking. Daar kunnen we eindeloos op reageren, maar iedereen heeft het recht om amendementen in te dienen. Toch? 150 leden. Meneer Van Ojik.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Voorzitter, ik hoop niet dat we elkaar de hele avond met citaten uit het advies van de Raad van State om de oren gaan slaan. Er staan inderdaad allerlei dingen in. Wat de minister zegt, staat erin en wat de heer Van Raan zegt, staat erin. Maar ik denk dat we het misschien eens kunnen zijn over het feit dat het advies van de Raad van State een kritische toon had en zeker niet zegt dat je nooit zo'n soort wet mag indienen als de minister heeft ingediend, maar wel zegt: als je het dan doet, moet je een samenhangende analyse hebben, moet je een samenhangende aanpak hebben en moet je goed duidelijk maken wanneer je het wel en niet wilt toepassen. Daar zijn ze gewoon heel kritisch

over. Ik bedoel, dat hebben we allemaal kunnen lezen. Daarna heeft het kabinet een aantal aanpassingen gedaan. Mijn vraag, die ik, geloof ik, ook in eerste termijn heb gesteld, al weet ik niet zeker of ik aan al mijn vragen toe kwam, is: zou het niet een goed idee zijn om na zo'n aanpassingsoperatie toch nog eens aan de Raad van State te vragen "hoe staat het nu met uw kritiek, vindt u het nu een stuk beter of is het nog steeds ..."

De voorzitter:

Die vraag is in eerste termijn gesteld.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ja hè, die heb ik gesteld.

De voorzitter:

Ja. De minister.

Minister Blok:

Ook daar hebben we natuurlijk uitgebreide ervaring mee, zowel de Kamer als het kabinet. Dit was geen Raad van State-advies dat vernietigend was. Het was: pas het aan. Dat heb ik ook gedaan. Daarna is het niet gebruikelijk dat de regering het nog een keer aan de Raad van State stuurt. Het advies was daar immers niet zwaar genoeg voor.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Nou ja, alles in dit debat is niet gebruikelijk. De aanleiding van het debat is niet gebruikelijk, de instrumenten die het kabinet gaat gebruiken, zijn niet gebruikelijk en sommige amendementen die we indienen, zijn voor het eerst en niet gebruikelijk. Misschien zoeken we een beetje naar nieuw terrein. Het is een kritisch advies van de Raad van State. Het gaat om een zeer wezenlijk en principieel punt, namelijk de relatie tussen parlement en regering. Het kabinet heeft de kritiek serieus genomen en heeft een aantal aanpassingen gedaan. Het zou heel logisch zijn om tegen de Raad van State te zeggen: goh, is het zo beter?

Minister Blok:

Ik ben het er niet mee eens dat het logisch zou zijn, omdat het dictum van de Raad van State niet zo zwaar is dat er reden voor zou zijn. Dan krijg je meteen wel weer een nieuwe staatsrechtelijke vraag: moet dan bij wetten waarbij een dictum van de Raad van State komt dat niet heel zwaar is, voortaan toch weer een tweede advies volgen van de Raad van State?

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter, de een-na-zwaarste categorie! "Dat is niet heel zwaar." Dat is het soort nonchalance volgens mij dat we in dit debat niet moeten hebben. Het was de een-na-zwaarste categorie. De zwaarste is, neem ik aan, een rood stoplicht: niet doen. Het zat er net onder. Het was dus wel zwaar, categorie 4.

Minister Blok:

Dan geef ik de heer Van Ojik daar gelijk in. Maar dan nog blijft voor mij staan dat je daar waar serieus omgegaan wordt met het advies van de Raad van State — dat geeft de heer Van Ojik ook aan — niet een heel nieuwe procedure moet gaan introduceren waarbij je steeds heen en weer gaat sturen naar de Raad van State.

De voorzitter:

Mevrouw Leijten, u bent net geweest, maar ik wil die ruimte wel geven omdat dit punt vrij fundamenteel is. Daarna wil ik de minister toch wel de gelegenheid geven om de vragen die door de rest van de Kamer zijn gesteld, te beantwoorden.

Mevrouw Leijten (SP):

Op dat hele stuk over onwenselijk en dat het deels wel te begrijpen is dat je het doet en dat het onder voorwaarden gerechtvaardigd is, volgt een aantal opmerkingen over hoe het aangepast zou moeten worden, zodat de Kamer in ieder geval altijd informatie krijgt. Dat was aanvankelijk niet zo. Ik wil erop wijzen dat het advies van de Raad van State was: "De Afdeling advisering van de Raad van State heeft een aantal bezwaren bij het voorstel en adviseert het voorstel niet bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal in te dienen, tenzij het is aangepast." Dus het kan wel. Hij kan gewoon nu zeggen: ik ben benieuwd naar uw mening of dit goed genoeg is aangepast.

Minister Blok:

De Raad van State zegt: "Zij adviseert met het oog daarop het voorstel aan te passen." Dat hebben we dus ook gedaan.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

De heer Van Ojik vroeg, ook naar aanleiding van artikel X, of ik nou verrast was door de ophef. We hebben de Raad van State net besproken, dus ik neem aan dat hij dan doelt op de hoorzitting met de hoogleraren. Ik was daar natuurlijk niet bij — u wel — dus ik heb dat uit de krant moeten vernemen. Maar als ik daar was, zou ik gewoon een aantal vragen hebben aan de hoogleraren. Misschien heeft u die ook gesteld, maar ik kan dat niet beoordelen.

De eerste zou over de vangnetbepaling gaan. Stel dat die er niet was. Hoe kan een regering dan optreden in het geval zich toch zo'n heel pijnlijke onverwachte situatie voordoet en de regering leed wil voorkomen? Dat zou mijn eerste vraag zijn. Ten tweede zou ik toch een reactie vragen op de Raad van State, die inderdaad wel een heel aantal opmerkingen heeft, maar niet zegt "dit kan zo niet, of dit is flagrant in strijd met de Grondwet", iets wat de hoogleraren, als ik het goed begrepen heb, wel gezegd hebben. En ik zou, omdat ik zeker in mijn huidige functie altijd erg geïnteresseerd ben in hoe andere landen het doen, beide hoogleraren gevraagd hebben wat zij van de wetgeving in andere landen vinden, voor zover die bekend is, want niet alle landen hebben wetgeving. Zowel het Verenigd Koninkrijk als Frankrijk heeft wetgeving die machtigingsbepalingen bevat.

In Verenigd Koninkrijk is dat zelfs voor tien jaar. Dus terwijl er kritiek is op het voorstel voor Nederland, zijn er landen die voor het vergelijkbare vraagstuk staan en die nog wat ruimere wetgeving hanteren.

Ik zou hun die vragen hebben voorgelegd en ik denk dat het dan een boeiend debat zou zijn geworden.

De voorzitter:

Ik zie de heer Van Ojik bij de interruptiemicrofoon staan, maar ik kijk even of de minister klaar is met dit punt.

Minister Blok:

De vraag was hoe ik reageer op het kritiek van de hoogleraren. Ik zou het debat met hen zijn aangegaan, maar dat doe ik nu met de Kamer.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Dat is interessant, want al die vragen zijn wel in meer of mindere mate aan de orde geweest. Maar die eerste is heel interessant, want die hebben wij natuurlijk ook allemaal gesteld: wat zou het alternatief zijn? De minister zou dat ook hebben gevraagd. In antwoord op die vraag zeiden de hoogleraren: dat is gewoon dat je wetgeving zo snel mogelijk behandelt. De Raad van State kan soms in 36 uur adviseren. De Kamer kan in spoedzitting bijeenkomen. Er zijn een aantal voorbeelden van wetten die zeer snel door de Staten-Generaal zijn gegaan zonder het normale verkeer tussen regering en parlement te doorbreken. Volgens mij zijn die hier ook genoemd. Dat is wat die hoogleraren zeiden.

Minister Blok:

Dan zou mijn reactie zijn: als dat enigszins kan, doen we dat, want zo luidt de wet ook. Maar in het geval we echt te maken hebben met menselijk of dierlijk leed, met pijn, met een zeer spoedeisende of levensbedreigende situatie, dan is een proces van een aantal dagen onwenselijk. Mevrouw Leijten noemde bijvoorbeeld de aanpassing van het eigen risico. De behandeling daarvan in de Kamer was een dag, maar die wet is daarvoor wel geschreven. Het wetstraject was dus wel een aantal dagen. In situaties van acute pijn of leed wil je niet een aantal dagen hebben. Dus dat zou dan weer mijn reactie zijn. We spelen die hoorzitting waar ik niet bij was nu dan maar even na, maar dat zou mijn reactie zijn geweest.

Mevrouw Leijten (SP):

Of je een ministeriële regeling of een AMvB toepast om een wet in te voeren, er zal publicatie in het Staatsblad moeten plaatsvinden. Dat vergt ook voorbereidingstijd, dus ik vind dit eigenlijk een beetje een drogredenering, nog los van het feit dat we dit gesprek zeker met de hoogleraren hebben gevoerd. We hebben ook gevraagd: hoe doen ze dat in andere landen? We hebben ook gevraagd: welke andere oplossingen zijn er dan; zijn er geen andere wetten die toezien op noodsituaties? Dat hebben we allemaal gevraagd. Het is eigenlijk een beetje kinderachtig, want de minister had die bijeenkomst kunnen terugkijken, of hij had zijn ambtenaren kunnen laten terugkijken. Al die bijeenkom-

sten en gesprekken staan tegenwoordig live op onze website.

De voorzitter:

En de vraag is?

Mevrouw Leijten (SP):

Het is een beetje flauw, want op deze manier stelt hij vragen aan ons zonder dat hij antwoorden geeft op de door ons gestelde vragen, en dat is zijn functie vanavond.

Minister Blok:

Ik was eigenlijk in gesprek met de heer Van Ojik, die ik wat minder boos zag reageren. Hij lacht nog steeds vriendelijk, dus ik had de indruk dat ik de heer Van Ojik op zijn vraag misschien niet helemaal tevreden gesteld heb, maar wel bediend heb.

De voorzitter:

Ja, de minister richtte het woord tot de heer Van Ojik, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

"O nee, hoor, ik zou de Kamer adviseren om dan vragen te stellen aan de hoogleraren." Alsof wij dat niet doen. Dat was wel degelijk een antwoord aan ons allemaal. Ons werd ook een beetje de les gelezen. Dat is niet nodig. De vraag was: hoe zou de minister reageren op deze hoogleraren? Reageert hij dan niet met een antwoord omdat hij nog verantwoordelijk is voor de wet, maar met vragen? Wat is dat voor proces?

De voorzitter:

De minister.

Mevrouw Leijten (SP):

Niet met een antwoord omdat hij verantwoordelijk is voor de wet maar met vragen; wat is dat voor proces?

Minister Blok:

Ik zou inderdaad de discussie aangaan met die hoogleraren. Zo zou ik dat doen. Dat is het eerlijke antwoord op de vraag van de heer Van Ojik, omdat de stellingen van de hoogleraren wedervragen oproepen. Om tot de beste oplossing te komen is het toch logisch dat je dat met vraag, antwoord, wedervraag doet? Dat doen wij hier toch ook?

Mevrouw Ploumen (PvdA):

De minister heeft onze inbreng gehoord en ongetwijfeld kennisgenomen van het verloop van die hoorzitting. Hij kent het advies van de Raad van State. Het zou hem nu toch duidelijk moeten zijn dat de Kamer, met hetzelfde belang van Nederland voor ogen, zich niet, of in ieder geval niet helemaal, kan vinden in de aanpassingen waar het kabinet mee komt? Het is meer dan een theoretische discussie tussen hoogleraren en een aantal toehoorders. Mijn vraag aan de minister is: wat is er nou feitelijk gedaan met de

kritiek van de Raad van State en de opmerkingen van de hoogleraren en hoe ziet hij de inbreng van de Kamer in eerste termijn in relatie tot wat hij heeft neergelegd? Dat loopt een beetje vooruit op zijn oordeel over de amendementen. Het is een beetje als de slager die zijn eigen vlees keurt, maar affijn. Wat ik maar steeds niet begrijp, is waarom de minister zo halsstarrig vasthoudt aan de ingeslagen weg, terwijl er echt inhoudelijke, politieke, staatrechtelijke argumenten zijn om te zeggen: joh, stuur nou effe bij, daar wordt het land beter van.

Minister Blok:

De vraag was wat de minister heeft gedaan met het advies van de Raad van State. Als reactie daarop is de wet direct aangepast. Dat kunt u ook lezen in het wetsvoorstel. We hebben net allebei stukjes voorgelezen. Daaronder staat ook steeds welke aanpassingen plaatsgevonden hebben op artikel X. Vervolgens is een eerste nota van wijziging gekomen, waarin artikel X nog een keer is aangepast, dus de tweede keer. Vervolgens is er nog een tweede nota van wijziging gekomen, waarin nog aanpassingen hebben plaatsgevonden. Dat was nog voor het Kamerdebat.

Op de amendementen die nu zijn ingediend, zal ik aan het eind ingaan, zoals ik net heb aangegeven, en een aantal zal ik zeer welwillend behandelen.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

Dan vroeg de heer Verhoeven of het nodig kan zijn om dat vangnet van artikel X te implementeren als het uittredingsakkoord alsnog wordt aangenomen, want dan hebben we toch een geordende brexit. Ik ben het met de heer Verhoeven eens dat de kans dan nog kleiner is. Tegelijkertijd is ook een geordende brexit nog steeds een heel ingrijpend en nieuw proces. De uittredingsovereenkomst, die u kent, is honderden pagina's. Daarin is ook de exercitie gemaakt waar we tegen aanlopen en wat we moeten regelen. Dat is zeer zorgvuldig gebeurd, tweeënhalf jaar lang, maar ik kan niet helemaal uitsluiten dat ook daar toch ergens iets over het hoofd is gezien. Het is een kleine kans, maar ik kan dat niet helemaal uitsluiten.

Dan vroeg de heer Verhoeven over de artikelen VII, VIII, X, die de mogelijkheid bieden van wederkerige toepassing, of we die ook gaan toepassen. Ik heb al bekendgemaakt hoe wij om zullen gaan met Britten in Nederland, met de uitgebreide overgangstermijn. Daar hebben we geen bijzondere eisen aan gesteld. Zoals ik gister in het AO heb aangegeven, wordt nu voorbereid dat er een fatsoenlijke regeling komt met betrekking tot de sociale zekerheid van Nederlandse burgers in het Verenigd Koninkrijk. Die zal niet afhankelijk gesteld worden van maatregelen die het Verenigd Koninkrijk neemt. Op korte termijn komt de inhoud van die AMvB naar de Kamer.

De vraag van mevrouw Leijten over de vergelijking van het eigen risico heb ik net bij interruptie beantwoord.

Mevrouw Leijten vroeg hoe ik aankijk tegen een verlengingsmogelijkheid. Die hebben we gisteren ook aan de orde

gesteld. Ik heb daarbij aangegeven dat Nederland daar welwillend tegenover staat. Wij hopen uit alle macht een harde brexit te voorkomen. Als een verlenging daarbij behulpzaam kan zijn, wie kan daar dan tegen zijn, zou je zeggen. Maar een logische vraag is wel — en die zal dan van Britse zijde beantwoord moeten worden — wat we dan tijdens die verlenging gaan doen. Want als niet wordt aangegeven welke vervolgstappen dan aan Britse zijde gezet worden, dan verleng je wel de onzekerheid, maar werk je nog niet naar een oplossing toe. Maar de basishouding is welwillend, zoals ik gisteren ook aangaf.

Mevrouw Ploumen vroeg naar de positie van Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk die de Britse nationaliteit aan zouden willen nemen en de Nederlandse nationaliteit zouden willen behouden. De heer Verhoeven ging daar zowel gisteren als vandaag ook op in. Daarover blijft het kabinet van mening dat de hoofdregel dat de Nederlandse nationaliteit vervalt bij het aannemen van een andere nationaliteit, zodanig is verweven met onze nationaliteitswetgeving dat de brexit geen reden vormt om dat principe te wijzigen. Dat neemt overigens niet weg dat ik zeer begaan ben met de positie van de mensen om wie het gaat. Dat is ook een heel belangrijke reden om zo te pleiten voor de onderhandelde brexit en het uittredingsakkoord dat er nu ligt.

De voorzitter:

U was bezig met de vraag van de heer Verhoeven.

Minister Blok:

Ja, maar mevrouw Ploumen had deze vraag ook gesteld.

De voorzitter:

Ik kijk eerst naar mevrouw Leijten, die al eerder bij de interruptiemicrofoon stond. Zij zegt dat wat haar betreft mevrouw Ploumen eerst het woord mag hebben omdat zij daar een vraag over heeft gesteld. Is goed. Dat dacht ik ook. Mevrouw Ploumen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Dank u wel, voorzitter. Ik ben er onmiddellijk van overtuigd dat de minister ook begaan is met de mensen die hierdoor getroffen worden. Hij zegt dat het zo verweven is met onze andere regels over nationaliteit dat hij dat niet overhoop wil gooien. Ik zou willen zeggen dat dit hele debat, de brexit en de follow-up zich nou net kenmerken door het feit dat alles overhoop wordt gegooid. Als de minister dat niet doet — met alle respect — dan doen de Britten het wel. In dat licht moet u mijn voorstel zien. Het kabinet is bereid om wetten aan te passen en noodprocedures in te lassen. Dit is nou een heel concreet probleem voor mensen die daar alle dagen mee te maken hebben. Mijn pleidooi is dus eigenlijk: gooi het gewoon overhoop. Want dat doet u ook met een aantal andere zaken, en terecht. Dat is mijn oproep aan het kabinet.

Minister Blok:

De omschrijving "overhoop gooien" laat ik even voor rekening van mevrouw Ploumen. We nemen de maatregelen die we moeten nemen, omdat dat nou eenmaal moet. Daarover verschillen mevrouw Ploumen en ik niet van

mening. Maar wij wegen het wel steeds zeer scherp af: moet het echt? Het toch fundamenteel afwijken van nationaliteitswetgeving is ... Ik erken dat een aantal partijen en een aantal mensen dat zullen wensen, maar aan het criterium van harde noodzakelijkheid voldoet dat naar mijn smaak niet. En het is wel een ingrijpende maatregel.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Zou ik dan aan de minister het volgende mogen vragen? We weten niet precies hoe zich dit allemaal gaat ontrollen. Zou hij willen toezeggen dat hij na drie maanden na de uittreding van de Britten, hard of zacht, een evaluatie uitvoert en dat hij zich er dan van gewist wat dit betekent voor de mensen die het betreft? Zou hij willen toezeggen dan alsnog te willen overwegen om maatregelen te nemen? Ik formuleer het met opzet een beetje vaag en ruim.

Minister Blok:

Ik wil best een paar maanden na de uittreding met u de hele balans opmaken, maar ik wil niet de suggestie wekken dat het fundamentele punt van dubbele nationaliteit dan opeens ter discussie wordt gesteld. En dat is volgens mij wat u mij eigenlijk vraagt.

De voorzitter:

Tot slot op dit punt, mevrouw Ploumen.

Mevrouw Ploumen (PvdA):

Dat is spijtig, want de problemen moeten inderdaad worden opgelost door een dubbele nationaliteit toe te laten. Ik laat de vraag toch nog even hangen bij de minister. Misschien dat hij het nog wil heroverwegen.

Mevrouw Leijten (SP):

Gisteren ging het er in het debat over, want toen vroeg Lodewijk Asscher ook naar het verlengen van de artikel 50-procedure, maar dan zonder voorwaarden. Dat was gewoon om die 29-maart-brexít-zonder-afspraken af te wenden. Toen heeft de minister daar in dezelfde vorm antwoord op gegeven. Hij zei: er is welwillendheid, maar we moeten wel perspectief hebben. Als dat er nou niet komt, zou het dan niet, juist vanuit de Europese Unie en liefst door de Nederlanders ingebracht, openbaar en duidelijk, juist politieke moed zijn om te zeggen: we laten even die onderhandelingsstrijdbijl en de jij-bakken voor wat ze zijn, maar we wenden nu eventjes die chaotische brexít-zonder-afspraken af. Daar vroeg ik naar. Is de minister op dat punt al veranderd?

Minister Blok:

Nee, ik ben niet sinds gisteren van standpunt veranderd. Het is van cruciaal belang dat het Verenigd Koninkrijk aangeeft wat het nu wil. Er lag een akkoord. Dat is afgestemd. We weten dat een meerderheid van het Britse parlement ook geen harde brexít wil. Wij willen dat ook niet, maar we zien ook allemaal aan Britse zijde het moeizame debat, waar velen van u ook allerlei omschrijvingen voor hadden, om tot overeenstemming te komen over wat ze dan wél willen.

De voorzitter:

In het debat van gisteren ...

Minister Blok:

Het is toch ook logisch dat we in deze fase aangeven: komt u snel met helderheid? Dat is in ieders belang. En we moeten niet speculeren over een conditieloze verlenging.

De voorzitter:

Gisteren is dit punt uitgebreid besproken. Ik wil niet dat wij het debat hier opnieuw voeren, dus we moeten ons beperken tot het onderwerp van de brexít.

Mevrouw Leijten (SP):

Dit is de brexít!

De voorzitter:

Nee, gisteren is hierover uitgebreid gesproken.

Mevrouw Leijten (SP):

Nee, er is beantwoord, maar het is niet bediscussieerd.

Ik wil het volgende aan de minister voorleggen. Aankomende dinsdag wordt er in het Lagerhuis gestemd over May's voorstel om door te gaan met het uittredingsakkoord, maar ook over een aantal amendementen die bijvoorbeeld zeggen: wat er ook gebeurt, we willen geen brexít zonder afspraken. Het kan best zijn dat het Lagerhuis dat aanneemt, maar nog niet toe is aan haar positiebepaling.

De voorzitter:

En de vraag is?

Mevrouw Leijten (SP):

Mijn vraag is: als je dan vasthoudt aan "je moet weten wat je wil, en anders gaan we met z'n allen de kliffen af", dan is dat toch een hele onverstandige houding om te hebben?

Minister Blok:

Met z'n allen de klippen afgaan is heel onverstandig. Daarom hoop ik van harte dat we na de stemming van aanstaande dinsdag inderdaad meer helderheid hebben.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

Mevrouw Ploumen vroeg naar de voorstellen van de Europese Commissie met betrekking tot de visserij en naar financiering uit Europese fondsen om de gevolgen op te vangen. Nogmaals, we hebben allebei liever dat we niet in de situatie komen, maar het is goed dat de Europese Commissie zich ook specifiek op dit terrein voorbereid, want de visserij is een belangrijke en zeer kwetsbare sector als het gaat om de brexít. Het Commissievoorstel is nog heel pril,

du op dit moment hebben wij eerlijk gezegd ook nog veel vragen. De collega van LNV zal de Kamer ook op korte termijn informeren door middel van een meer precieze inschatting van het Commissievoorstel dan ik nu kan geven. Maar de basishouding is positief. Dat is ook een reden om daar meer helderheid over te vragen.

Dan vroeg de heer Bisschop, en dat was weer naar aanleiding van artikel X: hoe wordt nu voldaan aan dat criterium dat de wet noemt, namelijk dat het moet gaan om onomkeerbaar en spoedeisend? Dat zal op zeer feitelijke omstandigheden beoordeeld worden, waarbij er echt sprake moet zijn van directe schade of direct nadeel die op een later moment niet alsnog zijn weg te nemen. En ik blijf bij u terugkomen op voorbeelden van menselijk leed of dierenleed, omdat we ons allemaal kunnen voorstellen dat je daarbij zo'n situatie hebt waarbij de tijdsdruk enorm is en waarbij je het leed later ook niet kunt compenseren.

Dan vroeg de heer Bisschop of wederkerigheid gehanteerd zal worden als het gaat om bijvoorbeeld fytosanitaire eisen bij landbouwproducten, en of op die manier ook een vlottere doorstroming aan de grens geregeld kan worden. Wij zullen, als het Verenigd Koninkrijk is uitgetreden, aan de grens de EU-eisen stellen. Op dit moment voldoet het Verenigd Koninkrijk daaraan. Het ingewikkelde is dat wij nu niet kunnen voorspellen of een gevolg van de brexit zal zijn dat het Verenigd Koninkrijk zijn eigen eisen lager stelt, waardoor producten bij controles waarschijnlijk tegengehouden zullen worden, of dat het dezelfde eisen zal gaan hanteren, waardoor het grensverkeer sneller kan gaan. Maar het illustreert wel precies waarom zo'n brexit grote consequenties heeft, zelfs in het geval van een geordende brexit. Want ook dan brengt het, als het Verenigd Koninkrijk ervoor zou kiezen om op dit terrein andere, soepeler eisen te stellen dan de Europese Unie, grenscontroles en waarschijnlijk het niet toelaten van producten met zich mee.

Dan vroeg de heer Bisschop naar de relatie met de lokale overheid: wie voert daar de regie over? Zoals de heer Bisschop weet, zijn eigenlijk alle ministeries op hun terrein betrokken bij de brexitvoorbereidingen. Voor de lokale overheden heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken het voortouw. Overigens is er op de brexitwebsite ook een apart onderdeel voor lagere overheden. Daarnaast is natuurlijk een heel aantal uitvoeringsdiensten erbij betrokken. De problematiek van mogelijke opstoppingen bij havens en luchthavens werd besproken. In die uitvoering is er natuurlijk ook nauw contact tussen bijvoorbeeld Rijkswaterstaat of de Douane en de lokale overheden.

De heer Omtzigt heeft nog gevraagd of er tussen gisteren en nu gebeld is met de burgemeesters. Nou, er wordt contact gelegd, maar het zijn wel allebei volle agenda's; maar we komen die afspraak na.

Dan stelde de heer Bisschop nog een heel brede vraag, namelijk of er geen behoefte is aan een speciale wetsprocedure, überhaupt, voor spoedeisende voorzieningen. Brexit drukt ons nu met de neus op de feiten, maar mijn uitgebreide betoog aan het begin over het feit dat er in veel meer wetten vangnetbepalingen zijn, illustreert dat het een vaker voorkomende vraag is. Ik weet dat de discussie vaker aan de orde geweest is tussen Kamer en kabinet, maar eigenlijk steeds tot de conclusie geleid heeft dat je het beter in bestaande wetgevingsprocedures kunt doen, zoals we dat

nu doen, dan in een allesoverkoepelende wet. Ik heb geen reden om aan te nemen dat we nu tot een andere conclusie zouden komen. Ik denk dat dat al helemaal niet in de loop van dit debat zal lukken.

Mevrouw Van der Graaf vroeg: kunnen Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk die nu een uitkering krijgen, die straks behouden? Ik heb al aangegeven dat collega Koolmees op korte termijn zal komen met een algemene maatregel van bestuur voor de invulling van de socialezekerheidswetgeving en dat de volle inzet is dat dat een heel fatsoenlijke regeling zal zijn. Maar de details moet ik echt even overlaten aan de collega en zijn AMvB's.

Dan trok mevrouw Van der Graaf een vergelijking tussen de informatievoorziening in Nederland en die in het Verenigd Koninkrijk. Eigenlijk zei ze, in alle scherpte, dat ze die in het Verenigd Koninkrijk veel beter vond. Ik denk eerlijk gezegd dat de Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk het niet helemaal met haar eens zijn, want wij hebben voor de Britten aan deze kant een uitgebreide, heldere regeling gestuurd, waarvan ik hoor dat ze daar over het algemeen gelukkig mee zijn, maar andersom is dat echt minder zo.

Daarmee wil ik niet zeggen dat op andere terreinen de Britse voorbereidingen niet helder kunnen zijn, en misschien meer geordend dan dat in Nederland lijkt te zijn. De heer Omtzigt ging daar ook op in. Mijn beeld is dat dat meer te maken heeft met de manier waarop zij hun informatie versturen. Ze maken daar één pakket van, terwijl wij per ministerie de problematiek aanvliepen. Dat leidt dan tot vrij dikke pakketten, zoals we die gisteren ook uitgebreid besproken hebben. Maar ik zou niet in zijn algemeenheid willen zeggen dat het Verenigd Koninkrijk dat veel beter doet. Het is wel zo dat zij gewoon veel meer getroffen worden. Ja, dat is overigens ook de consequentie van een eigen keuze. Ze hebben dus ook veel meer uit te leggen aan de eigen inwoners en ondernemingen.

Mevrouw Van der Graaf vroeg wanneer begonnen is met de inventarisatie van de gevolgen van de brexit. Die vraag is gisteren in het AO ook aan de orde gekomen. De voorbereidingen zijn echt heel kort na de bekenmaking van de uitslag van het Britse referendum gestart. Daarin zijn alle scenario's natuurlijk klaargezet. De meeste energie is logischerwijs gestoken in het bereiken van een overeenkomst. Daar is de Kamer ook steeds in meegenomen. Zowel ik als voorgangers en collega's hebben ook tijdens de onderhandelingsfase vaak met u gesproken over die onderhandelingen. Het was ook logisch dat daar de energie op ingezet werd. Tegelijkertijd hebben we parallel daaraan — dat was ook vrij vroeg — met u gecommuniceerd dat we ook rekening moesten houden met een harde brexit.

Er is ook steeds aangegeven dat we daarin zeer nauw optrekken met de Europese Commissie en dat we voor een heel groot deel ook afhankelijk zijn van die Europese Commissie, omdat heel veel regelgeving nou eenmaal Europees is, juist als het gaat om het uittreden van een lid van de Europese Unie. Dus waar ik in eerdere overleggen tegen de Kamer zei dat we de Europese Commissie echt hadden gevraagd om snel met haar contingency planning te komen, zitten we nu in een fase waarin we kunnen zeggen: gelukkig is heel veel van die planning er. Daardoor is het voor Nederland ook weer veel beter mogelijk dan nog maar een paar maanden geleden om aan te geven waar wij zelf nog

maatregelen moeten nemen, omdat dat op Europees niveau niet is gebeurd, en waar dat gelukkig wel op Europees niveau is gebeurd.

Dan ...

De voorzitter:
Wat wilde u zeggen?

Minister Blok:
Ik wilde nu reageren op de inbreng van de heer Mulder.

De voorzitter:
Oké, de heer Omtzigt.

De heer Omtzigt (CDA):
Ik heb hetzelfde punt als mevrouw Leijten. Ik heb hier mijn iPad. Ik laat het u gewoon zien. Als je naar de site van de Britse regering gaat, dan kun je elk dossier ....

De voorzitter:
Dat kan niemand zien, meneer Omtzigt.

De heer Omtzigt (CDA):
Ik zal het zo meteen even op Twitter of zo zetten. Je kunt elk dossier dat je wilt, aanklikken en dan staan er tien pagina's met informatie hoe je je moet voorbereiden. Van de rijbewijzen tot de paspoorten, tot het aanvragen van beurzen, tot het geldig zijn van je rijbewijs, tot hoe het met de standaarden van bussen gaat. Hetzelfde heeft de Europese Commissie gedaan. Er zijn preparedness notices, op het hele "brexit prepared"-net staan alle maatregelen die genomen worden.

Wij krijgen ellenlange lijsten. Er is weinig overzicht. Het enige wat wij hier vragen, is om iets vergelijkbaars neer te zetten, waardoor die informatie gewoon beschikbaar komt. Wij krijgen van het ministerie van OCW niet meer dan een halve pagina met informatie, terwijl zowel de Unie als Groot-Brittannië gewoon in 20 tot 30 pagina's aangeeft wat er gebeurt met de programma's waar ze aan meedoen. Er zijn tientallen universiteiten die met Britten in onderzoeksprogramma's zitten. Al die universiteiten zitten daarin. Men geeft aan: dit gebeurt er met beurzen, dit gebeurt er met buitenlandse studenten. Het zou toch heel behulpzaam zijn als dat ook bij ons beschikbaar is? Dus waarom kan dat niet bij elkaar gebracht worden? Moeten we nu weer een beroep op de WOB doen voordat dat naar buiten komt? Dus het verzoek: kan zo'n site waarop dat gewoon inzichtelijk en overzichtelijk gemaakt wordt, niet ook in Nederland in het leven geroepen worden?

Minister Blok:
Er is een brexit-website. Die is gericht op ondernemers, burgers en medeoverheden die daarmee te maken hebben. Die heeft een andere vormgeving dan de Britse of de EU-website, maar eerlijk gezegd heb ik ook welgemeende complimenten gekregen over die Nederlandse website. Hij heeft een andere vormgeving dan de beide andere websites.

Maar het is echt waar dat ik heel veel klachten krijg van Nederlanders in het Verenigd Koninkrijk over een gebrek aan informatie. Eerlijk gezegd krijg ik die klachten veel minder van Britten aan deze kant sinds wij helderheid hebben gegeven over de regeling. Ik ben altijd bereid om te kijken of het toch nog anders kan, maar er is een website die wij heel erg gefocust hebben op bedrijven en burgers. Die ziet er anders uit dan de Britse of Europese website. Het doet de werkelijkheid ook geweld aan als we zeggen dat dat niet zo is.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Ik wil mij aansluiten bij de opmerkingen van de heer Omtzigt. Beide websites kunnen er heel aantrekkelijk uitzien. Dus laten we niet daar het verschil opzoeken.

Minister Blok:
Gelukkig!

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Er is terecht een compliment gegeven voor de look-and-feel van de website van Nederland. Er staat zeker nuttige informatie op. Maar ik denk wel dat het een terecht punt is dat daar meer op gedeeld zou kunnen worden.

Er is een ander punt dat ik even wil oppakken naar aanleiding van de antwoorden die ik net kreeg op mijn vragen. Ter uitvoering van de motie-Van Ojik hebben we vorige week een brief ontvangen van de regering, met daarin een soort stand van zaken per departement. Ik ben eigenlijk wel op zoek naar wat meer informatie uit die inventarisaties, want hierin is wel het een en ander opgetekend. We hebben eerder ook een besloten technische briefing gehad waarin vanuit verschillende scenario's een heel aantal concrete maatregelen werd besproken. Dat lijkt mij informatie die we gewoon openbaar zouden moeten kunnen delen. Misschien kan het wat inzichtelijker, wat schematischer, iets uitgebreider en concreter, zodat het ook voor burgers en bedrijven toegankelijke informatie is. Is de minister bereid om daar nog eens naar te kijken en om daarmee aan de slag te gaan?

Minister Blok:
We hebben gisteren ook in het debat gewisseld dat er aanvullende informatie komt over de scenario's voor de Rotterdamse haven. Dat was een van de wezenlijke vragen. Maar het is onvermijdelijk dat we dat doen op het moment dat het rapport klaar is. Volgens mij komt de collega van lenW daar volgende week mee. De heer Omtzigt had bijvoorbeeld ook een vraag over de hulpmiddelen. Omdat het een Europese regeling is, is het onvermijdelijk dat er overleg plaatsvindt tussen de Europese Commissie en de lidstaten over hoe omgegaan wordt met de toelating. 29 maart is dichtbij, maar het is nog geen 29 maart. Het is wel onvermijdelijk dat er nog een aantal stappen gezet worden.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):
Dat begrijp ik. Tegelijkertijd zie ik dat de Kamer een samenvatting heeft gekregen van wat er al bedacht is, maar ik kan me niet voorstellen dat er nog veel meer bedacht is. Ik zou zo graag willen dat deze informatie niet alleen bij ons

bekend zou zijn. Natuurlijk is het openbaar, maar niet iedereen zit op de website van de rijksoverheid te zoeken naar alle Kamerbrieven die hierover gaan. Maar ik zou de minister echt willen oproepen om toch een slag te slaan als het gaat om de informatievoorziening ten aanzien van concrete voorzienbare situaties, want ik heb zo het vermoeden dat het er meer zijn. Het kan best zijn dat nog niet alle maatregelen bekend zijn. Als het gaat over de havens, kan op die website, bij wijze van spreken, de stappen worden beschreven. Dan schrijven we dus op wat de minister net heeft gedeeld. Dan weten de burgers realtime wat er gebeurt, en dat zou ik zo graag willen.

Minister Blok:

Het heeft echt niet te maken met onwil, maar met de feitelijke stand van zaken. Op een heel aantal terreinen zijn we bezig de laatste puntjes op de i te zetten. Ook als ik terugkijk, zie ik dat er toen veel meer onduidelijk was. Er was ook grote zorg, bijvoorbeeld over de positie van Britten in Nederland, over het gebrek aan duidelijkheid van de kant van de Europese Commissie en specifiek over de luchtvaart. We zijn nu verder omdat er aan beide kanten stappen zijn gezet, maar het is nog geen 29 maart, dus we zijn ook nog niet helemaal bij het eindpunt aangekomen.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

Er wordt door heel veel mensen in het hele land ongelooflijk hard aan gewerkt.

De heer Mulder vroeg mij om de Europese Commissie duidelijk te maken dat ook zij hun inventarisatie goed moeten doen. Daar waar dat niet voldoende grondig gebeurt, zou dat kunnen betekenen dat wij dat artikel X, waar we het al uitgebreid over gehad hebben, ook om die reden moeten inzetten. Ik ben op dit punt toch positief over de Europese Commissie. Ik schetste u al dat ik nog niet zo lang geleden ongeduldig was, maar grote voortgang heb gezien. Tegelijkertijd is het waar dat artikel X ook nodig kan zijn omdat er ergens in brede Europese regelgeving iets onverhoopt over het hoofd is gezien. Ook hier geldt: ik hoop het niet.

De heer Omtzigt vroeg of er op Europees niveau eigenlijk ook een soort artikel X is, met een spoedprocedure. De Europese Commissie heeft geen overkoepelend artikel X. Dat maakt het meteen toch weer nodig dat een lidstaat als Nederland dit uiteindelijk wél heeft voor noodgevallen. De Commissie heeft wel in een aantal sectoren, op grond van het basisverdrag van de Europese Unie of onderliggende sectorale regelgeving, bijzondere bevoegdheden voor het geval van — zoals dat heet — distorties van de interne markt. In een aantal gevallen zal daar een beroep op gedaan kunnen worden, maar in andere gevallen zullen ze toch een snelle wetgevingsprocedure moeten starten.

De heer Omtzigt vroeg ook hoe wordt omgegaan met AMvB's of ministeriële regelingen op grond van de wet die we nu behandelen, wanneer daar meerdere departementen mee zullen komen. Wordt dat vanuit BZ geïnitieerd? Vrijwel altijd zal het initiatief bij andere vakdepartementen liggen,

want BZ doet nu eenmaal heel weinig aan wetgeving. Het is eigenlijk heel uniek dat ik hier als minister van BZ een wet sta te verdedigen, maar eerlijk gezegd: als er gebruikgemaakt zal worden van de wet, dan zal het eerder een collega zijn die dat doet dan ikzelf. Een aantal artikelen ligt sowieso op het terrein van collega's, maar het geldt ook als het gaat over artikel X. Als dat zo is, dan zal dat wel in overleg gaan met Buitenlandse Zaken en de andere betrokken ministeries, of het nou een AMvB is of een ministeriële regeling. De coördinatie die we nu hebben rond de brexit, zal zeker ook in dat geval worden gehanteerd.

De heer Omtzigt vroeg of wij kunnen aangeven wat extra parkeerruimte rond ferryhavens kost. Dat kan ik niet aangeven. De kosten vallen sowieso niet bij de rijksoverheid, dus ik heb daar geen bedragen bij.

De heer Omtzigt vroeg op welke gebieden de WTO geen vangnet biedt bij een no-dealbrexit. Op heel veel gebieden. De heer Omtzigt realiseert zich dat de WTO alleen handelsafspraken bevat, dus op al die andere terreinen niet: criminaliteitsbestrijding, burgerrechten, sociale zekerheid. Dan zijn het ook nog tamelijk rudimentaire handelsafspraken. Het zou dus een heel onaantrekkelijk scenario zijn om terug te vallen op de WTO-afspraken.

Dan vroeg de heer Omtzigt nogmaals naar een inspectiepost voor levende dieren die vanuit het Verenigd Koninkrijk Nederland in zouden gaan na een harde brexit. Daarover heb ik gisteren aangegeven dat zo'n keurpunt er niet is. Het zal wel noodzakelijk zijn, om levende dieren te kunnen invoeren. Het is de verantwoordelijkheid van de betreffende bedrijven om ervoor te zorgen dat het wordt ingericht. Dat moeten ze ook weten. Er is nauw contact van de collega van LNV en de NVWA met het bedrijfsleven. Dus ze weten dat ze dat moeten doen. Het moet ook aangemeld worden bij de Europese Commissie voor 15 februari. Dus de klok tikt voor de betreffende bedrijven.

Dan vroeg de heer Omtzigt met betrekking tot de visserij of zijn indruk juist is dat de Europese Commissie wil dat er nu bilateraal wordt onderhandeld, terwijl visserij tot nu toe een EU-bevoegdheid betreft. Op dit moment is het nog een EU-bevoegdheid, dus de Nederlandse overheid kan nu niet zelf onderhandelen over de toegang. Er zijn geen concrete voorstellen die die verantwoordelijkheidsverdeling veranderd hebben.

De heer Omtzigt vroeg ook of ik kan aangeven hoe de contacten tussen Europese Unie en Verenigd Koninkrijk vorm worden gegeven in het geval van een no deal. Hoe wordt er dan verder onderhandeld? Wat is dan het forum? Dat is echt een paar stappen te ver. De volle inzet is gericht op het nu bereiken van een deal. De wetgeving en de plannen die we ook gisteren besproken hebben, proberen de gevolgen zo veel mogelijk in kaart te brengen en in goede banen te leiden bij een harde brexit. Nu al voorbereiden op de contacten daarna is eigenlijk niet te doen, omdat dat dat zo sterk afhangt van hoe de no-deal tot stand is gekomen. Natuurlijk zijn er de gewone diplomatieke contacten en een heleboel operationele contacten die gelukkig blijven doorgaan, maar per saldo zal het een ingewikkelde en zeer onwenselijke situatie zijn.

De heer Omtzigt vroeg nogmaals naar de medische hulpmiddelen. Daarover heeft de minister voor Medische Zorg

vanochtend een procedurele brief gestuurd. Er is een algemeen overleg over geneesmiddelen op 7 februari. Voor dat algemeen overleg zal de minister de laatste stand van zaken aan de Kamer sturen.

De heer Omtzigt vroeg of de Europese Unie voldoende is voorbereid op het terrein van infrastructuur en water. Dat is typisch een terrein waarover wij een paar maanden geleden nog aangaven dat we heel weinig informatie van de Europese Unie hadden, bijvoorbeeld op het gebied van de luchtvaart. Inmiddels zijn er een heel aantal voorstellen door de Commissie ingediend over scheepsinspecties, luchtvaart, wegvervoer en typegoedkeuring. Daar gaat de voorbereiding op Europees niveau echt de goede kant op.

De heer Omtzigt vroeg nogmaals naar de positie van iemand met een Brits rijbewijs in Nederland die dankzij de wetswijziging die nu voorligt, straks nog een tijd met een Brits rijbewijs hier kan rondrijden. Kan die persoon dan ook de grens over? Ja, hij kan de grens over. Vervolg vraag: was dit nou niet een logisch onderwerp om Europees te regelen? In theorie is het antwoord daarop ja, maar dat is nu ook niet zo. Ook nu is niet Europees geregeld hoe ieder land omgaat met rijbewijzen van buiten de Europese Unie. Kennelijk heeft nooit iemand er aanleiding toe gezien of is er nooit overeenstemming over bereikt. Voor de Brit die naar België wil rijden, ontstaat straks geen extra probleem.

Dan vroeg de heer Omtzigt naar de positie van studenten ...

De voorzitter:

Ik zie dat de heer Omtzigt wil interrumperen, maar ik stel voor dat de minister eerst verdergaat met zijn beantwoording.

Minister Blok:

Voor het geval we uitkomen op een no-dealbrexit is het kabinet van plan dat Britse burgers die al voor de terugtrekking van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie in Nederland woonden, de huidige aanspraken behouden. Dit wordt bij AMvB geregeld binnen bestaande wetgeving. Die ligt binnenkort aan de ministerraad voor en zal via de Raad van State naar de Kamer gaan. Voor deze Britten in Nederland gelden dan dezelfde voorwaarden als voor EU-burgers wat betreft collegegeld en studiefinanciering. Deze studenten, die nu in Nederland woonachtig zijn, mogen dan tegen dezelfde voorwaarden de huidige studie afmaken. De Britse burgers die na de terugtrekking uit de EU naar Nederland komen, worden als derdelanders behandeld. Tot zover een korte samenvatting van wat binnenkort bij AMvB komt.

Dan kom ik nu bij de behandeling van de amendementen.

De voorzitter:

De heer Omtzigt nog een vraag? De heer Omtzigt.

De heer Omtzigt (CDA):

Begrijp ik nou goed dat een Brit die in Nederland woont en naar België gaat met zijn Britse rijbewijs, dat in Nederland wel maar in België niet geldig is, geen probleem heeft, omdat zijn rijbewijs daar wel geldig is?

Minister Blok:
Ja.

De voorzitter:

Nu de amendementen.

De heer Van Ojik (GroenLinks):
Voorzitter, sorry.

De voorzitter:

O, de heer Van Ojik.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ik werd heel even afgeleid. Excuus

Er was nog één ding waar ik misschien nog voor de tweede termijn een antwoord van de minister op zou willen hebben. Ik had misschien wel verwacht — laat ik het zo zeggen — dat er een sterker onderscheid gemaakt zou worden tussen de situatie bij een geordende brexit met een uittredingsovereenkomst en de no-dealbrexit. Ik kan me voorstellen dat je in dat laatste geval veel eerder in de positie terecht komt dat je van een soort noodwet gebruik moet maken. Is de minister dat met me eens en kan hij dat onderscheid misschien scherper markeren?

Minister Blok:

Ja, de heer Verhoeven heeft precies die vraag gesteld. Toen heb ik hem aangegeven dat in het geval van een geordende brexit de kans dat we van een noodvoorziening gebruik moeten maken, inderdaad nog kleiner is, omdat voor die geordende brexit tweeëneenhalf jaar lang geïnventariseerd en onderhandeld is over wat we tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk moeten regelen. Dat heeft geresulteerd in dat enorm dikke uittredingsakkoord. De reden dat ik toch niet helemaal kan uitsluiten dat je ook dan te maken krijgt met een onverwachte situatie, is het feit dat het om zo veel regelingen en zo'n dik akkoord gaat. Daarom kan ik wel zeggen "de kans is nog kleiner", maar kan ik het niet helemaal uitsluiten.

De voorzitter:

De amendementen.

Minister Blok:

Eerst het amendement op stuk nr. 6, van mevrouw Leijten en de heer Van Raan. Daarin wordt voorgesteld artikel X helemaal te laten vervallen. Zoals ik heb aangegeven, is het ook in eerdere wetgeving noodzakelijk gevonden om een ministeriële regeling voor noodgevallen op te nemen. Ik heb 'm helaas in dit geval ook nodig, niet omdat ik dat zo graag wil, want het is het laatste instrument dat we in zullen zetten, omdat we eerst alle andere mogelijkheden zullen inventariseren. Maar net zoals het in andere wetten nodig is gebleken, heb ik 'm hier ook nodig. Dus dit amendement moet ik ontraden.

Mevrouw Leijten (SP):

Ga je als Kamer wel of niet de brug over door de regering een decreetmogelijkheid te geven? Daar gaat dit amendement over. Het verbaast me niet wat hij nu adviseert, maar ik hoop wel dat de Kamer voor haar eigen recht opkomt en dit amendement zal steunen. Ik heb wel een vraag aan de minister. Hij zegt: we willen dit instrument eigenlijk niet en we zullen altijd onderzoeken of het op een andere manier kan. Alleen bij leven en dood, of als de toekomst van een bedrijf in gevaar is, kunnen we het inzetten. Maar is het dan niet mogelijk om nog strakker in te kaderen wanneer je het inzet? Of kun je, wanneer je dit doet, de afweging waarom het niet per wet zou kunnen, altijd naar de Kamer sturen, zodat je die verantwoording altijd aflegt?

Minister Blok:

Dat zit in een van de amendementen die ik zo meteen ga bespreken. Dan zal ik daarop ingaan.

De voorzitter:

Tot slot, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

Voorzitter, er komen allemaal amendementen langs die proberen dat decreet ... En artikel X is een decreet, waarbij de Kamer dingen achteraf hoort en achteraf ja en nee kan zeggen, maar geen wetgevende macht heeft. De Kamer wordt dus in haar macht beperkt. Ik wil gewoon van de minister weten of hij de Kamer gaat informeren met een analyse waarom het echt niet anders kon.

Minister Blok:

Voorzitter, dat is het amendement van mevrouw Van der Graaf en de heer Omtzigt. Dat vraagt precies dat en daar kom ik dus zo meteen nog op.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

Dan kom ik bij het amendement op stuk nr. 12, van de heren Verhoeven en Omtzigt. Dat vervangt in artikel X "een jaar na datum" door "zes maanden na datum". Het verkort dus de tijdsperiode waarin de noodbepaling gebruikt kan worden. We zijn al echt een stuk korter dan de andere landen die een soortgelijke wet hebben, maar ik heb ook de gevoeligheden in de Kamer gehoord. En ik vind het ook een goede traditie dat we een wet en een ingrijpend wetsonderdeel als deze in goed overleg met de Kamer doen. Daarom laat ik dit amendement aan het oordeel van de Kamer.

Dan het amendement op stuk nr. 13, ook van de heren Omtzigt en Verhoeven. Daarin wordt artikel X gewijzigd. De eerste zin komt te luiden: "Een krachtens het zevende lid vastgestelde ministeriële regeling wordt uiterlijk de dag na de plaatsing in de Staatscourant aan beide kamers der Staten-Generaal gezonden." In de tweede zin wordt "onverwijld" vervangen door "binnen een week". En er wordt een lid toegevoegd dat luidt: "Een voorziening als bedoeld

in het zevende lid die geen gelijkstelling van het Verenigd Koninkrijk met een EU-lidstaat inhoudt voor de toepassing van een wet of algemene maatregel van bestuur, vervalt van rechtswege indien niet binnen tien weken na de inwerkingtreding ervan een voorstel van wet is ingediend (...)."

De voorzitter:

Ja.

Minister Blok:

Dit draagt de regering op om bij zo'n afwijkende ministeriële regeling binnen tien weken een goedkeuringswet voor te leggen en stelt dat de maatregel vervalt als dat niet gebeurt. Dat is scherp, maar wel uitvoerbaar. In dezelfde houding als net, waarin ik aangaf dat ik het belangrijk vind dat we zo'n wet in goed overleg doen, laat ik ook dit amendement aan het oordeel van de Kamer.

Dan kom ik bij het amendement van mevrouw Van der Graaf en mevrouw Leijten, het amendement op stuk nr. 15.

De voorzitter:

Voordat u verdergaat, heeft de heer Van Raan een korte vraag.

De heer Van Raan (PvdD):

Wij vroegen ons af of de minister het punt dat wij inbrachten, ook ziet, namelijk dat die valbijl niet ingaat op het moment dat er een gelijkstelling plaatsvindt en dat er dan naar verloop van tijd verschillen kunnen ontstaan met hoe het product of de dienst was ingevoerd binnen de gelijkstelling. Dat gaat bijvoorbeeld uit de pas lopen als de samenstelling van het product of de dienst verandert in Engeland dan wel vanuit Europa, maar wel zodanig dat het niet onder die Europese verordening valt.

Minister Blok:

Dat is een onderscheid dat de indieners gemaakt hebben en dat leidt voor de regering niet tot de conclusie dat dat niet kan, omdat het type maatregelen onder dit wetsartikel überhaupt een tijdelijk karakter zal hebben.

De voorzitter:

Gaat u verder.

Minister Blok:

Dan het amendement van mevrouw Van der Graaf en mevrouw Leijten, waarmee artikel X zo wordt gewijzigd dat bij algemene maatregel van bestuur niet wordt afgeweken van in de Grondwet gestelde voorschriften en die een soortgelijke formulering bevat voor de ministeriële regeling. Ik zou niet durven te komen met voorstellen, net zo min als de collega's, die afwijken van de Grondwet, dus dit amendement laat ik ook graag aan het oordeel van de Kamer.

Dan het amendement van de heer Van Ojik op stuk nr. 17. Dat luidt: "Aan het derde lid wordt een zin toegevoegd, luidende: Indien ten minste een derde van het grondwettelijk

aantal leden van een van beide Kamers der Staten-Generaal bezwaar maakt (...)." We hebben het eerder in het debat gehad over de vraag of er sprake is van ingrijpende staatsrechtelijke gevolgen. Die zou dit amendement wel met zich meebrengen, want hier creëer je een situatie waarin een gewone meerderheid van harte vindt dat een bepaalde maatregel of een AMvB passend is en dat vervolgens niet tot stand zou kunnen brengen. Ik denk niet dat dat iets is wat een plaats zou moeten hebben in onze manier van besluitvorming, dus dit amendement moet ik toch ontraden.

De voorzitter:

Het is een amendement van de heer Van Ojik, toch? Ja, dan is het woord aan de heer Van Ojik.

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Het gaat natuurlijk om een situatie waarin het kabinet eigenlijk afwijkt van de normale democratische gang van zaken. Dit amendement zegt dat dat alleen kan als twee derde van de Kamer daarmee instemt of, omgekeerd, dat het niet kan als een derde van de Kamer dat niet vindt. Het is wel gewaagd om als kabinet te zeggen dat je daartegen bent omdat het een staatsrechtelijk novum is — dat is het argument, als ik de minister goed begrijp — terwijl je als kabinet aan de Kamer vraagt — daar kun je heel goede redenen voor hebben, daar gaat dit hele debat over — om even af te zien van haar normale democratische recht, om het maar even heel simpel te zeggen. In dit amendement staat dan: dat kan alleen als twee derde van die Kamer het daarmee eens is. De minister put zich uit om te zeggen: we zullen het echt alleen doen in de meest evidente gevallen. En het amendement zegt: doe het dan alleen als twee derde van de Kamer het daarmee eens is.

Minister Blok:

Ja, maar dat is toch echt wel heel ingrijpend. Dan kan dus een gewone meerderheid niet meer een beslissing tot stand brengen, ook niet onder een AMvB. Nogmaals, dat zou gelden bij een vangnetbepaling die al enige tientallen malen ook in voorgaande wetten is toegepast. Ik vind het dus een te ingrijpend amendement. Tot een mooier oordeel kan ik niet komen.

De voorzitter:

Mevrouw Leijten heeft een korte vraag over het amendement van de heer Van Ojik, begrijp ik.

Mevrouw Leijten (SP):

Zeker, voorzitter. Kijk, artikel X is ook fors ingrijpend. Als de regering een maatregel nodig heeft waar wel een meerderheid voor is, kan die maatregel dus het parlement passeren als daarbij de gewone wetsroute wordt bewandeld. Dat zou niet kunnen als je gebruikmaakt van dat decreet dat onder artikel X wordt gehangen. Dan wordt de regering dus niet dwarsgezet, maar zij kan alleen het decreet niet inzetten terwijl 76 leden zeggen dat dat wel mag. Dus het is niet het blokkeren van maatregelen. De regering kan de maatregel inzetten, maar zij moet dan de wettelijke procedure volgen. Ik snap niet waarom dat een probleem zou zijn, terwijl de minister aan ons, aan het parlement vraagt om zijn macht uit handen te geven.

Minister Blok:

Dit artikel zal alleen maar ingezet worden als de wettelijke procedure niet kan. In de wet staat uitgebreid dat als de gewone procedure kan, die gewone procedure ook wordt toegepast. Daarom gaat deze vergelijking mank.

De voorzitter:

Goed, ik denk niet dat we vanavond overeenstemming bereiken over dit amendement, dus ik stel voor dat de minister verdergaat met het volgende amendement, van mevrouw Van der Graaf en de heer Omtzigt.

Minister Blok:

Het amendement op stuk nr. 19, van mevrouw Van der Graaf en de heer Omtzigt, luidt dat aan artikel X twee zinnen worden toegevoegd, "luidende: De eerste volzin is slechts van toepassing indien op grond van het bepaalde bij of krachtens een andere wet geen voorzieningen als bedoeld in de eerste volzin kunnen worden getroffen."

De voorzitter:

Ja, iedereen heeft het amendement, minister. Ja.

Minister Blok:

Ja, maar het is toch wel handig dat ik voor de toelichting nog even inga op wat er staat ...

De voorzitter:

Ja, inderdaad, maar niet alles voorlezen.

Minister Blok:

... want de laatste zin is precies de zin waar mevrouw Leijten net naar vroeg, namelijk: "Het gebruik van de bevoegdheid, bedoeld in de eerste volzin, wordt nadrukkelijk gemotiveerd." Dit amendement vind ik passend in de discussie die wij voeren.

De voorzitter:

Oké.

Minister Blok:

Ik ben dus bereid om mee te gaan in de wens van de indieners van het amendement om daar op deze manier mee om te gaan, inclusief de motivering. Dus ook dit amendement laat ik graag aan het oordeel van de Kamer.

De voorzitter:

Het amendement op stuk nr. 20, van mevrouw Leijten.

Minister Blok:

Als laatste kom ik op het amendement op stuk nr. 20.

De voorzitter:

Ja.

Minister Blok:

Dat amendement maakt het niet mogelijk om artikel X toe te passen in de vorm van een ministeriële regeling. Dan kom ik weer precies op het punt dat het zich voor kan doen dat er toch met spoed een maatregel moet worden genomen. Dat zou niet meer kunnen als dit amendement zou worden aangenomen. Dus het amendement op stuk nr. 20 moet ik ontraden.

Voorzitter, ik hoop hiermee de vragen uit de eerste termijn beantwoord te hebben.

De voorzitter:

Ja. Dank u wel.

Dan gaan we nu naar de tweede termijn van de kant van de Kamer. Mevrouw Van der Graaf mag als eerste spreken. Zij spreekt namens de ChristenUnie.

Mevrouw Van der Graaf (ChristenUnie):

Dank u wel, mevrouw de voorzitter. Dank ook aan de collega's voor de vrijheid die u mij geeft om als eerste hier het woord te voeren in de tweede termijn.

Ik wil de minister bedanken voor zijn toelichting en ook voor zijn positieve advisering ten aanzien van de amendementen die door mij en ook door een aantal collega's zijn ingediend. Als dat bewaarheid wordt, zal dat het ons absoluut vergemakkelijken om met deze wet uiteindelijk in te kunnen stemmen. Ik hoop dus ook echt op steun van de Kamer voor die amendementen.

Ik heb in de eerste termijn ook nog de vraag aan de minister gesteld of er inmiddels voorbereidingen zijn getroffen voor AMvB's dan wel ministeriële regelingen. Dus met andere woorden: liggen ze eigenlijk al op de plank of nog niet? En als dat zo is, kan de minister aangeven op wat voor terreinen? Als hij daar op dit moment de informatie over heeft, dan zouden we dit graag willen weten.

Voorzitter. Ik heb ook aandacht gevraagd voor de inzichtelijkheid van informatie voor burgers, voor bedrijven. Daarop heb ik nog een motie om in te dienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat zowel het VK als de EU duizenden pagina's aan zeer gedetailleerde onderzoeksresultaten over de gevolgen van de brexit heeft gepubliceerd;

constaterende dat in Nederland slechts in hoofdlijnen de departementale doorlichtingen openbaar zijn gemaakt;

van mening dat de openbaarheid van departementale doorlichtingen en gedetailleerde analyse van scenario's bijdraagt aan de weerbaarheid van de Nederlandse economie in het geval van een no-dealbrexit;

verzoekt de regering alle beschikbare brexitplannen online te plaatsen zodat deze toegankelijk zijn voor de Nederlandse burgers en het Nederlandse bedrijfsleven,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van der Graaf en Omtzigt. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 21 (35084).

Dank u wel, mevrouw Van der Graaf. De heer Verhoeven namens D66.

De heer Verhoeven (D66):

Dank u wel, voorzitter. Dank aan de minister voor de beantwoording. Ook prettig dat de minister bereid is om te luisteren naar een wens van een groot deel van de Kamer, om diverse amendementen die het toch al twee keer gewijzigde artikel X nog verder inperken "oordeel Kamer" te geven. Daarmee geeft hij in feite aan dat het kabinet nu ook inziet dat de Kamer dit dus echt graag wil en dat het ook verstandig is om dat te doen. Het is inderdaad in een aantal stappen gegaan, maar ik denk wel dat het goed geweest is dat we die stappen doorlopen hebben om datgene te vinden waar we naar op zoek waren. Dat is een balans in die twee uitersten, die beide van belang zijn bij deze wet: enerzijds een Kamer die altijd kan controleren wat de regering doet en anderzijds een regering die kan handelen om het land te behoeden voor nadelige gevolgen van brexit.

Ik ben dus tevreden en kan ook tegen mevrouw Leijten zeggen: nu de kans dat onze amendementen het halen zo groot is, zullen wij in dat geval dus ook de wet steunen. Want dat is eigenlijk het antwoord op haar toen nog hypothetische vraag.

Verder waren het deze week lastige debatten, omdat je niet weet waar je het over hebt. Dat hebben we allemaal herhaald. Ik denk wel dat het ook een compliment voor het kabinet waard is. Zij proberen zo veel onzekerheden weg te werken, zonder dat ze weten of het überhaupt ooit nodig zal zijn. Ik hoop dat het nooit nodig zal zijn en dat de Britten uiteindelijk gewoon lid blijven van de Unie. Als dat niet zo is, was dit geen weggegooid geld of weggegooide energie, maar het werk dat politici die wél de verantwoordelijkheid nemen voor hun land, hebben gedaan om de schade zo veel mogelijk te beperken. Ik denk dat dat ook het enige is wat we de afgelopen maanden en jaren hebben gedaan in het kader van brexit: schade beperken.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Verhoeven. Mevrouw Leijten namens de SP. O, de heer Van Raan heeft nog een vraag voor u, meneer Verhoeven.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ja, omdat hij mij een belofte deed om in tweede termijn nog even terug te komen op de vraag die gesteld werd in de eerste termijn. Ik kan me voorstellen dat hij het vergeten was, maar misschien ...

De heer **Verhoeven** (D66):

Nee, nee. Ik dacht eigenlijk dat de diverse bilateralen, de inbreng van de heer Omtzigt en de opmerkingen van de minister een soort optelsom waren in het geval het door hem terecht geschetste en scherp gevonden scenario plaats zou kunnen vinden. Ik denk dat dat inderdaad zo is. Ik denk dat twee dingen belangrijk zijn. Het voorbeeld dat de heer Van Raan noemde, ging echt over handel. Dat is een competentie van de Europese Unie. Ook op het moment dat de Britten eruit zijn, zal de Europese Unie, de EU-27, namens Nederland beslissen hoe dat dan loopt. En in het andere geval, als het op dat moment dus niet binnen de competentie van de EU-27 valt, dan is het inderdaad per definitie een maatregel die uiteindelijk ook weer verloopt, dus dan kom je niet in die klem terecht waar de heer Van Raan bang voor was.

De **voorzitter**:

Tot slot.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Dan neem ik volledig op me dat ik het wel niet begrepen zal hebben, maar ik lees toch echt heel duidelijk dat het amendement ervan uitgaat dat er een gelijkstelling plaatsvindt. Dat doet toch echt veronderstellen dat die gelijkstelling plaatsvindt op het gebied van ook de interne markt, dus gelijkstelling is interne markt. Ik heb niet het tegendeel gehoord ...

De **voorzitter**:

Korte reactie, meneer Verhoeven.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ik sluit niet uit dat ik het niet begrijp, hoor.

De heer **Verhoeven** (D66):

Nee. Ik denk helemaal niet dat u het niet begrijpt, ik denk dat u het prima begrijpt. Ik denk dat u een terecht punt heeft opgevoerd en ik denk dat het heel goed is dat we erover nagedacht hebben. Het is ook heel goed om gewoon aan te geven dat ik het amendement op dit punt ook niet helemaal honderd procent met volledige zekerheid kan overzien met betrekking tot de toekomst. De intentie van het amendement is echter wel heel duidelijk en de toevoegingen die door onder anderen Omtzigt als hoofdindieners en de minister zijn gedaan, geven mij het gevoel dat het wel goed geregeld is en dat de hypothetische situatie die u bedacht heeft, theoretisch mogelijk is en goed en scherp gevonden is, maar in de praktijk nooit plaats zal vinden.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Leijten namens de SP.

□

Mevrouw **Leijten** (SP):

De brexit kan je een vergissing noemen. Je kan het de uitslag noemen van een referendum. Het moet uitgevoerd worden en al twee jaar lang slagen de politieke leiders in Europa er niet in om de weg naar de uitgang zo vorm te geven dat onze economie er geen schade van ondervindt, dat de burgerrechten er geen schade van ondervinden en de vrede op het Ierse eiland niet geschaad wordt. Ik vind dat echt niet om aan te zien. Doen alsof het alleen maar zou liggen aan die brallers in het Lagerhuis, doet ons tekort. Ook de Europese Unie trekt rode lijnen en ook deze minister zegt vandaag niet toe dat hij alles in het werk zal stellen om in het algemeen belang — dan springt hij dus even over zijn eigen schaduw en over de grote schaduw van al die poppetjes aan tafel heen — een brexit zonder afspraken af te wenden of daar een pleidooi voor te houden. Ik wil ieder wetsvoorstel en de relevantie ervan bespreken, maar ik had hier verwacht dat de minister daar wel "ja" tegen zou zeggen. Dan vraag ik de Kamer maar om een uitspraak.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

van mening dat het uittreden van het Verenigd Koninkrijk zonder afspraken (een no-dealbrexit) ongewenst is;

verzoekt de regering uit te dragen en in de Europese Raad in te brengen dat verlenging van artikel 50 de voorkeur verdient boven een brexit zonder afspraken, ook als het Britse Lagerhuis nog geen duidelijkheid kan geven over wat het precies wil,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Leijten. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 22 (35084).

Mevrouw **Leijten** (SP):

Ik deel natuurlijk volledig met de minister dat het heel fijn is als we wel duidelijkheid hebben voor die tijd. Maar nu op tafel leggen dat we alleen over verlenging praten als "u er al uit bent"? Dat is weer spelen met vuur. Dat is de afgelopen twee jaar al eens gebeurd en dat moeten we niet doen.

Dan de felicitaties aan de minister: artikel X is gered. Met wat "oordeel Kamer", wat voorwaarden, het is wat strikter geworden, maar het principe dat de regering een decreet uitvaardigt ... Of je dat nou ministeriële regeling, AMvB of een machtigingsbesluit noemt, het is het principe van een decreet. De Kamer kan het alleen maar zien en niet meer beïnvloeden. Dat gaat hiermee gebeuren; gefeliciteerd, zou ik willen zeggen. We hebben wat moeten duwen en trekken en er is wat stampeij nodig geweest in de media, maar uiteindelijk gaat straks een meerderheid van deze Kamer akkoord met het invoeren van decreten. Ik vind dat, echt waar, bijzonder gek. Wij geven onze eigen middelen weg.

Is het dan beter geworden? Nou, ik vraag het me af. Ik ga niet voor een politiek spelletje tegen de inperkingen van artikel X stemmen. Dat ga ik niet doen. Maar zeggen dat je daarmee de democratie hebt gered, is niet waar.

De voorzitter:

Dank, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik heb nog een aantal vragen, voorzitter, die niet beantwoord zijn. Waar blijven de inventarisaties waar we om hebben gevraagd, die doorlichtingen op de ministeries? Daar hebben we gewoon om gevraagd: bij de schriftelijke behandeling, vorige week met een rappel en vandaag in het debat. Dat maakt ook zichtbaar welke noodzaak wij hebben of niet hebben bij artikel X. Waarom reageert de minister niet op zo'n vraag? Waarom beantwoordt hij die niet? Waarom komt er niet een briefje dat het niet zou kunnen? Omdat het een vraag van de oppositie is? Is dat hoe deze minister met de relatie tussen Kamer en regering omgaat? De regering vraagt vertrouwen, ook van oppositiepartijen — en krijgt dat ook heel vaak — om beleid te maken. Er wordt ook heel vaak beleid gesteund. Maar als je consequent vragen van de oppositie niet beantwoordt of met een jij-bak beantwoordt, dan is het niet te doen. De heer Van Ojik vroeg gewoon: hoe reageert u op de hoogleraren? "Ja, met een wedervraag, haha!" Dan is het niet te doen.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Leijten.

Mevrouw Leijten (SP):

We hebben dat namelijk al gevraagd. Ik vind dat echt heel tekenend. Ik wil die inventarisaties graag hebben, of ik wil begrijpen waarom we ze niet zouden kunnen krijgen. Als ik ze niet krijg, stel ik maar vast dat ze er waarschijnlijk niet zullen zijn.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan geef ik nu woord aan de heer Van Ojik namens GroenLinks.

□

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Ook van mijn kant dank aan de minister. Ik vond de antwoorden over het algemeen helder, ook al was ik het er niet altijd per se mee eens. Ik zal daar straks nog iets over vragen. Ik ben ook blij dat de minister verschillende amendementen die erop gericht om de positie van de Kamer in dit proces te versterken, van een positief advies heeft voorzien. Ik heb ook al eerder gezegd dat mijn fractie ook voor die amendementen zal stemmen.

Zoals u waarschijnlijk kunt begrijpen, vind ik het jammer dat die positieve adviezen geen betrekking hebben op mijn eigen amendement, want dat zou nou juist ook bijdragen aan een verdere versterking van de positie van de Kamer in die gevallen. Het kabinet zegt: we doen dit natuurlijk alleen in zeer uitzonderlijke evidente gevallen. Dan zou je er eigenlijk niet bang voor moeten zijn dat je een constructie

creëert waarbij twee derde van de Kamer nodig is om die AMvB of ministeriële regeling, wat het dan ook is, doorgang te laten vinden. Daar zit een spanning tussen.

Ik kom op mijn laatste vraag, voordat ik een motie indien. Ik heb heel goed geluisterd naar de antwoorden van de minister op vragen die velen van ons gesteld hebben over het soort situaties waar het nou precies om gaat. De minister zegt dan eigenlijk elke keer: het gaat om situaties waarin sprake is van dierlijk leed of van menselijk leed. Met alle respect, maar dat is nog niet zo concreet. Misschien kan het niet anders; ik wil daar ook nog best begripvol naar luisteren. Maar als dat het dan is, blijft toch de vraag: als er zo'n vrachtwagen staat, is het dan echt nodig om zo'n heel fundamenteel artikel X in zo'n wet te hebben om handelend te kunnen optreden; zijn er dan echt geen alternatieven? Die vraag zou ik toch nog een keer aan de minister willen stellen.

Dan kom ik bij mijn motie. Ik dien die samen met collega Van Raan in, en zij gaat over onze oprechte wens om de gewijzigde wet toch nog een keer aan de Raad van State voor te leggen. Ik weet dat het niet gebruikelijk is, maar er is wel meer niet gebruikelijk.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat het wetsvoorstel naar aanleiding van het advies van de Raad van State en de schriftelijke inbreng vanuit de Kamer grondig is gewijzigd;

verzoekt de regering de gewijzigde Verzamelwet Brexit aan de Raad van State voor te leggen voor een nader advies,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Van Ojik en Van Raan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 23 (35084).

De heer Van Ojik (GroenLinks):

Voorzitter, ik wil u ten slotte vragen — u begrijpt dat waarschijnlijk wel — om deze motie als eerste in stemming te brengen, voordat de wet, de amendementen en de andere moties in stemming worden gebracht. Als deze motie zou worden aangenomen, dan zou dat namelijk betekenen dat de stemming over de wet uiteindelijk een week of twee weken, afhankelijk van hoeveel tijd de Raad van State nodig heeft, moet worden uitgesteld. Dat is dus mijn verzoek aan u, voorzitter.

De voorzitter:

Er is niemand die daar bezwaar tegen heeft, dus dat gaan we doen.

De heer **Van Ojik** (GroenLinks):
Dank.

De **voorzitter**:

Dan geef ik nu het woord aan de heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter. Met als bijkomend voordeel dat de Raad van State dan ook kan laten zien hoe snel ...

De **voorzitter**:

Sorry, ik heb mevrouw Ploumen overgeslagen. Wat bent u stil, mevrouw Ploumen. Sorry.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Ja, mevrouw Ploumen was eerst. U heeft helemaal gelijk, voorzitter. Ik werd geroepen, dus ik ben naar voren gekomen.

De **voorzitter**:

Nee, het ligt niet aan u. Het ligt aan mij. Het woord is eerst aan mevrouw Ploumen namens de PvdA.

Mevrouw **Ploumen** (PvdA):

Voorzitter. Ik ben benieuwd welk onderdeel van de heer Van Raan u erop bracht dat-ie op mij leek of andersom. Maar goed, alles overhoop met de brexit, ook dit!

Voorzitter. Dank aan de minister voor de antwoorden. Ik denk dat het een noodzakelijke en misschien voor sommigen alvast een voldoende voorwaarde is dat de minister zich realiseert dat de noodwet als onderdeel van de verzamelwet zoals die er lag, voor de Kamer niet acceptabel was. Ik denk dat het ieder een lief ding waard was geweest als die stap veel eerder in het proces gezet had kunnen worden. Dan was de Kamer steeds in positie gebleven en hadden we niet zo hard moeten vechten voor onze eigen positie.

Voorzitter. Ik heb de antwoorden van de minister gehoord. Mijn fractie gaat zich beraden over haar totaaloordeel.

Voorzitter. Ik heb wel nog een motie over het onderwerp dubbele nationaliteit. Dat gaat mij zeer aan het hart. De minister gaat het ook aan het hart, maar ik wil ook graag een oplossing.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de rechtspositie van alle burgers die getroffen worden door de brexit met onzekerheden is omgeven;

constaterende dat de meeste EU-lidstaten het hebben van een dubbele nationaliteit toestaan en lidstaten die dat niet hebben, bezig zijn maatregelen te treffen om voor deze bijzondere groep burgers een uitzondering te maken, met als gevolg rechtsongelijkheid tussen burgers in de verschillende EU-landen;

overwegende dat de Nederlandse overheid een zorgplicht en een verantwoordelijkheid heeft om naast alle maatregelen en aanpassing van wet- en regelgeving vanwege de gevolgen van de brexit voor het bedrijfsleven, de transportsector en de landbouw- en visserijsector, ook al het mogelijke te doen om de gevolgen van de brexit voor de burgers op te vangen en te bewerkstelligen dat er een einde komt aan de rechtsongelijkheid en de onzekerheid;

verzoekt daarom de regering nog voor het feitelijke vertrek van het VK uit de EU een uitzonderingsbepaling voor alle personen die onder het uittredingsverdrag of onder een eventuele harde brexit vallen op te nemen in de Rijkswet op het Nederlanderschap, waardoor deze groep de mogelijkheid van een dubbele nationaliteit krijgt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **voorzitter**:

Deze motie is voorgesteld door het lid Ploumen. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 24 (35084).

Dank u wel. De heer Van Raan namens de Partij voor de Dieren. U bent nu echt aan de beurt.

De heer **Van Raan** (PvdD):

Voorzitter, dank u wel. Ik heb nog een opmerking over de motie die we samen met GroenLinks hebben ingediend: als de motie wordt aangenomen, kan de Raad van State ook laten zien hoe snel hij kan werken.

Voorzitter. Ik had de minister natuurlijk graag willen bedanken voor zijn antwoord op onze vragen, maar de minister heeft geen enkel antwoord gegeven op onze vragen. Niet op de vraag of hij het niet hypocriet vindt dat een regering die niets om dieren lijkt te geven, nu in één keer de democratie lijkt te ondergraven en het lijden van dieren als alibi gebruikt. Maar ook is er geen reactie op het voorstel om een gedeeltelijk fokverbod in te stellen. Nu kan het zijn — die uitweg wil ik hem best bieden — dat hij dacht dat het retorische vragen waren, waarop je dus geen antwoord verwacht, maar dat waren het niet. Het waren echt concrete vragen.

Voorzitter. Bij ons staan de dieren centraal, elke dag. Vandaag stonden de dieren ook in deze Kamer centraal: vanochtend bij het fundamentele debat over het lijden en sterven van dieren in de veehouderij, maar ook dus bij dit debat, met name ingebracht door minister zelf.

Voorzitter. Het verzoek van GroenLinks en de Partij voor de Dieren om deze verzamelwet opnieuw voor te leggen aan de Raad van State is naar onze mening van cruciaal belang. Het kan niet zo zijn dat deze Kamer zich eerst enorm kritisch opstelt ten opzichte van artikel X, maar dat zij vervolgens deze wijzigingen, waarvan we dus niet weten hoe die uit-

pakken, zoals de indieners van amendementen ook zelf aangeven, in dit uitzonderlijke geval niet nog een keer aan de Raad van State kan voorleggen.

Voorzitter. Ik heb nog twee moties die ik graag wil indienen.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de sector er niet in geslaagd is voldoende keurpunten voor de import van levende dieren vanuit het Verenigd Koninkrijk in te stellen;

constaterende dat bovendien de NVWA al capaciteitsproblemen heeft;

verzoekt de regering vanuit het voorzorgsbeginsel de voorbereidingen te treffen, zodat uiterlijk 29 maart de import van levende dieren vanuit het Verenigd Koninkrijk kan worden gestaakt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Raan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 25 (35084).

De heer **Van Raan** (PvdD):
Dan nog eentje, voorzitter.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er grote problemen zullen ontstaan bij de export van levende dieren;

verzoekt de regering vanuit het voorzorgsbeginsel, de voorbereidingen te treffen zodat binnen afzienbare tijd de export van levende dieren naar het Verenigd Koninkrijk kan worden gestaakt;

verzoekt de regering tevens, als onderdeel van deze voorbereidingen, tot het zo snel mogelijk instellen van een gedeeltelijk fokverbod, zodanig dat de dieren die niet geëxporteerd zullen worden ook niet naar de slacht hoeven te worden gestuurd,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Van Raan. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 26 (35084).

Dank u wel, meneer Van Raan.

De heer **Van Raan** (PvdD):
Dank u wel, voorzitter.

De voorzitter:

Dan geef ik nu het woord aan mevrouw Van Weerdenburg, namens de PVV.

Mevrouw Van Weerdenburg (PVV):

Dank u wel, voorzitter. De minister heeft vanavond een poging gedaan om de onrust die in de Kamer bestaat over artikel X, weg te nemen door het noemen van een heleboel voorbeelden van wetten en wetjes die ook een vangnetbepaling bevatten, dus het is niet nieuw of ongebruikelijk. Maar dan gaat de minister toch wel even voorbij aan het feit dat de input voor deze vangnetbepaling van artikel X, het eventuele gebruik daarvan, vanuit Brussel komt. Het wordt een doorgeefluik van de EU, een van de meest ondemocratische instanties die er bestaan, dus de vergelijking van de minister gaat wat ons betreft mank.

Ook vind ik het jammer dat de minister niet serieus is ingegaan op het voorstel dat door diverse collega's is gedaan, om vertrouwen te stellen in een snelle behandeling door de Kamer in het geval van noodsituaties. De minister vraagt de Kamer om akkoord te gaan met verregaande beperking van haar bevoegdheid en zegt dat deze alleen in uiterste noodsituaties gebruikt zal worden. Hij vraagt ons vertrouwen, maar heeft zelf geen enkel vertrouwen in ons als Kamer. Hij wil geen extra informatie geven en verklaart een spoedbehandeling door de Kamer bij voorbaat niet snel genoeg, want dat duurt sowieso een paar dagen. Dat vindt de PVV heel erg jammer.

Voorzitter. De PVV zal alles afwegen en we zullen zien welke amendementen aangenomen zullen worden. Dank.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van Weerdenburg. Dan geef ik nu het woord aan de heer Anne Mulder, namens de VVD.

De heer Anne Mulder (VVD):

Voorzitter, dank. We hebben vanavond uitgebreid gedebatteerd over deze brexitwet en met name over artikel X. Het ging over de balans tussen democratische controle en de noodzaak om snel in te kunnen grijpen bij onaanvaardbare gevolgen van brexit. Ik denk dat het een goed debat was. Ik ben blij met de oordelen van de minister over de amendementen om artikel X nog wat aan te scherpen. Wij zullen die amendementen ook steunen, zoals ik al heb gezegd. Liever deze wet niet, maar we zullen nog veel meer debatten krijgen in deze Kamer om de schade van brexit te beperken.

Tot slot. Hopelijk krijgen de meer redelijke parlementsleden in het Lagerhuis in Groot-Brittannië de komende weken de overhand, zodat de zogeheten no deal van tafel is en we een brexit krijgen die het Verenigd Koninkrijk dichterbij de Europese Unie houdt, want dat is in het allergrootste belang van Nederland en van alle mensen die daarbij betrokken zijn.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Anne Mulder. Tot slot, de heer Omtzigt, namens het CDA.

De heer Omtzigt (CDA):

Voorzitter. Dank voor de beantwoording en voor de inderdaad uitgebreide discussie over artikel X van deze wet. Deze was ook zeer noodzakelijk omdat wij onze functie als wetgever, maar ook grondwetgever, serieus nemen in deze Kamer.

Ik vermoed dat wij de komende weken nog vaak over de brexit zullen spreken, omdat de plannen nog niet geheel duidelijk zijn. Ik heb niet per ongeluk samen met mevrouw Van der Graaf een motie ingediend over dat die stukken wel online komen en gewoon overzichtelijk zijn, zodat we inzicht hebben in wat al die plannen zijn. Dat kan ook enigszins fluïde zijn, want ik vermoed dat er de komende weken nog veel in het Lagerhuis gaat gebeuren. Ik ben ook heel benieuwd of het Britse kabinet tot een fatsoenlijk besluit kan komen, want dat is waar we allemaal het hardst op wachten.

Ik wacht met grote smart op wat er met de hulpmiddelen gaat gebeuren. Ik zie dat graag voor dat AO over geneesmiddelen tegemoet.

Ik heb over de visserij wat anders gelezen, namelijk dat we bilateraal gaan onderhandelen. Aangezien dat gisteravond pas gepubliceerd is, wacht ik even de nadere analyse van de minister van Landbouw af.

Ik heb nog drie moties, voorzitter. Ik kijk nog even naar de heer Van Raan. Het kan zijn dat ik voor één keer een motie met hem in elkaar ga vlechten, maar ik heb deze toch samen met de heer Geurts gemaakt.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat er op dit moment in geen enkele Nederlandse zeehaven een door de Europese Commissie erkende inspectiepost levende dieren aanwezig is waar import uit derde landen kan plaatsvinden;

constaterende dat bij een no-dealbrexit de enige in Nederland aanwezige inspectieposten, bij Schiphol en Maastricht, niet toereikend zullen zijn;

verzoekt de regering in verband met de grote kans op een no-dealbrexit de leiding te nemen in een publiek-private samenwerking om tijdig een inspectiepost in te richten om levende dieren te keuren die vanuit het VK worden geïmporteerd via Nederlandse zeehavens,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Omtzigt en Geurts. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 27 (35084).

De heer Omtzigt (CDA):

Voorzitter. Er was nog iets waar ik geen antwoord op kreeg. Dat snap ik ook wel, maar dat ging over Nederlanders wier rijbewijs niet op tijd door het CBR behandeld wordt. Daarom gewoon de volgende vraag.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de regering bij een harde brexit Britse rijbewijzen die eigenlijk ongeldig zijn, een extra geldigheidsduur van vijftien maanden geeft;

verzoekt de regering binnen twee weken een oplossing voor te stellen voor Nederlandse chauffeurs die reeds tijdig verlenging aangevraagd hebben van hun rijbewijs, maar door de chaos bij het CBR geen geldig rijbewijs hebben,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door het lid Omtzigt. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 28 (35084).

Was u klaar, meneer Omtzigt?

De heer Omtzigt (CDA):

Nee. Voorzitter, de derde motie.

Motie

De Kamer,

gehoord de beraadslaging,

constaterende dat de Europese Commissie een groot aantal documenten ruim tevoren gepresenteerd heeft op de Brexit preparedness website, waaronder conceptwetgeving;

van mening dat deze maatregelen dus ruim van tevoren bekend waren, in ieder geval in concept;

verzoekt de regering voor deze bepalingen geen ministeriële regelingen van artikel X van de Verzamelwet Brexit te gebruiken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De voorzitter:

Deze motie is voorgesteld door de leden Omtzigt en Van der Graaf. Naar mij blijkt, wordt de indiening ervan voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 29 (35084).

U was klaar, hè?

De heer Omtzigt (CDA):
Ja.

De voorzitter:

De heer Van Raan heeft een korte vraag.

De heer Van Raan (PvdD):

Ja, een korte vraag. Het is wel een als-danvraag. Ik ken de problematiek daarmee, maar stel nou dat de motie van u over het controlepunt niet wordt aangenomen, wat dan? Dan zijn ze er dus niet. Is de heer Omtzigt dan bereid om voor onze motie over zo'n importverbod te stemmen? Dit heeft misschien ook te maken met de volgorde waarin over moties wordt gestemd.

De heer Omtzigt (CDA):

Ik ben niet voor import- en exportverboden. Laat ik daar gewoon helder in zijn. Dus daartoe zijn we niet bereid. Ik ben wel bereid om samen de regering aan te sporen tot het inrichten van een inspectiepunt en dat tijdig te doen. Dus als u daarover wilt overleggen, dan ben ik daar zeker toe bereid.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Omtzigt.

Dit was de tweede termijn van de kant van de Kamer. Ik kijk even naar de minister of hij behoefte heeft aan een korte schorsing. De laatste moties komen eraan. Mij blijkt dat de minister geen behoefte heeft aan een korte schorsing. Dan wachten we op de laatst ingediende moties. Ze worden gekopieerd en rondgedeeld.

Het woord is nu aan de minister.

□

Minister Blok:

Dank u wel, voorzitter. Mevrouw Van der Graaf vroeg of ze een overzicht kon krijgen van de AMvB's die op dit moment in voorbereiding zijn. In het debat heb ik er al een aantal genoemd. Dat overzicht zal ik graag schriftelijk met de Kamer delen.

Daarnaast heeft zij samen met de heer Omtzigt de motie op stuk nr. 21 ingediend, waarin zij de regering verzoekt alle beschikbaar brexitplannen online te zetten, zodat deze toegankelijk zijn voor de burgers en het bedrijfsleven. Wat ik toe kan zeggen, is dat ik de informatie die zowel mijn collega's als ik de afgelopen tijd per brief met de Kamer hebben gedeeld, in schematische vorm kan publiceren. Ik

ben ervan overtuigd dat we daarmee, samen met de brexitwebsite die er al is, een compleet inzicht geven. De motie vraagt om "alle beschikbare brexitplannen". Nu is het zo dat er eindeloos veel mailwisselingen en documenten zijn tussen overheid, bedrijven en uitvoeringsdiensten. Dus de strikte uitleg "alle" kan ik niet toezeggen, maar als ik de motie zo uit mag leggen als ik net aangaf, namelijk de informatie die met de Kamer gedeeld is gestructureerd beschikbaar stellen, dan kan ik haar "oordeel Kamer" laten.

De voorzitter:

De heer Omtzigt, kort.

De heer Omtzigt (CDA):

We doelen inderdaad op de zaken die in de Kamer liggen, maar ook juist op die departementale doorlichtingen. En voor wat betreft alle achterliggende plannen snap ik wel wat de minister zegt. Maar we ontvangen wel graag die departementale doorlichtingen en wat er gedaan wordt. We horen vandaag namelijk ook nieuwe nuttige informatie, over die studenten. Dat is interessant. Dat soort informatie zouden we graag hebben. Voor wat betreft alles wat nog dieper gaat, snap ik wat de minister zegt.

Minister Blok:

Ja, maar dan heb ik nog een tweede punt, want doorlichtingen kunnen ook informatie bevatten die we met het oog op de onderhandelingen niet beschikbaar kunnen stellen.

De heer Omtzigt (CDA):

Dat begrijp ik, maar het gaat er gewoon om dat het een slag dieper gaat dan nu. En dat met het oog op de onderhandelingen op visserijniveau niet alle documenten erop zullen staan, daar heb ik alle begrip voor. Maar gewoon echt één slagje dieper over wat er gebeurt.

Minister Blok:

Met deze toevoegingen kan ik haar "oordeel Kamer" laten.

Dan de heer Verhoeven. Zijn complimenten over de getoonde inzet breng ik graag over aan alle betrokken ambtenaren en anderen.

Dan mevrouw Leijten. Met betrekking tot de inventarisatie van de plannen hoop ik haar tegemoet te komen via de motie waar ik net met de heer Omtzigt over sprak.

Daarnaast heeft zij een motie ingediend die de regering verzoekt om "uit te dragen en in de Europese Raad te brengen dat verlenging van artikel 50 de voorkeur verdient boven een brexit zonder afspraken, ook als het Britse Lagerhuis nog geen duidelijkheid kan geven". Die moet ik ontraden. Ik heb al aangegeven dat ik daarover niet allerlei scenario's wil doordenken, vooruitlopend op belangrijke Britse besprekingen en stemmingen, maar ik heb ook aangegeven welwillend te staan tegenover een verlenging, als daarbij wordt aangegeven waarvoor die gebruikt wordt.

De voorzitter:

Een korte vraag over de motie.

Mevrouw Leijten (SP):

Ik vind dat de minister van Buitenlandse Zaken hier speelt met vuur. Is hij nou echt niet bereid om, met al die onderhandelingsmoerassen waarin we zijn gelopen, nu eindelijk eens het algemeen belang te dienen, en alles te doen wat in zijn macht en in de macht van de Europese Unie ligt, om in ieder geval vóór 29 maart af te wenden dat we op 30 maart zonder afspraken zitten?

Minister Blok:

Er zit in de vraag van mevrouw Leijten toch wel een zeer nadrukkelijke ondertoon dat we niet alles zouden doen om dat te vermijden. Er is tweeënhalf jaar onderhandeld, in nauw overleg met uw Kamer. Er ligt een goed akkoord. We proberen met alle mogelijke middelen dat akkoord te redden, en we kijken hoe we er eventueel anders uit kunnen komen. Dus de hele suggestie dat we hier volstrekt onverantwoord bezig zouden zijn en dat wij graag zouden willen dat er een harde brexit komt, vind ik zó bezijden de waarheid. Mijn oordeel over de motie wordt er ook niet anders door.

De voorzitter:

Tot slot, en kort graag.

Mevrouw Leijten (SP):

Die onderhandelingen die tweeënhalf jaar hebben geduurd, blinken niet uit in openheid — van beide zijden overigens. Maar het Britse Lagerhuis heeft pas laat kunnen oordelen. Het is verpletterend, maar dan ook verpletterend, weggestemd. Er is — "helaas", zou ik zeggen — nog geen toenadering tussen de Conservatieve Partij en Labour om te kijken wat er dan wel mogelijk is. Ik zou ze graag die tijd willen geven. Ik zou graag zien dat de Europese Unie zegt "wij staan eigenlijk nog steeds voor het uittredingsakkoord" — dat mag je best vinden — "maar wij geven jullie meer tijd om eruit te komen, omdat de economische schade te groot is."

De voorzitter:

En de vraag is?

Mevrouw Leijten (SP):

Ik vind het echt onverklaarbaar dat de minister dat afwijst.

De voorzitter:

Oké. Dank u wel.

Minister Blok:

Dit is zó'n herhaling van zetten. Ik heb gisteren en vandaag aangegeven hoe ik tegenover een verlenging sta. Daar kan ik echt niks meer aan toevoegen.

De heer Van Ojik dankte mij voor de antwoorden, wat ik weer in hém waardeerde. Hij voegde daar toch nog wel een vraag toe: zijn er nou echt geen alternatieven? Ik hoop aangegeven te hebben dat in het afwegingskader van de wet altijd gekeken zal worden wat het antwoord is op die vraag. Als er ook maar enige reden is om een andere route

te kiezen dan die van de ministeriële regeling met spoed, dan zal die andere route gekozen worden. Als die afweging niet zo plaats zou vinden, dan weet de Kamer de betreffende minister te vinden. Ik ben er dus echt van overtuigd dat ik de heer Van Ojik op dat gebied gerust kan stellen.

Dan heeft de heer Van Ojik samen met de heer Van Raan de motie op stuk nr. 23 ingediend, waarin de regering wordt verzocht de gewijzigde Verzamelwet Brexit nogmaals aan de Raad van State voor te leggen. Ik gaf al aan dat dat ongebruikelijk is, maar daarnaast tikt de klok ook gewoon door. 29 maart komt vanzelf nader. Als uw Kamer bij meerderheid instemt met de wet, zal de Eerste Kamer ook een gewone behandeling willen. Die wil ook een schriftelijke vragenronde en een debat. Ik ga dan dus heel veel van hun tijd vragen. Naast de argumenten die ik al met u gedeeld heb, vrees ik dat ik die tijd gewoon niet heb voor 29 maart, dus de motie op stuk nr. 23 moet ik toch echt ontraden.

Mevrouw Ploumen gaat zich naar aanleiding van het debat en mijn oordeel over de amendementen nader verstaan met haar fractie. Ik hoop natuurlijk op een welwillend oordeel.

Zij heeft een motie, op stuk nr. 24, ingediend over de dubbele nationaliteit, een punt waar wij het over hadden. Zij verzoekt de regering om nog voor het feitelijke vertrek van het VK uit de EU een uitzonderingsbepaling voor alle personen die onder het uittredingsverdrag of onder een eventuele harde brexit vallen, op te nemen in de Rijkswet op het Nederlanderschap. Deze motie vraagt toch echt om een ingrijpende wetswijziging en ik heb omstandig aangegeven waarom ik die niet noodzakelijk en passend vind. Deze motie moet ik helaas dus toch ontraden.

De heer Van Raan zei eigenlijk dat ik op geen vraag was ingegaan. Ik kan mij toch echt herinneren dat ik een uitgebreid debat met u had, waarin ik u ook nog vragen heb gesteld. Wij hebben dus wel degelijk een hele gedachtewisseling gehad. U vroeg naar het fokverbod. Precies diezelfde vraag heeft u gisteren gesteld en waarschijnlijk krijgt u nu dan ook hetzelfde antwoord. Het antwoord is dus, net als gisteren, dat ik dat niet logisch vind. Ik vond het toch een beetje vreemd dat u suggereerde dat dierenleed mij niet zou interesseren. Wat heeft u er eigenlijk aan om dat te suggereren? Natuurlijk interesseert dat mij wel. Natuurlijk interesseert dat mijn collega's wel. Natuurlijk is dat wel een overweging bij deze wet.

Dan heeft de heer Van Raan twee moties ingediend. In de motie op stuk nr. 25 wordt de regering verzocht voorbereidingen te treffen, zodat uiterlijk 29 maart de import van levende dieren vanuit het Verenigd Koninkrijk volledig wordt gestaakt. Er is eerder gesproken over paniekmaatregelen. Ja, dit lijkt mij nou een paniekmaatregel. Wij zullen dat ook na 29 maart op een fatsoenlijke manier doen, maar wij zullen dat niet volledig staken. De motie moet ik dus ontraden.

In de motie op stuk nr. 26 wordt de regering verzocht om als onderdeel van de voorbereidingen een fokverbod en een exportverbod in te stellen. Ook dat, namelijk om dit na een brexit volledig stop te zetten, valt in de categorie paniekmaatregelen. Ook deze motie moet ik dus ontraden.

Mevrouw Van Weerdenburg zegt dat dit vangnetartikel echt afwijkt van eerdere vangnetartikelen, omdat het ook

betrekking heeft op EU-wetgeving. Ook dat is niet zo. Er zijn eerder vangnetartikelen geweest die verwezen naar EU-wetgeving, bijvoorbeeld de Woningwet.

De heer Omtzigt heeft een aantal moties ingediend. De eerste is de motie op stuk nr. 27. Die verzoekt de regering in verband met een grote kans op een no-dealbrexit de leiding te nemen in een publiek-private samenwerking om tijdig een inspectiepost in te richten om levende dieren te keuren. Deze motie vraagt de regering een taak over te nemen die bij het bedrijfsleven ligt. Dat is een taak waar we ook nadrukkelijk contact over hebben met het bedrijfsleven, die we op alle mogelijke manieren faciliteiten maar die we niet overnemen. Dus deze motie moet ik toch ontraden.

De motie op stuk nr. 28 verzoekt de regering binnen twee weken een oplossing te hebben voor Nederlandse chauffeurs die een verlenging hebben aangevraagd van hun rijbewijs, maar die door de chaos bij het CBR geen geldig rijbewijs hebben. Dit heeft bij mijn beste weten niets met de brexit te maken. Ik kan hier dus geen oordeel over geven. Ik kan mijn collega van IenW vragen hier een oordeel over te geven. Ik kan alleen maar zeggen: ontraden, want ik kan de motie niet beoordelen. Maar ik wil best de collega van IenW vragen om hier een brief over te sturen.

De voorzitter:

Maar wij gaan hier dinsdag over stemmen. Ik kijk dus even hoe we dat ...

Minister Blok:

Maar ik kijk ook naar de voorzitter. Het heeft namelijk echt niks met de brexit te maken. Dus ik kan alleen maar zeggen: ik ga er niet over, ik kan mijn collega wel vragen ...

De voorzitter:

De heer Omtzigt heeft twee mogelijkheden: aanhouden of in stemming brengen.

De heer Omtzigt (CDA):

Deze vraag heb ik gisteren ook gesteld, en ik hoopte dat die schriftelijk beantwoord zou worden. Maar dat was niet het geval. Ik hoop zo snel mogelijk een brief of bericht te krijgen van de staatssecretaris dan wel de minister van IenW. Ik weet even niet onder wie het valt. En dan kijken we alsdan.

De voorzitter:

En mocht het niet het geval zijn?

De heer Omtzigt (CDA):

Ik hoop op in ieder geval een bericht voor dinsdag.

De voorzitter:

Ik vind het oordeel op dit moment toch van belang, zodat ook anderen weten waar ze aan toe zijn.

Minister Blok:

Ik kan een motie die ik niet kan beoordelen, alleen ontraden totdat het moment daar is dat de collega die erover gaat, daar een oordeel over heeft kunnen uitspreken.

De heer Omtzigt (CDA):

Dat snap ik, maar ik hoop op een snel bericht van die collega.

Minister Blok:

Dat zal ik overbrengen.

Dan de motie op stuk nr. 29, van de heer Omtzigt en mevrouw Van der Graaf. Daarin wordt geconstateerd dat de Europese Commissie al een groot aantal documenten gepresenteerd heeft op de brexit preparedness website. In de motie staat voorts: van mening dat deze maatregelen ruim van te voren bekend waren. En de motie verzoekt de regering voor deze bepalingen geen ministeriële regelingen onder van artikel X van de Verzamelwet Brexit te gebruiken. Zo stellig als deze motie het zegt, kan ik het niet garanderen. Ik heb al aangegeven dat we uiterst terughoudend zullen zijn en dat naarmate een terrein uitgebreider is voorbereid, de kans kleiner is. Dus de kans is hier kleiner. Maar hier blijft toch ook gelden dat ook voor de Europese Commissie geldt dat zij in een onbekende situatie naar beste vermogen probeert in te schatten hoe regelgeving precies aangepast moet worden. Ik kan niet garanderen dat ook een Europese Commissie daar niet een eventualiteit over het hoofd ziet. Dus zo stellig als deze motie nu gesteld is, moet ik haar ontraden.

Voorzitter. Ik hoop hiermee ook de vragen in tweede termijn beantwoord te hebben.

De voorzitter:

Dank u wel. Daarmee zijn we ook aan het eind gekomen van dit debat over de Verzamelwet Brexit.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter:

Over de ingediende moties, over de Verzamelwet en over de amendementen zullen we volgende week dinsdag stemmen. Ik dank iedereen. Voordat ik de vergadering sluit, wil mevrouw Leijten nog een opmerking maken.

Mevrouw Leijten (SP):

Gezien het principiële karakter van artikel X en de vraag welke middelen wij uit handen geven, zou ik graag willen aankondigen dat ik volgende week hoofdelijk wil stemmen over het amendement op stuk nr. 6 over het wel of niet handhaven van het decreet/besluit in het wetsvoorstel.

De voorzitter:

Dat gaan we doen. Dank u wel.

Ik dank de minister, ik dank de Kamerleden. Ik dank eigenlijk iedereen in de zaal en de mensen die dit debat hebben gevolgd.